

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN
BEKÇİLİK DAVRANIŞLARI İLE BABA KATILIMI
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Zehra HAZAR

ÇOCUK GELİŞİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Aynur BÜTÜN AYHAN

ANKARA
2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN
BEKÇİLİK DAVRANIŞLARI İLE BABA KATILIMI
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Zehra HAZAR

ÇOCUK GELİŞİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Aynur BÜTÜN AYHAN

ANKARA
2023

ETİK BEYAN

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Yüksek lisans tezi olarak hazırlayıp sunduğum “Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Bekçilik Davranışları ile Baba Katılımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı tez; bilimsel ahlak ve değere uygun olarak tarafımdan yazılmıştır. Tezimin fikir/ hipotezi tümüyle tez danışmanım ve bana aittir. Tezde yer alan çalışma/araştırma tarafımdan yapılmış olup, tüm cümleler ve yorumlar bana aittir.

Yukarıda belirtilen hususların doğruluğunu beyan ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı: Zehra HAZAR

Tarih: 09.01.2023

İmza:

KABUL VE ONAY

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalında
Zehra HAZAR tarafından hazırlanan
“Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Bekçilik Davranışları ile Baba Katılımı
Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı tez çalışması
aşağıdaki jüri tarafından
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak OY BİRLİĞİ ile kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 09/01/2023

Prof. Dr. Figen Gürsoy
Ankara Üniversitesi
Jüri Başkanı

Prof. Dr. Aynur BÜTÜN AYHAN
Ankara Üniversitesi
(Danışman)

Prof. Dr. Ümit DENİZ
Gazi Üniversitesi
Üye

İÇİNDEKİLER

Etik Beyan	iii
Kabul ve Onay	iv
İçindekiler	v
Önsöz	vii
Simgeler ve Kısaltmalar	viii
Çizelgeler	ix
1.GİRİŞ	11
1.1. Özel Gereksinimli Çocuklar	15
1.1.1. Özel Gereksinimli Tanımı ve Türleri	16
1.1.2. Özel Gereksinimli Çocuğun Aileye Katılımı ve Aile Üzerindeki Etkileri	19
1.2. Annelik Bekçiliği	21
1.2.1. Annelik Bekçiliği Kavramı ve Gelişim Süreci	21
1.2.2. Annelik Bekçiliği Davranışını Etkileyen Faktörler	29
1.2.3. Annelik Bekçiliğinin Çocukların Gelişimine ve Aile İlişkilerine Etkisi	32
1.2.4. Özel Gereksinimli Çocukların Gelişim Sürecinde Annelik Bekçiliği	35
1.3. Baba Katılımı	37
1.3.1. Baba Katılımı Kavramı ve Gelişim Süreci	38
1.3.2. Baba Katılımını Etkileyen Faktörler	41
1.3.3. Baba Katılımının Çocukların Gelişimine ve Aile İlişkilerine Etkileri	49
2.3.4. Özel gereksinimli Çocukların Gelişim Sürecinde Baba Katılımı	54
2. GEREÇ ve YÖNTEM	59
2.1.Araştırmanın Amacı	59
2.2. Araştırmanın Deseni	59
2.3. Araştırma Çalışma Grubu	59
2.4. Veri Toplama Araçları	62
2.4.1. Kişisel Bilgi Formu	63
2.4.2 Annelik Bekçiliği Ölçeği (ABO) 3-6 ile 7-11 yaş Anne ve Baba Formları	63
2.5. Veri Toplama Süreci	65
2.6. Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi	66
3. BULGULAR	68
4. TARTIŞMA	83
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	94
ÖZET	98
SUMMARY	99
KAYNAKÇA	100
EKLER	115
Ek 1. Kişisel Bilgi Formu	115

Ek 2. Onam Formu	117
Ek. 3. Ölçek İzni	118
Ek 4. Etik Kurul İzni	119
ÖZGEÇMİŞ	121

ÖNSÖZ

Elinizdeki bu tez uzun bir hikâyenin sonucudur. Bu uzun hikâye yeri geldi farklı kahramanlara “hoş geldin” diyerek devam etti yoluna. Yeri geldi kahramanların bazılarına “elveda” diyerek devam etti ve son halini aldı. Öncelikle hikâye boyunca bana eşlik eden tüm kahramanlara selam olsun. Yol uzun ve çetindi ve siz hep oradaydınız. Ama bazıları müstesna...

Hikâyemin en başında sevgili danışmanım Prof. Dr. Aynur BÜTÜN AYHAN’a bu yolda bana eşlik ettiği ve vizyonu ile daima en iyisine yönelttiği için teşekkür ediyorum.

Başımın taçları, kız kardeşlerim Zeynep HAZAR ve Dilehan HAZAR’a hikâyemin her bir sayfasında yanımda oldukları ve bana yoldaşlık ettikleri için teşekkür ediyorum.

Ve hikâyemin en sonunda, yola çıkma sebeplerim, sevgili annem Sema HAZAR ve sevgili babam Ziyattin HAZAR’a hedeflediğim ve yürüdüğüm bu yolda ne kadar savrulsam da en doğru şekilde ilerlemem adına arkama dönüp baktığımda hep orada oldukları için teşekkür ediyorum.

Hikâyem içerisinde teşekkürü layık daha birçok kahraman daha var fakat ne demiş Hilmi Yavuz: “Çok uzun anlatmak gerekti ve biz sadece imâ ile geçtik”.

Zehra HAZAR

Ankara, 2023

SİMGELER VE KISALTMALAR

APA	The American Psychological Association
ABÖ	Annelik Bekçiliği Ölçeği
DEHB	Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu
DSM	The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder
DKB	Dil ve Konuşma Bozuklukları
F	Varyans analizi (Anova)
FE	Fiziksel Engel
İABÖ	İlkokul Annelik Bekçiliği Ölçeği
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
N	Örnekleme
ZE	Zihinsel Engel
NICHD	National Early Child Care Research
OÖABÖ	Okul Öncesi Annelik Bekçiliği Ölçeği
ÖG	Öğrenme Güçlüğü
p	Önemlilik/Anlamlılık Değeri
r	Korelasyon Katsayısı
sd	Serbestlik Derecesi
Ss	Standart Sapma
Ort.	Ortalama
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
YGB	Yaygın Gelişimsel Bozukluk
$\bar{X}$	Aritmetik Ortalama
%	Yüzdelik Değer

ÇİZELGELER

Çizelge 2.1. Araştırmaya dahil edilen annelerin demografik özelliklerine göre frekans ve yüzde dağılımları	60
Çizelge 2.2. Araştırmaya dahil edilen babaların demografik özelliklerine göre frekans ve yüzde dağılımları.	61
Çizelge 2.3. Annelik bekkılığı (ABÖ) ölçeği anne ve baba formuna ilişkin Çarpıklık, Basıklık ve Kolmogorov Smirnov sonuçları	66
Çizelge 3.1. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan annelerin, yaş gruplarına göre ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları	69
Çizelge 3.2. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan babaların, çocukların yaş gruplarına göre maruz kaldığı annelik bekkılığı davranışlarının ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları	70
Çizelge 3.3. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin, özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre annelerin, annelik bekkılık ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekkılık ölçek puanlarına ait ortalamaları, standart sapmaları ve t testi sonuçları	70
Çizelge 3.4. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşlarına göre annelerin annelik bekkılık ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekkılık puanlarının ortalamaları, standart sapmaları, t testi ve ANOVA testi analizi sonuçları	71
Çizelge 3.5. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin öğrenim düzeylerine göre annelerin annelik bekkılık ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekkılık puanlarına ait ortalamaları, standart sapmaları, ANOVA testi ve Kruskal Wallis H testi sonuçları	72
Çizelge 3.6. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin çalışma durumuna göre annelik bekkılık ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekkılık ölçek puanlarına ait ortalamaları, standart sapmaları, t testi sonuçları	74
Çizelge 3.7. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin sosyo- ekonomik düzeylerine göre annelerin annelik bekkılık ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekkılık puanlarına ait ortalamaları, standart sapmaları, t testi sonuçları	75
Çizelge 3.8. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin aile yapısına göre annelerin, annelik bekkılık ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekkılık puanlarına ait ortalamaları, standart sapmaları ve t testi sonuçları	76
Çizelge 3.9. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin çocuk sayısına göre annelerin annelik bekkılık ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekkılık ölçek puanlarına ait ortalamaları, standart	77

sapmaları, ANOVA ve Kruskal Wallis H testi sonuçları

Çizelge 3.10. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin 78
tanı türüne göre annelerin annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların
maruz kaldıkları bekçilik ölçek puanlarına ait ortalamaları, standart
sapmaları, t testi ve Kruskal Wallis H testi sonuçları

Çizelge 3.11. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin, 80
tanı yaşına göre annelerin annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların
maruz kaldıkları bekçilik ölçek puanlarına ait ortalamaları, standart
sapmaları ve ANOVA testi sonuçları

Çizelge 3.12. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan annelerin, 81
annelik bekçiliği puanları ile babaların, maruz kaldıkları bekçilik
davranışları ölçek puanları arasındaki ilişkilere dair Pearson Korelasyon
katsayısı sonuçları

1.GİRİŞ

Aile; sosyal, kültürel, biyolojik ve psikolojik sorumluluklara sahip olan evrensel bir kurumdur (Cin ve ark., 2017). Aile birliğinde, sosyolojik açıdan en önemli öğeyi teşkil eden şey çocuklardır (Ataman, 2003). Çocuğun kişilik yapısı aile içinde şekillenir. Dolayısıyla ailedeki her bir üye çocuğun kültüre ve topluma ait zihinsel alışkanlıklar kazanmasını ve bunlara uyum kurarak sosyalleşmesini sağlar (MEB- Aile ve Tüketici Hizmetleri, 2011). Ancak dünyaya gelen çocuğun özel gereksinimli olması aile görevlerinde değişikliklere sebep olabilmektedir (Oh ve Lee, 2009).

Anne ve babaların çocuklarının engellik durumunun anlaşılmasından itibaren şok, inkâr, üzüntü, öfke, kızgınlık, utanma, suçluluk, kaygı, toplumsal çevrenin çocuğa karşı tutumuyla yüz yüze gelmekten kaçınma, hayal kırıklığı, kendine güven de azalma gibi bazı duyguları ve tepkileri gösterebilmektedirler (Özmen ve Çetinkaya, 2012). Ayrıca, anne ve babanın yaşadıkları bu duygu ve tepkilerin derecesi ve karşılaşılan problemlerin sıklığı engel türüne, engelin derecesine ve sayısına, içinde bulunduğu gelişim dönemine, ailenin durumu algılama biçimine, engel durumu ile ilgili bilgi düzeyine ve destek sistemlerine göre değişiklik göstermektedir (Koçak- Uyaroğlu ve Bodur, 2009). Ülkemizde yaygın olarak görülen engellilik türleri temelde; dil ve konuşma engelliler, görme engelliler, ortopedik engelliler, işitme engelliler, zihinsel engelliler ve süreğen hastalıklar ve otizm spektrum bozukluğu (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2016) dur. Her bir engel türü kendi içinde farklılaşmakta aynı zamanda bu engel durumuna sahip olan her bir çocuk da farklı duygulanım, davranış, eğitim ve sağlık problemleri yaşayabilmektedirler.

Özel gereksinimli bir çocuk bağımsız yaşam becerilerine yeterince sahip olamamakta, iletişim güçlüğü yaşamakta, toplumsal kaynaklardan yararlanamamaktadır (Sivrikaya ve Çifçi Tekinarslan, 2013). Ayrıca hayatın olağan

akışında gerçekleşen olayların üstesinden gelmekte güçlük yaşamakta, diğer insanların tavır ve hareketlerini doğru anlamakta ve doğru tepkiler üretmekte zorluk çekebilmektedirler (Yaralılar, 2010). Bu sebeple özel gereksinimli çocukların sosyal becerilerinin gelişmesi, öz bakımlarını tek başına yerine getirebilmeleri uzun ve sabır isteyen bir süreci gerektirmektedir (Duru, 2016). Bununla birlikte özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin yaşantılarının ve beklentilerinin, bakım sürecine katkılarının anne ve babalar için farklılık gösterdiği ifade edilmektedir (Kaytez ve ark., 2015; Yıldırım- Sarı, 2007).

Son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde ailenin yapısı ve özelliklerinde büyük değişiklikler meydana gelmiştir (Fogiel-Bijaoui, 2006). Bu süreçte aile yapısı, babanın ana geçim kaynağı olduğu geleneksel bir yapıdan, her iki eşin de aile gelirine katkıda bulunduğu çift gelirli bir yapıya doğru evrilmektedir (Kulik ve Rayyan, 2003). Bu sayede erkek ve kadınların aile ve ev işlerine zaman ayırma süreleri birbirine yaklaşmıştır (Akgöz- Aktaş ve Aydın, 2020; Henwood ve Procter, 2003). Yapılan bu çalışmalar çocuk yetiştirme süreçlerine her iki ebeveynin katılımının çocukların sağlıklı gelişimine katkıda bulunduğunu göstermiş ve olumlu ebeveynlik ilişkileri ile olumlu çocuk davranışları arasında bir bağlantı olduğunu ortaya koymuştur (Bascoe ve ark., 2009; Belsky, 1984; Doohan ve ark., 2009; Puhlman ve Pasley, 2017).

Aile yapısında meydana gelen bu değişikliklerle babalar tipik gelişim gösteren çocuklarının bakımına katılımlarını arttırmış olsalar da toplumsal normlar ev işlerini ve özellikle çocuk bakımını hala cinsiyete özgü olarak tanımlamaya devam etmekte; kadınların bu konulardaki sorumluluğunun neredeyse değişmeden kaldığı görülmektedir (Coltrane, 2000; Gaunt, 2008; Thompson ve Walker, 1989). TÜİK (2011) “Özürlülerin Sorun ve Beklentileri” adlı araştırmadaki verilere göre engel türü ne olursa olsun özel gereksinimli bireylerin bakımını çoğunlukla anne üstlenmektedir. Böylesi bir durumun ortaya çıkmasında çok çeşitli nedenler etkili olabilmektedir. Bunlar, özel gereksinimli bireyle her an ilgilenilmesi gereği, özel gereksinimli bireyin hayatın her anında çoğunlukla yanında birisine ihtiyaç duyması,

bakım ve ihtiyaçlarının karşılanması daha zor olması, aile içinde babanın evin geçimini sağlamak için gelir elde etmesi gibi nedenler olarak sıralanabilir (Oktar ve Yıldız, 2019). Kadınların kültürel rolleri içerisinde ev ve çocuklarının bakımıyla ilgili sorumluluklarının eşlerine kıyasla daha fazla olduğu belirtilmektedir (Duygun ve Sezgin, 2003). Her ne kadar literatürde özel gereksinimli çocuklara ilişkin spesifik çalışmalar yapılmamış olsa da tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine ilişkin tespit edilen bu durumun özel gereksinimli çocuğa sahip olan ailelerde farklı olmadığı düşünülmektedir (Allen ve Hawkins, 1999).

Bunu yanında araştırmalar birçok babanın evlerine ve çocuklarına bakmak için harcadıkları zamanı arttırmak istediklerini belgelemiş olsalar da (Daly, 1993; Lamb, 1997a; Pleck, 1997) kadınların, eşlerinin ev işleri ve çocuk bakımında birlikte ebeveynliğe dayalı düzenlemelere direndiklerini belirtmiştir (Coltrane, 1996; Dienhart ve Daly, 1997; Thompson ve Walker, 1989). Kadınların, erkeklerin aile işlerine katılımının artmasına gösterdikleri bu direnç “Annelik Bekçiliği (Maternal Gatekeeping)” olarak adlandırılmıştır (Allen ve Hawkins, 1999; De Luccie, 1995; Fagan ve Barnet, 2003; Lamb, 1995; Puhlman ve Pasley, 2017). Annelik bekçiliği, annelerin, babaların ev ve çocuklara bakma yoluyla öğrenme ve gelişme fırsatlarını sınırlandırarak ev işinde erkekler ve kadınlar arasında iş birliğine dayalı bir çabayı nihai olarak engelleyen inançlar ve davranışlar koleksiyonu olarak ifade edilmiştir (Allen ve Hawkins, 1999; Coltrane, 1989, De Luccie, 1995; Dienhart ve Daly, 1997; 1996; Haas,1992; Hawkins ve Dollahite, 1997; Pleck, 1983; Pleck, 1985; Whiteside, 1998). Bu inançlar ve davranışlar koleksiyonunun, babaları çocuk bakımından kısıtladığı, deneyim kazanma ve ilgili becerileri geliştirme fırsatlarını aynı zamanda çocuğun gelişim sürecinde baba katılımını sınırladığı ifade edilmektedir (Allen ve Hawkins 1999; Gaunt ve Pinho, 2018).

Lamb ve ark. (1985-1986)’nın ilk defa ortaya koyduğu fikirlerle, babanın çocuğun gelişiminde göz ardı edilmiş etkileri üstünde durmaya başlanan baba katılımı çeşitli tanımlamalarla (Lamb, 2000), farklı boyutlarda (Cabrera ve ark., 2007) ve başka şekillerde yorumlanmıştır (Pleck, 2010). Diğer yandan, baba katılımı

kavramını tanımlamak istediğimizde, baba ve çocuk arasındaki karşılıklı etkileşimlerden (Cabrera ark., 2007), babanın varlığı, babanın samimiyeti, babanın ebeveynlikten duyduğu keyif, babanın ebeveynlik şekli ve babanın çocuğuna sunduğu maddi ve manevi desteğinden söz edebiliriz. (Downer ve ark., 2008; Karabulut, 2019).

Özel gereksinimli çocuğun gelişim güçlükleri, sağlık problemleri, bağımlılık düzeyi bu sorumluluğun derecesini farklılaştırmaktadır. 0-3 yaş bebeklik döneminde bu gecikme çok fazla dikkat çekmese de özellikle 3-6 yaş dönem çocuklarında var olan özel durumu fark etme oranı daha yüksektir (Yaralılar, 2010). Temel yaşam becerilerinin öğretilmesinde sıkıntılar, konuşmada gecikme, tuvalet eğitiminde güçlükler, motor becerilerde gerilik, -mış gibi oyun, hayali düşünce gibi zihni bir sonraki aşamaya taşıyan kritik becerilerin ortaya çıkmasında aksaklıklar yaşanabilmektedir (Yıldırım- Sarı, 2007). 7-11 yaş okul döneminde ise okul becerilerinin kazandırılmasındaki güçlük, okula ve kurallara uyum, akranları tarafından özel gereksinimli olduğunun fark edilmesinin getirdiği dışlanma, çocuklarının iyi bir eğitim alacağını düşünürken istenmemeleri ve yeterli sosyal destek alınmaması dolayısıyla sosyal izolasyon ve yalnızlığın yaşanmasına yol açtığı belirtilmektedir (Sivrikaya ve Çifçi- Tekinarslan, 2013). Çocukların tipik gelişim gösteren akranlarından farklı olarak yaşadıkları bu güçlükler özellikle aile içinde bakım veren rolünü üstlenmiş annelerin daha dikkatli, temkinli, ayrıntılara takılan, korumacı yönünün ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu da annelerin bekçilik davranışlarını göstermesinde pozitif yönde etkide bulunmaktadır (McBride, 1990).

Gelişimsel açıdan, annenin bebeğe bağlanmadaki ayrıcalıklı konumu (Bowlby, 2013) kabul görse de çoğu bebeğin birkaç bağlanma geliştirdiğini (Rutter, 1972) ve aslında babalarına temel bağılılıklarının olabileceğini göstermektedir (Schaffer ve Emerson, 1964). Fakat özel gereksinimli çocukların babaları, literatürde “çevresel ebeveyn” (Herbert ve Carpenter, 1994) veya “görünmez ebeveyn” (Ballard ve ark., 1997; Macdonald ve Hastings, 2010) olarak adlandırıldığı görülmektedir. Bu görünmezliğin arkasındaki sebep ise annelerin, babaların yeteneklerinin, güdülerinin

ve katkılarının çoğunlukla eksikliklerine odaklanan, babaları yetersiz olarak tanımlayan bir çerçeve içinde kavramsallaştırmasıdır (Doherty,1991).

Walker ve McGraw, (2000)'a annelik bekçiliği davranışlarının bile bile yapılan ve kasıtlı eylemler olarak algılanmaması gerektiği, çoğu durumda anneler, babaların çocuk bakımına katılımı konusunda kararsızlık hissettikleri ve bu nedenle, bekçilik davranışlarından ve bu davranışlarının babanın katılımı üzerindeki olası sonuçlarından habersiz oldukları ortaya koymuştur. Bu bilgilere paralel olarak annelik bekçiliği, baba katılımı ile olumsuz yönde ilişki göstermekte; annelerin gösterdiği annelik bekçiliği davranışı ne kadar fazlaysa, babaların ev işleri ve çocuk bakımına katılım düzeyleri de o kadar azalmaktadır (Fagan ve Barnett, 2003; Gaunt, 2008; Karabulut ve Şendil, 2017; Tu ve ark., 2014).

Tüm bunlardan hareketle araştırmada, özel gereksinimli çocuğu olan annelerin bekçilik davranışları ile baba katılımı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

1.1. Özel Gereksinimli Çocuklar

Özel gereksinimlilik, doğuştan ya da sonradan herhangi bir kaza ya da hastalık sonucu, zihinsel, bedensel, duyuşsal, ruhsal ve sosyal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, günlük yaşamın getirilerine uyamayan ya da uymakta zorluk yaşayan bireyler (Mutlu, 2015) olup özel gereksinimlilik ile ilgili kavramsal bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

1.1.1. Özel Gereksinimli Tanımı ve Türleri

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun onayladığı Sakat Kişilerin Hakları Bildirgesine göre özel gereksinimli (engelli) tanımı: “*Normal bir bireyin bireysel veya sosyal hayatında kendi başına yapması icap eden işleri, ruhsal ya da bedensel kabiliyetlerindeki genetik veya sonradan olma herhangi bir eksiklik sebebiyle yapamayanlar*” şeklinde verilmiştir (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2008).

Ayrıca, 5378 Sayılı Engelliler Kanununda (2005), doğuştan ya da sonradan herhangi bir sebeple, zihinsel, duysal, bedensel, ruhsal ve sosyal melekelerini türlü derecelerde kaybetmesi sebebiyle toplumsal hayata uyum sağlama ve gündelik ihtiyaçlarını giderme zorlukları olan ve bakım, iyileştirme, danışmanlık, korunma ve destek hizmetlerine gereksinim duyan birey “özürlü” olarak tanımlanmaktadır.

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nca 2008 yılında, ülkemizde yaygın olarak görülen engellilik türleri esas alınarak hazırlanan aile eğitim rehberlerinde temelde; *Dil ve Konuşma Engelliler, Görme Engelliler, Ortopedik Engelliler, İşitme Engelliler, Zihinsel Engelliler ve Süreğen Hastalıklar*; Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 2014 yılında yayınlanan *Otizm Spektrum Bozukluğu* adlı çalışmayla da otizm ele alınmış, Aralık 2016'da bu çalışma yenilenmiştir (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2008, 2014, 2016).

Dil ve Konuşma Bozuklukları (DKB): Herhangi bir vesileyle konuşamayan ya da konuşmanın, hızında, akıcılığında, ifadesinde güçlük olan ve ses bozukluğu olan bireyleri tanımlamaktadır. Duyma yetisi olmasına rağmen konuşamayanlar, gırtlaklı alınanlar, konuşmak için bir alete ihtiyaç duyanlar, afazi, dil-dudak-damak-çene yapısında bozukluk olanlar ve kekemeler bu gruba girmektedir (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008). Dilin gelişimini ve konuşmayı etkileyen

problemler; duygusal yoksunluk, fizyolojik ve yapısal bozukluklar, otizm, sık tekrarlayan hastalıklar, fiziksel ve ruhsal durum, cinsiyet, uyaran eksikliği, anne-baba etkileşimi, sosyal çevre, iki dillilik gibi genetik ve çevresel faktörlere dayanmaktadır (Kol, 2011).

Görme Engelliler: Görme engeli tanısı, göz uzmanı doktorlar tarafından yapılan tetkikler sonucunda konmaktadır. Görme engelliler az görenler ve tam görme problemi olanlar olarak iki şekilde ele alınmaktadır. Yapılan tüm müdahale ve önlemlere rağmen en iyi gören gözünde görme derecesi 1/20 olan ve görüş açısı 20° den az olanlar kör olarak adlandırılırken görme keskinliği 20/70 ile 20/200 arasında olan kişilere ise “az gören” denilmektedir (Aral ve Gürsoy, 2012). "Az görme" önemli ölçüde uzağı görememe olarak da ifade edilmektedir. Bu terim, kısıtlı görme yetisi olan ve aynı zamanda öğrenmek için yazı boyutunda farklılıklara ve ışığın ayarlanmasına, bazen de materyallere (braille alfabesi ile yazılmış metinler) ihtiyacı olanlar için de kullanılmaktadır. Görme kaybıyla beraber gece ve renk körlüğü olanlar, göz protezi kullananlarda bu grup içerisinde ele alınır (Özen, 2019).

Fiziksel/ Ortopedik Engelliler: Bedene biçimini veren esas unsur kas ve iskelet sistemindeki yetersizlik, eksiklik ve işlev kaybından dolayı eğitim performansı ve sosyal çevreye uyumu olumsuz olarak etkilenen bireylere denilmektedir. Kol, ayak, bacak, parmak ve omurgalarında kısalık, eksiklik, fazlalık, yokluk, hareket kısıtlılığı, şekil bozukluğu, kas güçsüzlüğü, kemik hastalığı olanlar, felçliler, serebral palsi, spastikler ve spina bifida olanlar da ortopedik engelliler sınıflandırmasına dahil edilmektedir (TÜİK, 2010).

İşitme Engelliler: Tek veya iki kulağında, kulağın iç kulak, orta kulak ve dış kulak bölümlerinde, işitme sinirinde veya beyinde ortaya çıkan bir hastalık veya yapısal bozukluk sebebiyle çevreden gelen sesleri algılama veya tanıma kabiliyetinin kısmen ya da tamamen yok olması sonucu işitme cihazı kullanmaya ihtiyaç duyan bireylerdir (Özen, 2019). İşitme engeli, engele sahip kişilerin gelişimi, çevreye

uyumu ve özellikle çevresindeki kişilerle iletişimdeki rolünü yerine getirmesinde en büyük engeli teşkil etmektedir (TÜİK, 2010).

Zihinsel Engelliler (ZE): Bir yetersizlik ya da engel sebebiyle yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel etmenlere bağlı olarak bireyin kendi yaş grubu içerisinde, toplumsal ve günlük beceriler konusunda; kendi kendine yetebilme, iletişim kurma, sorumluluk alma, sağlığı koruma, akademik beceriler, öz bakım gibi alanlarda iki ya da daha fazla bozukluğun bir arada olması ve beklenen rollerini yerine getirememesine denmektedir. Ayrıca bu durumun 18 yaşın öncesinde başlaması gerekmektedir. Zihinsel işlevlerde ortalamanın altında olanlar (mental retardasyon), Down Sendromu, Fenilketonüri (zekâ geriliğine yol açmışsa) bu gruba girmektedir (TÜİK, 2010).

Süreğen Hastalıklar: Doğum öncesi, sırası veya sonrasında ortaya çıkan ya da ilerleyen süreçte meydana gelen, bireyin sürekli tedavi ve bakım almasına sebep olan; bireyin eğitim, meslek ve sosyal hayatını olumsuz etkileyen durumlar olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin hayatını olumsuz etkileyen, kan hastalıkları, kalp-damar hastalıkları, solunum sistemi hastalıkları, KOAH, astım, sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolları ve üreme yolları hastalıkları, şeker, guatr, nörolojik hastalıklar HIV, kanser, osteroporoz, fibroz, cilt ve deri hastalıkları, endokrin, metabolik ve sinir sistemi hastalıkları bulunan kişiler süreğen hastalıklı engelli olarak kabul edilmektedir (Karaağaç, 2017). Kişinin çalışma kapasitesi ve fonksiyonlarının engellenmesine neden olan, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklardır (TÜİK, 2010).

Yaygın Gelişimsel Bozukluklar (YGB): Erken çocukluk döneminde belirti göstermeye başlayan, kendini tekrarlayıcı basma davranışlarla gösteren, sosyal etkileşim, iletişim, dil gelişimi ve davranış alanlarında çoklu temel fonksiyonların gelişmesinde gecikmeleri de içeren ve sebebi hala bilinmeyen bir grup hastalıktır. DSM-IV' de yaygın gelişimsel bozukluk (2007), DSM-V' de ise nörogelişimsel bozukluk başlığı altında otizm, asperger sendromu, rett sendromu, çocukluğun

dezentegratif bozukluğu ve başka türlü adlandırılmayan yaygın gelişimsel bozukluk bulunur (APA, 2013). Yaşam boyu devam eden, iletişim anlamında belirgin gecikme ve sınırlayıcı ilgi alanlarıyla kendini gösteren bu bozukluğa sahip çocukların sosyal ilişkileri ve sosyal gelişimi akranlarından farklı ve sınırlıdır. Dil ve konuşma becerileri daha iyi olan otizmlili çocukların sosyal becerileri de daha iyi olmaktadır (Bellini ve Hopf, 2007). YGB’li çocukların dil becerileri bireye göre farklılık gösterse de sosyal ilişkilerde bilhassa dilin kullanımı ve sohbet kurallarındaki sınırlılıkların bütün gelişim dönemlerinde görüldüğü belirtilmektedir (Demir, 2009).

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB): Dikkatsizlik, aşırı hareketlilik ve dürtüsellik belirtileri ile giden çocukluk döneminde sık görülen kronik seyirli gelişimsel bir bozukluktur (APA,2013). DEHB’ye sahip çocuk içinde bulunduğu gelişim döneminin özelliklerinden farklı olarak dikkatsizlik veya aşırı hareketlilik ve dürtüsellik görülmektedir. Tanıya dair belirtiler üç yaş dolaylarında görülmeye başlamasına rağmen özellikle düzenli bir öğrenim için gerekli dikkat süresi ve yoğunlaşmanın beklendiği ilkököl döneminde tanı konmaktadır (Öncü ve Şenol, 2002).

1.1.2. Özel Gereksinimli Çocuğun Aileye Katılımı ve Aile Üzerindeki Etkileri

Toplumun temelini oluşturan aile birimi içerisinde dünyaya gelen çocuk, aile ve aile bireylerinin birbirleriyle olan ilişkilerine farklılık getirir (Avşaroğlu ve Gilik, 2017). Aileye özel gereksinimli bir çocuğun katılması ise güçlü bir etkileşime sahip ailelerde bile şaşkınlığa, kaygı ve strese sebep olabilmektedir (Yıldırım, 2007) Özel gereksinimli bir bireyin varlığı ailenin işleyişinde, üyelerinin üstlendiği görevler, roller ve taşıdıkları sorumluluklar da önemli değişikliklere sebep olabilmektedir (McConkey ve ark. 2008).

Aile için tipik gelişim gösteren bir çocuğun doğumu birçok yenilik ve alışılması kolay olmayan durumları meydana getirmektedir. Dünya'ya gelen çocuğun özel gereksinimli olması ise, aile yaşantısında olağan hallerin ve eşler arasındaki evlilik bağının sarsılması gibi bazı olumsuzluklara ve farklılıklara neden olduğu belirtilmektedir (Özşenol ve ark., 2003). Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak, aile için baş edilmesi zor, stres içeren bir durumdur. Özel gereksinimli çocuklar, bir yetişkine devamlı bağımlı olabilir ve hayatı süresince bakım desteğine ihtiyaç duyabilirler. Bu sebeple aile üyeleri tarafından çoğunlukla engelin kabullenilmesinde güçlükler yaşanmaktadır. Bu gerçeğe beraber aile bireylerini zor bir süreç beklemekte ve ailenin dinamiklerinde, aile bireylerinin rol ve görevlerinde önemli değişiklikler ortaya çıkmaktadır (Can Yaşar ve Yıldız Bıçakçı, 2019). Özel gereksinim durumunun anlaşılmasıyla anne babaların, eş olarak birbirlerinden, hayattan, hayatta dair ümitlerinden, mesleklerinden, yakın çevreden ve toplumdan beklentileri farklılaşabilmektedir. Oluşan bu farklılıklar aile içinde problemlerinde çıkmasına sebep olabilmektedir.

Özel gereksinimli çocuğun tanı almasıyla birlikte aileler “sağlıklı çocuk” beklentilerinin kaybolması ile yüzleşir. Her anne ve babanın özel gereksinimin tanılanması ile ilgili reaksiyonu kendilerinin iç ve dış desteğinin niteliğine göre değişse de beklentileri çoğunlukla benzer ve yaygın görülen aşamaları izler (Sardohan-Yıldırım ve Akçamete, 2014). Bu aşamalar çeşitli modellerle açıklanmakta olup “aşama modeli” durumun izahında en çok başvurulan ve en bilinen modellerden biridir. Üç aşamadan oluşan modelin ilkinde aileler, şok, inkâr, keder ve dolayısıyla depresyon; ikinci aşamada, karmaşık duygular, kızgınlık, utanma, kaygı ve suçluluk; üçüncü aşama da ise, kapı kapı dolaşma, anlaşma, uyma-yeniden düzenleme, kabul ve uyum duygularını yaşayabilmektedirler (Avşaroğlu ve Gilik, 2017). Bu aşamaların süresi ve yoğunluğu her anne- baba için farklılık gösterse de süreç evrensel bir düzeni izlemekte, gelişimsel geçiş dönemlerinde (ergenlik dönemi vb.) tekrar ortaya çıkabilmektedir (Doğan, 2010). Ayrıca anne-babaların bazıları bu aşamaları hızlıca atlatırken, bazıları aşamalar arasında gidip gelebilmekte ya da bir aşamaya takılıp kalabilmektedirler (Ataman, 2003; Avşaroğlu ve Gilik, 2017; Yörükoğlu, 2021).

Bunların dışında ailelerin, özel gereksinimli çocuklarının durumlarına yönelik doğru ve nitelikli bilgi edinememeleri, çocuklarının durumunu ailesine ya da toplumdaki diğer insanlara izah etmede zorluklar, zihinsel engelli çocuklarda görülen davranış problemleri, varsa sağlık problemlerinin tedavisi ve eğitimleri ile ilgili yeterli bilgi alamama, çocukların ihtiyaçları doğrultusunda eğitim görecekları kurumu bulma mücadelesi, kendilerine zaman ayırmaya, enerjiye ve ekonomik olarak rahat olmaya ihtiyaç duymaları yaşadıkları stresin kaynağını oluşturmaktadır (Kaytez ve ark., 2015). Son olarak, yaşanan bu stres nedeniyle anne ve babalarda ortaya çıkan psikolojik problemler (depresyon, kaygı bozuklukları...vb), bu psikolojik problemlerin sonucu ortaya çıkan fiziksel problemler ve hastalıklar da özel gereksinimli bir çocuğun aileye katılımı sonrasında yaşanabilecek etkiler içerisinde yer aldığı çalışmalarca ortaya konmuştur (Hazar ve Bütün- Ayhan, 2021; Özşenol ve ark., 2003; Saraçoğlu ve Şentürk, 2013)

1.2. Annelik Bekçiliği

Annelik bekçiliği, babaların rolünün önemi ve annenin babanın katılımından duyduğu memnuniyetle ilgili tutumlar olarak tanımlanmakta (Fagan ve Barnett, 2003) olup annelik bekçiliği ile ilgili kavramsal bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

1.2.1. Annelik Bekçiliği Kavramı ve Gelişim Süreci

Dünya literatürün de 30 yıla yakın bir süredir, Türkiye’de ise 2017’den bu yana çalışılmakta olan annelik bekçiliği kavramı annelerin davranışları ve tutumları yoluyla baba katılımını şekillendiren bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır (Karabulut, 2019). Annelik bekçiliği çatışan iki güçten etkilenir. Bir yandan anne, kendi hayatını kolaylaştırmak için eşinden yardım ister öte yandan geleneksel annelik rolünden vazgeçmekte güçlük çekerek eşinin aile hayatına karışmasını engellemek ister. Bu nedenle annelik bekçiliğinin kapsamı bu iki çatışan gücün bir

kombinasyonu olarak ortaya çıkar (Kulik ve Tsoref, 2010). Oluşan bu kombinasyon birçok araştırmacı tarafından (Allen ve Hawkins, 1999; De Luccie, 1995; Fagan ve Barnett, 2003; Puhlman ve Pasley, 2017; Schoppe-Sullivan ve ark., 2015) farklı şekillerde ve farklı teorilere dayandırılarak temellendirilmeye çalışılmıştır.

De Luccie (1995), anne davranış ve tutumları ile baba katılımı arasında bağlantıyı kuran ilk kişidir. Kurduğu bu bağlantıya bütüncül bir bakış açısı ile yaklaşarak, baba- çocuk etkileşiminde annelerin yerini adlandırmak için bekçilik kavramını kullanmıştır. Baba- çocuk ilişkileri eşlerin birbirleri ile iletişiminden ve anne- çocuk ilişkilerinden etkilense de annelerin kişilikleri ve tutumları da baba- çocuk ilişkilerini etkileyebilmektedir (Clarke-Stewart, 1978; Belsky ve ark., 1984). Dolayısıyla baba katılımını etkileyen birçok sebep içerisinde en önemli etkinin anne tutum ve davranışları olduğu belirtilmektedir (Kulik ve Tsoref, 2010; Cabrera ve ark., 2007). Bronfenbrenner ve Crouter'in (1983) belirttiği gibi, aile sistemi işleyiş ekolojisinin yeterli bir şekilde anlaşılması, ikinci dereceden etkilerin yani iki üyenin etkileşimlerinin ailedeki diğer ikili olaylardan ve süreçlerden etkilenme yollarının değerlendirilmesini önerir. Dolayısıyla ekolojik bir bakış açısı, özellikle kadınların, erkeklerin katılımına yönelik inanç ve davranışlarının gerçek katılım düzeylerini nasıl etkilediği sorununa ve baba -çocuk ilişkilerinde etkili unsurlar olarak annelere dikkat edilmesini beraberinde getirmektedir (De Luccie,1995). Ekolojik bakış açısı kadınların bir anne olarak eşsiz kimliklerini nasıl koruduklarını ve bu kimliklerine yönelik bir tehdit olarak düşündükleri baba katılımını ev ve çocuk bakımı görevlerinden uzaklaştırarak koruyabileceklerini öne sürmektedir (Allen ve Connor, 1997; De Luccie, 1995; Doherty ve ark.,1998).

Annelerin gösterdiği tutum ve davranışların baba katılımına etkisine ilk vurguyu bekçilik fenomenini kullanarak dikkat çeken De Luccie (1995)'nin ardından Allen ve Hawkins (1999), kavramı annelik bekçiliği olarak genişletmiş ve annelik bekçiliğini annelerin, babaların çocuklarıyla ilişkisini sınırlandırdığı kısıtlayıcı bir süreç olarak tanımlamıştır. Ayrıca annelik bekçiliğini ölçmek için tasarlanmış bir araç geliştiren ilk araştırmacılar olmuşlardır (Fagan ve Barnett, 2003). Yazarlar

annelik bekçiliğini, kadınların ev işleri üzerindeki sorumluluklarını kaybetme korkusunun bir sonucu olarak açıklamışlardır; zira onlara göre bu sorumluluk, önemli bir güç, kontrol ve özsaygı kaynağıdır. Bu önemli güç, kontrol ve özsaygı kaynağını bahçe metaforu ile açıklamışlardır (Allen ve Hawkins, 1999). Ev ve aile, annenin duvarlarla çevrili, mandallı bir kapısı olan bahçesidir. Anneler cinsiyetlerine uygun etki alanlarında uzmanlaşmayı sağlamak için bir evin ve ailenin anne bahçesinin etrafına mandallı bir kapı ile tamamlanan bir bahçe inşa eder. Bu bahçenin sınırları dahilinde anne kendisinin belirlediği kurallara uygun şekilde ev işlerini yürüten aile bireyi rolünü devam ettirir (Aydın ve Akgöz- Aktaş, 2017). Böylelikle babaları bahçenin sınırları dışında tutmak suretiyle çocuk bakımına katılma dışında bırakarak, açık ya da gizli bir şekilde bekçi olarak hizmet edebilirler (De Luccie, 1995).

Allen ve Hawkins (1999), annelik bekçiliği kavramlaştırmalarını iç içe geçmiş üç boyut olarak tanımlamıştır.

- *Standartlar ve sorumluluklar*; bir annenin görevleri tek başına üstlenerek, katı standartlar belirleyerek, başkaları tarafından tamamlanmış işleri daha yüksek bir standartla yeniden yaparak veya o işin gerektirdiği süreçleri planlayarak, ev işlerindeki sorumluluğundan vazgeçmeye karşı gösterdiği dirençtir.
- *Annelik kimliği onayı*; bir kadının sorumluluğunu üstlendiği ev işleri ve çocuk bakımı görevlerini özenli bir şekilde yerine getirdiğinin ve iyi bir anne olduğunun diğerleri tarafından onaylanmasıdır. Dolayısıyla annelik pek çok kadının en önemli kimliği ve ruhsal doyum kaynağı olabilir. Babalar ev işlerinde ve çocuk bakımına ortak olduklarında bazı anneler özsaygı ve öz kimliklerini kaybetmekten korkabilirler.

- *Farklılaştırılmış aile rolleri*; açık bir iş bölümü ve aile içindeki farklı etki alanlarını yansıtan anne ve babalara düşen rollerdir. Örneğin; ev işlerini sadece kadınların yapması gerektiğini savunan anneler, baba katılımını yönetme ve takip etme olasılığını arttırarak, teşvik etmekten çekinebilir (Allen Hawkins, 1999; Aydın ve Akgöz- Aktaş, 2017; Gaunt, 2008).

Özetle, annelik bekçiliğini; annelerin, babaların ev ve çocuklara bakma yoluyla öğrenme ve gelişme imkânlarını kısıtlayarak ev işlerinde erkekler ve kadınlar arasında iş birliğine dayalı bir çabayı engelleyen inançlar ve davranışlar koleksiyonu olarak tanımlamışlardır (Allen ve Hawkins, 1999). Bu inançlar ve davranışlar, babaları çocuk bakımında sınırlandırma, dışlama ve görmezden gelme yoluyla deneyim kazanma ve ilgili becerileri geliştirme fırsatlarını kısıtlar (Gaunt ve Pinho, 2018).

90'lı yıllardan itibaren Allen ve Hawkins'in öne sürdüğü kavram ve düşünceler doğrultusunda annelerin babalar üzerindeki kısıtlayıcı davranışlarının baba katılımına olumsuz etkilerini açıklayan birçok çalışma yayımlanmaya başlamıştır (Aydın ve Akgöz- Aktaş, 2017). Annelik bekçiliği, temelde baba katılımını birlikte ebeveynlik kapsamında şekillendiren önemli bir fenomen olarak görülmektedir (Karabulut ve Şendil, 2017).

Walker ve McGraw (2000), Doherty ve ark. (1998)'nın sorumlu babalık üzerine önerdikleri kavramsal çerçeveye eleştiri olarak yayınladıkları çalışmalarında önceki çalışmaların annelik bekçiliğini çoğunlukla kısıtlayıcı olarak tanımladığını lakin bekçiliğin kısıtlayıcı olduğu kadar kolaylaştırıcı etkisinin de olabileceğini öne sürmüşlerdir. Böylece annelik bekçiliğinin baba katılımı üzerinde arttırıcı ve olumlu etkilerinin de olabileceği üzerine düşünölmeye başlanmıştır. Schoppe- Sullivan ve ark. (2015)'nın gerçekleştirdikleri boylamsal çalışma da annelik bekçiliği davranışlarını kapı açma bekçilik davranışları ve kapı kapatma olarak iki boyutta

açıklamışlardır. Kapı kapatma, cesaret kırıcı davranışları içermektedir (örneğin, babaların ebeveynliklerine ilişkin eleştiride bulunma, babaların tamamladığı çocuk bakımı görevlerini yeniden yapma vb.). Kapı açma ise, teşvik edici davranışları içermektedir (örneğin, babaya fikir danışma, babanın çocukla yapacağı etkinlikleri düzenleme vb.) (Aydın ve Akgöz- Aktaş, 2017). Bu ve benzeri çalışmalar (Roy ve Dyson, 2005; Sano ve ark., 2008) ile annelik bekçiliğinin baba katılımına olan etkileri ebeveynler arasındaki önemli iş birliği mekanizmalarından biri olarak kabul görmüştür (Schoppe ve ark., 2008).

Baba katılımı ile annelik bekçiliği kavramlarının birbirleriyle olan ilişkisini tanımlamayan diğer bir çalışma Fagan ve Barnett (2003) tarafından gerçekleştirilmiştir. Özellikle çocuk bakımına katılımları konusunda eşlerin birbirlerini ne şekilde etkilediklerini ortaya koymak amacıyla geliştirdikleri ölçek ile annelik bekçiliğini sadece çocuk bakımı görevleri boyutunda çeşitlendirip ve ev işlerini hariç tutarak ele almıştır. Araştırmacılar, annelerin gösterdiği bu davranışların teşvik boyutunun iki zıt uçlarını temsil ettiğini varsayarak yüksek puanın teşvik (cesaretlendirme), düşük puanın kısıtlamayı (cesaret kırma) temsil ettiğini tek bir ölçekle değerlendirmişlerdir. Bu ilişkiyi kavramlaştırmak için ise aile sistemleri teorisinden yararlanmışlardır.

Aile sistemleri teorisi aileyi, birlikte daha büyük bir aile sistemini oluşturan çeşitli küçük birimlerden veya alt sistemlerden oluşan karmaşık bir yapı olarak görür (Kulik ve Tsoref, 2010). Bu noktada her bir aile üyesi bir alt sistem olarak düşünülebilir (anne alt sistemi, baba alt sistemi, çocuk alt sistemi...gibi). Tüm sistemler çevre ile sistem arasında veya sistemin çeşitli bölümleri arasında bilgi ve enerji akışını etkileyen sınırlar oluşturur. Sınırlar, bireyler arasındaki temas miktarını düzenleyen görünmez engeller olarak tanımlanır. Sınırların en önemli amacı, yakınlık ve hiyerarşiyi yöneterek ailenin ve alt sistemlerinin bağımsızlığını korumaktır (Fagan ve Barnett, 2003). Anneler ve babalar çocuklara göre sınır koymaya giriştiğinde birçok faktör devreye girer. Kilit faktör, çocuk yetiştirme uygulamaları ve tarzları, çocuk bakımına katılım ve çocukla ilgili alınacak kararlar

için eşler arasında meydana gelen bilgi akışıdır (Fagan ve Barnett, 2003). Esas kabul tüm bu sistemi oluşturan bireylerin ve alt sistemlerin karşılıklı olarak bağımlı oldukları ve birbirlerinden etkiledikleri fikridir (Kulik ve Tsoref, 2010). Dolayısıyla annelik bekçiliği tek taraflı bir süreç olmayıp (Puhlman ve Pasley, 2013) anne ve babanın karşılıklı etkileşimleri doğrultusunda baba katılımının hem arttırıcı faktörü hem de engeli olabilmektedir (Hauser, 2012).

Annelik bekçiliğinin temellendirilmesinde kullanılan kuramlardan biri de 1960'lı yıllardan itibaren en hareketli günlerini yaşayan kadın hareketlerinin şekillendirdiği feminist kuramdır (Aydın ve Akgöz- Aktaş, 2017). Bu kuram ortak ebeveynlik ilişkisinin gelişimine, ev işi ve çocuk bakımındaki iş dağılımının dengesizliğinde geleneksel cinsiyet rollerinin katkısının ne yönde olduğunu ortaya koymaktadır (Allen ve Hawkins, 1999). Kadın hareketleriyle birlikte kadınların siyasi haklarında, ekonomik koşullarında ve çalışma hayatlarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir (Gaunt ve Pinho, 2018). Bu değişiklikler ailenin yapısı ve özelliklerini de gözle görülür bir şekilde farklılaştırmıştır (Fogiel-Bijaoui, 2006). Süreç içerisinde aile yapısı, babanın ana geçim kaynağı olduğu geleneksel bir yapıdan, her iki eşin de aile gelirine katkıda bulunduğu çift gelirli bir yapıya doğru evrilmiş ve evrilmeye de devam etmektedir (Kulik ve Rayyan, 2003). Dolayısıyla erkek ve kadınların aile ve ev işlerine zaman ayırma süreleri birbirine yaklaşmıştır. Anne-babaların önceki dönemlere göre birlikte ebeveynlik için daha istekli hale geldikleri birçok çalışmayla da ortaya konmuştur (Akgöz- Aktaş ve Aydın, 2020; Henwood ve Procter, 2003; Levine ve Pittinsky, 1997; Robinson ve Godbey, 1997). Tüm bu dramatik değişikliklere rağmen annelerin ev işi ve çocuk bakımı sorumlulukları temelde aynı kalmaktadır (Allen ve Hawkins, 1999). Nitekim uluslararası araştırmalar, aile rollerinin bölünmesinde cinsiyete dayalı dengesizliğin devam ettiğini ve annelerin çocuk bakımı için hala ana sorumluluğu üstlendiğini göstermektedir (Craig ve Mullan, 2011; Gaunt ve Pinho, 2018).

Feminist kuramın vurguladığı birlikte ebeveynlik, ebeveynlerin çocuk yetiştirmede birtakım olarak nasıl işlev gördüğü açıklaması dolayısıyla aile

ilişkilerinin birbirine bağlı işleyişini vurgulayan aile sistemleri teorisinde yürütücü alt sistem olarak tanımlanır (Altenburger ve ark., 2018). Aile sistemleri teorisine göre annelik bekçiliği yalnızca bireysel bir sürece indirgenemez. Bu süreç, doğası gereği ikili olarak kavramsallaştırılmalıdır (Adamson, 2010). Yani annelerin değişen birçok koşula rağmen evdeki ana sorumluluğu üstlenmeye devam etmesi, annenin kendisinden ve eşinin çocuklar ile olan etkileşimine standartlar belirlemek suretiyle baba katılımına duydukları güvensizlikten kaynaklanmaktadır (Adamson, 2010; Allen ve Hawkins, 1999; Aydın ve Akgöz- Aktaş, 2017). Adamson (2010), babaların annelik bekçiliğinden etkilenmesinin kendi algılarına göre farklılaşabileceğini, dolayısıyla annelerden algılanan bekçiliğin babaların ebeveynlik pratiklerine farklı biçimlerde yansıtacağını öngörmüştür. Bu yaklaşıma paralel olarak Puhlman ve Pasley (2013) aile sistemleri teorisi ve feminist teoriye göre şekillendirdikleri çalışmalarında annelik bekçiliğinin baba katılımını nasıl etkilediğini kontrol edici, kısıtlayıcı ve kolaylaştırıcı davranışları kullanarak tanımlamışlardır. Annelerin, bu üç farklı davranış örüntülerini kullanarak babaların çocuk yetiştirmesi ve çocukları ile düzenli ve tutarlı bir ilişki kurmasındaki etkisini ilk defa hem anne hem de babalardan ayrı ayrı görüş alarak ortaya koyması açısından önemli bir çalışmadır (Akgöz- Aktaş ve Aydın, 2020; Puhlman ve Pasley, 2013; 2017).

Puhlman ve Pasley (2013), annelik bekçiliğinin tek yönlü (sınırlama boyutu) olduğunu ve annelik davranışlarının babanın davranışlarını etkilediğini öne süren yakın tarihli literatürün aksine (Gaunt, 2008; Szabo ve ark., 2011) annelik bekçiliğinin doğasının iki yönlü (sınırlama ve teşvik boyutları) olduğunu savunan araştırmaların (Fagan ve Barnett, 2003; McBride ve ark., 2005), yapının karmaşıklığını daha iyi ele aldığı konusunda hemfikirlerdir. Lakin, üçüncü bir boyutun (kontrol) da gerekli olduğunu ifade etmektedirler (Puhlman ve Pasley, 2013). Araştırmacılar, babaların, annelerin babalık algılarından etkilendiklerini ve hem babaların hem de evlilik etkileşimlerinin ebeveyn ilişkilerini etkilediğini belirtmişlerdir. Bu noktada her bir basamağı süreç boyunca sekiz tür kapı bekçiliği ile sonuçlanacak şekilde gelişen üç boyutlu bir model (kontrol, kısıtlama ve kolaylaştırma) önererek, bu boyutların baba katılımı üzerindeki etkilerini örneklerle açıklamışlardır. Böylece, annelik bekçiliği tanımını annelerin, babaların çocuk

yetiştirmesi ve çocukları ile düzenli ve tutarlı bir ilişki kurmasına yönelik kontrol edici, kısıtlayıcı ve kolaylaştırıcı davranışları kullanarak baba katılımını etkilediği şeklinde biçimlendirmişlerdir.

“*Kontrol*” boyutu, annelerin aile içerisinde son kararı verme yetkisine ve dolayısıyla liderlik pozisyonuna sahip olma derecesi ile annelerin baba- çocuk etkileşimini ne sıklıkla denetlediğini gösterir (Puhlman ve Pasley, 2013). “*Teşvik*” boyutu babaların çocukların yetiştirilmesi sürecine katılım düzeylerini arttırmaya yönelik anne davranışlarını ifade eder (Schoppe-Sullivan ve ark., 2008). “*Sınırlama*” (engel, cesaret kırma) boyutu annelik bekçiliği konusunda yapılan ilk çalışmalarda teşvik boyutunun iki zıt ucundan biri olarak kavramlaştırılmıştır. Kısıtlayıcı anneler, babanın çocuklarla geçirdiği zamanı sabote etmek, babayı çocuklarla etkileşim kurmaktan caydırmak, babaları başkalarına şikâyet etmek, babaların tamamladığı bir işi tekrar yapmak, bazı sözsüz iletişim biçimleri kullanmak yoluyla babaların cesaretini kırabilirler (Fagan ve Barnett, 2003; Sano ve ark., 2008; Puhlman ve Pasley, 2013). Puhlman ve Pasley (2013), oluşturdukları üç boyutlu modellerinin keşişiminden oluşan iki geniş bekçilik türü önermiş ve bu türlerin biçimlendirdiği sekiz alt boyutu oluşturmuştur:

Kutuplaşmış anneler. Babanın katılımı konusundaki düşüncelerini açık bir şekilde ifade eder ve bu düşüncelere uygun bir şekilde davranırlar. Kutuplaşmış anneler çoğunlukla teşvik edici veya kısıtlayıcı olurlar. Bu tür kapı bekçiliğinin biçimlendirdiği dört kategori bulunmaktadır. Bunlar; geleneksel sınır koyucu bekçilik, pasif engelleyici, kolaylaştırıcı bekçi ve pasif kolaylaştırıcı bekçi olarak sınıflandırılmaktadır.

Kararsız anneler. Eşit şekilde hem cesaretlendirip hem cesaret kırarlar. Babaları, çocukları, hatta kendilerini bile baba katılımına yönelik düşünceleri konusunda şaşırtırlar. Bu tür kapı bekçiliğine dâhil olan dört kategori bulunmaktadır. Bunlar; tutarsız yönetici, duyarsız yönetici, başına buyruk yönetici ve görünmez

bekçilik davranışlarıdır. Bekçilik davranışlarının durağan değil değişken bir süreç olduğunu bu sebeple ailelerin içerisinde ve dışardan gelen etkiler karşısında tepkileri değişikçe modelin de değişeceğini belirtmişlerdir (Puhlman ve Pasley, 2013).

1.2.2. Annelik Bekçiliği Davranışını Etkileyen Faktörler

Birçok annenin küçük ya da büyük ebeveynlik kararlarını kontrol altına alarak, ebeveynlik bilgilerine erişimi denetleyerek ve kendileri olmadığı zaman kontrol mekanizması uygulayarak anne bekçiliğine dâhil olduğu düşünülmektedir (Hauser, 2012). Bu düşüncenin nedenleri araştırıldığında, mevcut teorilerin hangi değişkenlerin annelik bekçiliğini etkilediği sorusuna cevap olarak birkaç olası faktörü öne sürdüğü göze çarpmaktadır.

Annenin Psikolojik İşlevselliği: Yirminci yüzyılda aile yaşamını hiçbir şey annelerin iş gücüne katılımındaki çarpıcı artıştan daha fazla değiştirmemiştir (Cabrera ve ark., 2000). Annelerin iş gücündeki yerini arttırması aynı zamanda, babaların tek geçim kaynağı olarak hizmet ettiği iki ebeveynli ailelerin oranını da azaltmıştır (Hernandez, 1993). Anneler ücretli işgücüne katılmak için evlerini terk etmelerine rağmen ev işi ve çocuk bakımı sorumlulukları yapısal ve sembolik olarak kadınlarla özdeşleştirilmeye devam edilmiştir (Allen ve Hawkins, 1999). Bu durumda annelerin geçmişten günümüze kültürel olarak aile yaşamında ev ve çocuk bakımının merkezi olarak tanımlanmış olmasının payı büyüktür (Adamson, 2010). Annelerin iş gücüne katılımının artması sonucu babalar ev işlerinde ve çocuk bakımında iş birliğine dayalı ortaklar haline gelmiş dolayısıyla bazı anneler kadın olarak öz saygı veya öz kimlik kaybı açısından korku ve kararsızlık yaşamışlardır (Allen ve Hawkins, 1999; Haas, 1992). Bu nokta da araştırmacılar annelik bekçiliğini kadınların aile işlerine yönelik sorumluluğunu kaybetme korkusunun bir sonucu olarak açıklar; çünkü bu sorumluluk önemli bir güç, kontrol ve öz saygı kaynağıdır (Gaunt ve Pinho, 2018).

Ev işi ve çocuk bakımı sorumlulukları birçok kadın için öz saygı ve doyumun birincil kaynağıdır (Allen ve Hawkins, 1999). Daha işbirlikçi düzenlemeler annelerin kendi rollerini ihmal ediyor olarak algılamalarına sebep olur bu da onlarda suçluluk, pişmanlık ve kararsızlık yaratabilir (De Luccie, 1995; Hawkins ve Roberts, 1992; Lamb, 1997b). Gaunt (2008), çalışmasında annelerin öz saygısının, bekçilik davranışları göstermesinde bir rol oynadığını öne sürmektedir. Spesifik olarak, benlik saygısı ve güce erişim arasındaki ilişkiler göz önüne alındığında benlik saygısı yüksek annelerin bir güç kaynağı olarak çocuk bakım sorumlulukları üzerindeki tekellerine daha az bağımlı oldukları gözlemlenmiştir (Allen ve Hawkins, 1999). Aksine, düşük özgüvene sahip anneler muhtemelen daha fazla güç ve takdir kaynaklarına ihtiyaç duymakta ve özellikle bekçilik davranışları gösterme olasılıkları yükselmektedir (Blair ve Hardesty, 1994; McMullin ve Cairney, 2004). Bu nedenle, annenin öz saygısı ne kadar düşükse, bekçilik davranışı gösterme eğilimi o kadar yüksek ve çocuk bakımı sorumluluklarını babayla paylaşmaya o kadar az istekli olacağını öne sürmüştür (Gaunt, 2008).

Geleneksel cinsiyet tutumları: Cinsiyet tarafsızlığına doğru ilerleyen bir toplumda, cinsiyetin ebeveynliği şekillendirmede neden bu kadar güçlü bir rol oynadığına dair büyüyen bir tartışma vardır (Hauser, 2012). Bir çocuk dünyaya geldiği zaman anne ve baba arasında çocuk bakımı ile ilgili yeterlilik konusunda hiçbir farklılık yoktur (Lamb, 2000). Annelik içgüdüğü kavramının aksine ebeveynlik becerileri genellikle hem anneler hem de babalar tarafından iş başında kazanılır. Lakin anneler babalardan daha çok iş başındadır (Lamb ve ark., 1987). Dolayısıyla, anneler çocuklarına karşı daha duyarlı, onlarla daha uyumlu ve çocuklarının ihtiyaçlarının daha farkındadırlar. Buna bağlı olarak babalar, ebeveynlik yetenekleri konusunda daha az duyarlı ve bu yetenekleri konusunda daha az güven duyarlar. Bu şekilde daha önce tartışılan ebeveyn sorumluluğunun dengesiz dağılımı pekiştirilir (Lamb, 2000).

Bununla birlikte, yapılan birçok çalışma annelerin bazen ebeveynlik konusunda bazı dengesizliklere katkıda bulunduğunu ve kadınların bu eşitsizlikten elde edebilecekleri şeyler olduğunu öne sürüyor (Allen ve Hawkins, 1999; De Luccie, 1995; Cabrera ve ark., 2000; Fagan ve Barnett, 2003; Gaunt, 2008; Puhlman ve Pasley, 2017). Anneler ev işi ve çocuk bakımı sorumluluklarının çoğunu üstlenerek ve babanın katılmasına izin vermeyerek kendi mensup olduğu cinsiyet grubunun yetkin bir üyesi olduğunu kanıtlar (Coltrane, 2000). Erkekler ve kadınlar cinsiyetlerinden bağımsız olarak çeşitli özellikleri, tutumları ve davranışları edinmelerine ve sergilemelerine yol açan cinsiyet tutumlarıyla güçlü bir özdeşleşme geliştirmişlerdir (Gaunt, 2008). Bu noktada annenin kadınlık cinsiyet tutumları ile özdeşim kurma durumu ne kadar güçlüyse, çocuk bakımı sorumluluklarını babayla paylaşmaya o kadar az istekli olacaktır (Gaunt, 2008; Hauser, 2012; Kulik ve Tsoref, 2010). Diğer bir deyişle bir annenin geleneksel cinsiyet tutumlarına bağlılığı ne kadar yüksek olursa eşinin çocuklara bakamayacağına inanma ve annelik bekçiliği davranışları sergileme olasılığı o kadar yüksek olacaktır (Kulik ve Tsoref, 2010).

Annelik bekçiliği ile ilgili olabilecek diğer bir faktörde dindarlıktır. Dini öğretiler genellikle belirli cinsiyet rolü inançlarını ve çocuk yetiştirme beklentilerini belirler (Schoppe-Sullivan ve ark., 2015). Nitekim önceki araştırmalar, dindarlığın geleneğe ve özellikle de geleneksel aile rollerine atfedilen önemle yakından ilişkili olduğunu göstermiştir (Gaunt, 2006, 2008; Lindeman ve Verkasalo, 2005). Bu nedenle, daha dindar annelerin geleneksel sorumluluk dağılımını sürdürmek için daha güçlü annelik bekçiliği davranışları göstermesinin muhtemel olduğu ifade edilmiştir (Gaunt, 2008).

Evlilik ve istihdam: Modern ve gelenekselin savaş alanı olarak tarif edilen “Türk ailesi” (Cindoğlu ve ark., 2008) dünyanın birçok gelişmekte olan ülkesinde olduğu gibi iş dünyasında kadın sayısının artmasıyla babaların tek başına mali işleri yüklenen taraf olması durumu değişime uğramıştır (TÜİK, 2022). Artan anne istihdam oranlarının bir sonucu olarak baba katılım düzeylerinin artması gerektiği savunulmaktadır (Lamb ve Bronson, 1980). Bu argüman, baba katılımının daha fazla

olduğu durumlarda rol gerginliğinin azalacağını ve evlilik doyumunun artacağını ifade eder (Lamb ve ark., 1987). Dolayısıyla, annelerin gösterdiği bekçilik davranışlarının derecesinin evlilik doyumunun kalitesinden etkileneceğini düşündürmektedir (Lamb ve Lewis, 2010).

Fakat ilginç bir şekilde iş ve aile yükümlülükleri annenin veya eşin rekabet alanı haline geldiğinde (Pedersen ve Kilzer, 2014) çalışan bir annenin geleneksel anne rolünü bırakmakta zorlanabileceğini ve bu nedenle eşlerin çocuk bakımı sorumluluklarını kontrol etmeye teşebbüs edebileceğini öne sürmektedir (Kulik ve Tsoref, 2010). Özellikle daha geleneksel cinsiyet tutumlarına sahip ve çocuk bakımı sorumluluklarını tam zamanlı çalışmanın finansal gerekliliği ile dengelemek zorunda kalan anneler arasında bekçiliğin yaygın olabileceği ifade edilmiştir (Meteyer ve Perry-Jenkins, 2010). Anneler olarak öncüllerini sürdürmek için eşlerinin çocuk bakımına katılım düzeyini ve türünü izleyebilir ve/veya kısıtlayabilirler (Gaunt, 2008).

1.2.3. Annelik Bekçiliğinin Çocukların Gelişimine ve Aile İlişkilerine Etkisi

Anne-baba-çocuk üçlü etkileşimi, yani ailenin tüm üyelerinin ilişkisi zaman içerisinde şekillenir ve birbirlerine uyum sağlar (Lamb ve Lewis, 2010). Pek çok bilim insanı son zamanlarda dikkatlerini değişen ve birbirine bağlı ilişkiler ağı içerisinde çocukların gelişiminin nasıl gerçekleştirdiğine vermiştir (Lamb ve Lewis, 2010). Araştırmacılar, ebeveynlerin çocukların üzerinde doğrudan etkilerine ek olarak, çocuk yetiştirme sürecindeki diğer yetişkinlerle ilişkileri yoluyla dolaylı etkilerinin de olduğunu her zamankinden daha fazla kabul etmektedir (Fagan ve Barnett, 2003). Bu noktada anne- baba- çocuk ilişkilerini etkileyen sayısız faktörü anlamak için ekolojik bir bakış açısı önem arz etmektedir (De Luccie, 1995).

Çocukların özellikle erken dönem gelişiminin temelinde, okula başlamadan önce evde ebeveynleri ile kurdukları ilişkiler yer alır (Bronfenbrenner, 2005). Ekolojik teoriye göre, çocuklar en iyi şekilde, yeni bilişsel, sosyal ve duygusal beceriler edinmelerine yardımcı olan ebeveynleri ile sıcak, duyarlı ilişkiler bağlamında öğrenirler. Erken çocukluk dönemiyle ilgili yapılan araştırmalardan elde edilen kanıtlar, tutarlı bir sıcaklıkla meşgul olan baba ve annelerin daha gelişmiş kelime, dil ve kişilerarası becerileri olan çocuklara sahip olduğunu göstermektedir (Coley, 1998; Baker, 2017; Fagan, 2000; Martin ve ark., 2010). Görüldüğü gibi çocuk doğduğu andan itibaren anne- baba davranış ve tutumları ne olursa olsun çocuğun gelişimi üzerinde farklı etkileri bulunmaktadır (Lamb ve Lewis, 2010). Bununla birlikte annelerin çocuklarıyla geçirdiği zamanın doğumu takip eden aylardan daha fazla olması sebebiyle babalar çocuk bakım süreçlerinden uzak kalmakta ve dolayısıyla çocuğun rutinlerine uyum sağlamakta annelerden daha fazla güçlük yaşamaktadır (Altenburger ve ark., 2018). Ek olarak, anneler eşlerinin anlamlı ebeveyn çocuk etkileşimlerini sınırlamak ve kontrol etmek suretiyle bekçi olarak hareket ettiklerinde (Allen ve Hawkins, 1999) annelerin çocuklarının gelişimini etkilediği ve bunun da babaların davranışlarına şekil verdiği gösterilmektedir (Lamb ve Lewis, 2010). Örneğin, Schoppe-Sullivan ve ark. (2008), anne ve babaların ebeveynlikle ilgili düşünceleri ile babaların yeterliliği konusunda annelik bekçiliğinin rolünü araştırmışlardır. Sonuçlar, yalnızca anneler yüksek düzeyde bekçilik davranışı gösterdiğinde babaların ebeveynlik konusundaki yeterliliğinin etkilendiğini ve dolayısıyla anne- baba- çocuk üçlü etkileşiminin etkilendiğini ortaya koymuşlardır.

Anne bekçiliği kavramının olumsuz çağrışımları olmasına rağmen, annelerin baba katılımını düzenlemeye hizmet eden hem kolaylaştırıcı hem de engelleyici davranışlar yoluyla birlikte ebeveynlik ilişkisi içinde bekçi rolü oynayabileceği düşünülmektedir (De Luccie, 1995). Bekçi davranışlarının engelleyici olması, çocuk yetiştirme konusunda birincil sorumluluğu üstlenmeyi veya babanın ebeveynlik davranışını eleştirmeyi içerebilir. Nihayetinde, engelleyici bekçi davranışları, erkeklerin çocuğa bakma fırsatlarını kısıtlayarak ebeveynler arasındaki iş birliğini sınırlandırabilir (Allen ve Hawkins, 1999; Fagan ve Barnett, 2003). Ebeveynler

arasındaki iş birliğinin sınırlanması çocukların her iki ebeveynle kuracağı iletişim sonucu elde edeceği kazanımların azalmasına sebep olmaktadır; bunun sonucunda da çocuğun gelişimine olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Dolayısıyla, evlilik ilişkisi de olumsuz etkilenmektedir. Bekçilik davranışlarının kolaylaştırıcı olması ise çocukla etkileşime girerken babayı teşvik etmeyi ve çocuk bakımında deneyim kazanması için fırsatlar yaratmayı içerebilir (Allen ve Hawkins, 1999; Fagan ve Barnett, 2003). Böylelikle babaların çocukları için önemli bir sosyalleşme aracı olarak rolünün (Lamb, 2010) ve yüksek ebeveynlik kalitesinin olumlu çocuk uyumundaki merkeziliğinin (Sarkadi ve ark., 2008) artması sonucunu doğurabilir.

Bekçilik davranışının engelleyici özelliğinin Pruett ve ark. (2007), ana amaç çocuğu zarardan korumak için diğer ebeveynin erişimini sınırlamak veya izlemek olduğunda koruyucu olarak tanımlanabileceğini belirtmiştir. Benzer şekilde babaların çocuğa gelişimsel olarak uygunsuz, zararlı veya düşük kaliteli ebeveynlik davranışlarından korumak amacıyla annelik bekçiliğinin harekete geçirilebileceği öne sürülmüştür (Altenburger ve ark., 2018). Özellikle kısıtlayıcı kapı bekçiliği davranışlarının gerek anne tarafından gerekse baba tarafından gösterilmesi aile içi şiddet, çocuk istismarı veya ebeveynin madde kullandığı ailelerde çocuklara fayda sağlayabileceğini belirtilmiştir (Ganong ve ark., 2012; Austin, 2008). Örneğin; zihinsel engel veya diğer ciddi bilişsel bozukluklar dolayısıyla engelli koşulları olan çocuklar, genellikle daha dikkatli bir gözetim gerektirir. Şiddetli otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda, belli nesnelere odaklanıp çevredeki diğer şeylerle ilgilenmeme durumları çok sık görülebilmektedir. Bu aşırı kendini kaptırma durumu (yolda giderken arabalara bakmamak gibi) sebebiyle fiziksel tehlikelerle karşılaşma olasılığı yüksektir. Bu nedenle, bir ebeveynin engelli çocuğun güvenliği konusunda duyarlı olmaması ve olası tehlikeli durumları öngörme becerisinin düşük olduğu durumlarda, koruyucu doğası nedeniyle sınırlayıcı bekçilik davranışları kesinlikle haklı görülebilir (Kaufmann ve Pickar, 2017).

1.2.4. Özel gereksinimli Çocukların Gelişim Sürecinde Annelik Bekçiliği

Annenin bekçiliği, bir inançlar koleksiyonu olarak tanımlanır ve bu inançlar ve davranışlar, babaları çocuk bakımından kısıtlar, dışlar aynı zamanda deneyim kazanma ve ilgili becerileri geliştirme fırsatlarını sınırlar (Allen ve Hawkins,1999). Anneler tarafından uygulanan bu sınırlamaların, çocuk bakımına daha yüksek anne katılımı ve daha düşük baba katılımı ile ilişkili olduğu yapılan çalışmalarca ortaya konmuştur (Fagan ve Barnett, 2003). Böylelikle babalar sorumluluğu annelere bırakmaya devam ederken, anneler sorumluluğu daha fazla üstlenmekte ve bu şekilde ebeveyn sorumluluğunun dengesiz dağılımı pekişmektedir (Gaunt, 2008). Peki annenin gösterdiği bekçilik davranışlarının anne- baba katılımı arasındaki bu dengesizliğe sebep olması özel gereksinimli çocukların gelişim sürecinde nasıl bir etkiye sahiptir?

Bağlanma teorisi, erken çocukluk döneminde bakım verenlerle olan ilişkilerin yaşam boyu gelişimi nasıl şekillendirdiğini anlamak için bir çerçeve önerir (Bowlby, 2013;2015). Çok sayıda araştırma çocukların ebeveynleriyle güvenli bağlanma ilişkilerinde çeşitli gelişimsel sonuçlar arasında uyumu desteklediğini ve güvensiz bağlanma ilişkilerinin uyumsuzluk gelişiminde risk faktörleri olduğunu göstermektedir (Deneault ve ark., 2021; Sroufe ve ark., 2010). Fakat bağlanma teorisi anneler üzerinde tek görüşlü bir odaklanmaya yol açmış ve başkaları (baba, kardeş, akranlar...) tarafından etkilenme faktörünü özellikle babaların potansiyelini ele almayı ciddi şekilde geciktirmiştir (Lamb, 2000). Baba katılımına gösterilen ilginin gecikmesinin önündeki engellerden biri ve belki de en önemlisi annelik bekçiliğidir (Puhlman ve Pasley, 2013).

Özel gereksinimli çocuklar tipik akranlarına göre davranışsal ve zihinsel sağlık sorunları açısından yüksek risk altındadır (Lopez ve ark., 2019). Ciddi bilişsel bozukluklar gibi özel koşulları olan çocuklar, her zaman tetikte gözetim gerektirir

(Kaufman ve Pickar, 2017). Çoğu ailelerde bu tetikte olma görevi annelerdedir. Annelerin tutumları çocuğun gerektiği gibi denetlenip denetlenmediği, uygun şekilde beslenip beslenmediği veya onaylanmış rutinlere uyulup uyulmadığına ilişkin sorgulamayı kolayca içerebilir. Dolayısıyla annenin gösterdiği bekçilik davranışları çocuğun diğer ebeveynle ilişkisini olumsuz yönde etkileyebilir (Pickar ve Kauffman, 2019). Birçok araştırma annelerin, babanın çocuğun hayatındaki varlığı için nasıl bekçi olarak hizmet ettiğini ve nasıl engeller yarattığını belgelemiştir (Allen ve Doherty, 1996). Araştırmalara göre bekçilik davranış ve tutumları ile karşılaşan çoğu baba, katılımdan vazgeçmekte ve çocuklarının hayatında görünmez olduklarını ifade etmektedir (Doherty ve ark., 1998; Macdonald ve Hasting, 2010).

Anne- çocuk ilişkisinin niteliği ne olursa olsun çocuklar babalarına ne kadar yakınsa o kadar mutlu, doyumlu ve daha az sıkıntılı olduklarını bildirmişlerdir (Amato, 1994). Fakat bekçilik davranışları sonucunda babayla makul olmayan bir şekilde sınırlı zaman, çocuğun bir bakıcı ile yakınlık, bağlılık, sevgi, neşe ve güvenlik deneyimi dâhil olmak üzere ebeveyn- çocuk ilişkisinin faydalarını kaybetmesine neden olabilir (Austin, 2008). Ek olarak çocuk, annenin diğer ebeveyn hakkındaki olumsuz inançlarının etkilerini hisseder ve genellikle çocuğun babalarına ilişkin algılarında çatışma ve/veya çarpıklıklar yaratabilir. Anne, daha çok bir arada olduğu için çocuğun nasıl mücadele ettiği konusunda keskin bir sezgiye sahip olsa da babanın üstün sosyal becerilerinin çocuğa doğrudan fayda sağlayabileceği yolları gözden kaçırabilir (Pickar ve Kauffman, 2019).

Özel gereksinimli çoğu çocuk, okul ödevlerini başarıyla tamamlamasını ve okul temelli bilgi edinmesini engelleyen, ayrıca akran davranışlarını olumsuz etkileyen semptomlara sahiptir (APA, 2013). Üstelik özel gereksinimli çocuklar geniş bir yelpazede terapötik, eğitimsel ve tıbbi hizmetlere ihtiyaç duymaktadır (Barkley, 2015). Örneğin, ciddi bir OSB'si olan bir çocuk, OSB'li çocuklar için özel bir okulda uygulamalı davranış analizi alıyor olabilir ve ayrıca mesleki terapi, psikiyatrik tedavi veya okul sonrası sosyalleşme programı gibi bir dizi başka özel hizmete sahip olabilir. Bu tür bir müdahale programı, her iki ebeveynin desteği ve katılımıyla en iyi

sonucu verir (Kaufman ve Pickar, 2017). Görüldüğü gibi çoğu durumda, annelik bekçiliği davranışları, çocuğa olumsuz etkilemekte veya zarar verebilmektedir (Pickar ve Kauffman, 2019).

Tüm bunların aksine birçok bilim insanı, annelik bekçiliğinin aile içi şiddet, çocuk istismarı ve ihmali veya madde kullanımından kaynaklı olumsuz durumların yaşandığı ailelerdeki çocuklara fayda sağlayabileceğini belirtmiştir (Ganong ve ark., 2016; Austin, 2008). Ana amaç çocuğu zarardan korumak olduğu için diğer ebeveynin erişimini sınırlamak veya izlemekse, kısıtlayıcı kapı bekçiliği, koruyucu bir yapıya bürünebilmektedir (Pruett ve ark., 2007). Özellikle otizm, zihinsel engel ve diğer ciddi bilişsel bozukluklar gibi engelli koşulları olan çocukların yargısının ciddi şekilde tehlikeye girdiği durumlarda koruyucu doğası nedeniyle bekçilik davranışları kesinlikle haklı görülebilir.

Son olarak şunu da belirtmekte fayda var, annelik bekçiliği davranışları bile bile yapılan ve kasıtlı eylemler olarak algılanmamalıdır. Çoğu durumda annelerin, babaların çocuk bakımına katılımı konusunda kararsızlık hissettikleri, bekçilik davranışlarından ve bu davranışlarının babanın katılımı üzerindeki olası sonuçlarından habersiz oldukları ortaya konulmuştur (Walker ve McGraw, 2000).

1.3. Baba Katılımı

Baba katılımı, baba ve çocuk arasındaki karşılıklı etkileşim, babanın mevcudiyeti, babanın samimi tutumu, babanın ebeveynlikten memnuniyeti, babanı ebeveynlik tarzı ve babanın çocuğa sağladığı maddi desteği ve varlığı olarak tanımlanmakta (Karabulut, 2019) olup baba katılımı ile ilgili kavramsal bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

1.3.1.Baba Katılımı Kavramı ve Gelişim Süreci

Baba katılımı (ya da babalık) her zaman çok yönlü bir kavram olmuştur (Lamb, 2000). Bu noktada babalık üzerine yapılan sosyolojik ve tarihsel araştırmalar, babalığın, sperm vermenin ötesinde, temelde sosyal ve toplumsal bir inşa olduğunu ortaya koymuştur (Doherty ve ark., 1998). Her nesil kendi kültürel baba idealini kendi zamanına ve koşullarına göre şekillendirir ve her biri babalık kültürü olarak adlandırılan şey ile babaların aile içindeki davranışı arasındaki farkla ilgilenir (LaRossa, 1988). Dünyadaki sosyal ve politik koşulların yüzyıllar içerisindeki değişimi, bizlere babalık kültürünün ve babalık davranışlarının nasıl değiştiğini göstermiştir (LaRossa, 1997).

Başlangıçta babanın rolü ağırlıklı olarak, ahlaki gözetim ve ahlaki öğretim sorumluluğu ile tanımlanmıştır (Lamb, 2000). Ancak sanayileşme dönemiyle birlikte babanın rolüne ilişkin baskın kavramsallaştırmada bir farklılaşma meydana gelmiştir (Pleck, 1984). Bu dönemde babalar, ahlaki öğretim açısından tanımlanmak yerine, büyük ölçüde evin geçimini sağlama, vazifesini yerine getirme ile tanımlanmıştır (Lamb, 2000). İkinci Dünya Savaşı sonrasında babalık rolü için evin geçimini sağlama ve ahlaki vesayet önemli olmaya devam etse de odak rol özellikle erkek çocuklar için babaların bir cinsiyet rol modeli işlevine kaymıştır (Pleck, 1981). Birçok araştırmacının 1970'lerin ortalarında feminist hareketlerinin de etkisi ile babaların çocuk bakımına aktif olarak katılan ebeveynler olabileceğini belirtmesiyle dördüncü aşama yani yeni bakıcı baba ortaya çıkmıştır (Lamb, 2000). Babaların genellikle çocukların yaşamlarının çevresinde yer aldığı ve bu nedenle çocukların gelişimi için doğrudan çok az önemli olduğu varsayılmıştır (Flouri ve Buchanan, 2003). Dolayısıyla yeni bakıcı baba rolünün ortaya çıkması, uzun yıllar boyunca çocukların gelişimi ve esenliği üzerine yapılan araştırmaların odağı olan anneler ve çocukları arasındaki dinamiklerden (Bowlby, 2015) uzaklaşılmasına yol açmıştır.

Lamb ve ark. (1985-1986)'nın ilk defa ortaya koyduğu fikirlerle, babanın çocuğun gelişiminde göz ardı edilmiş etkileri üstünde durmaya başlanan baba

katılımı çeşitli tanımlamalarla (Lamb, 2000; Mckelley ve Rochlen, 2016), farklı boyutlarda (Cabrera ve ark., 2007) ve başka şekillerde yorumlanmıştır (Pleck, 2010). Diğer yandan, baba katılımı kavramını tanımlamak istediğimizde, baba ve çocuk arasındaki karşılıklı etkileşimlerden (Cabrera ark., 2007), babanın varlığı, babanın samimiyeti, babanın ebeveynlikten duyduğu keyif, babanın ebeveynlik şekli ve babanın çocuğuna sunduğu maddi ve manevi desteğinden söz edebiliriz. (Karabulut, 2019). Yani baba katılımı ifadesiyle babaların çocuklarının hayatına katılımları oyun oynamak, hikâye okumak/anlatmak, çocuğa onu sevdiğini söylemek, ihtiyaç duyduğu her anda yanında olmak vb... (Downer ve ark., 2008) ifade edilmektedir.

Lamb ve ark. (1985-1986-1987) analitik amaçlar için baba katılımını üç birleşen açısından düşünmenin faydalı olacağını savunarak, baba katılımını bu üç boyut ile kavramlaştırmıştır:

- *Katılım/ etkileşim*; babanın bakım ve ortak faaliyetler yoluyla çocuğuyla doğrudan temasını ifade eder. Kısaca doğrudan bakım, boş zaman aktiviteleri ve oyunu içerir.
- *Erişilebilirlik/ uygunluk*; doğrudan etkileşim olsun ya da olmasın, çocuk için mevcut veya erişilebilirlik olması nedeniyle babanın etkileşim için potansiyel müsaitliği ile ilgili kavramdır. Çocuğu oyun oynarken yanında kitap okuyan bir baba, örnek olarak verilebilir.
- *Sorumluluk*; ise babanın çocuğa bakılıp bakılmadığını tespit etmede ve çocuk için mevcut kaynakları düzenlemede üstlendiği rolü ifade eder. Yani çocuğun neye ihtiyacı olduğunu bilmek ve nasıl cevap vereceğine dair kararlar vermek (Doherty ve ark., 1998). Örneğin, tıbbi kontrollerin planlanması, veli- öğretmen toplantılarına katılmak, şeklinde örneklendirilebilir.

Etkileşim dereceleri ve erişilebilirlik çoğu durumda birbiriyle ilişkilidir ve her ikisinin de babanın sorumluluk duygusunun gelişimini güçlendirdiği ifade edilmektedir (Lamb ve ark., 1987).

Lamb ve arkadaşlarının (1987) baba katılımı tanımı ve kavramsallaştırması önemli bir araştırmayı oluşturmuş olsa da bazıları bunun kritik bir duygusal unsur dışladığını yani duyuşsal alanı, duygu ve sevgi göstergelerini yok saydığını iddia etmiştir (Mckelley ve Rochlen, 2016). Örneğin, Palkowitz (2007) baba katılımı tanımını sadece davranışsal göstergelerle sınırlanmanın, babalık davranışlarının gerçek boyutlarını sınırladığını ve yapılan kavramsallaştırmayı daralttığını savunmuştur. Öncesinde yayınladığı çalışması içerisinde Palkowitz (1997), iletişim kurma, öğretme, izleme, düşünce süreçlerine katılma, sağlama, şefkat gösterme, koruma, duygusal olarak destekleme, ayak işlerini yürütme, bakım verme, çocukla ilgili bakımla ilgilenme, ilgi alanlarını paylaşma, ulaşılabilir olmak, faaliyetleri planlamak ve paylaşmak gibi ebeveynliğe dâhil olmanın onbeş yolunu listeleyerek ortaya konan bu kavramlaştırma içinde yerini almıştır.

Bu çalışmanın yayımlanmasından sonra araştırmacılar, büyük ölçüde Lamb ve arkadaşlarının (1987) oluşturduğu kavramsallaştırmaya dayanmak suretiyle ilgili davranışları (sarılmak, öpmek...) baba katılımı tanımına dâhil etmişlerdir (Marsiglio ve ark., 2000; Sarkadi ve ark., 2008). Görüldüğü gibi zaman içerisinde babalık tanımları nitel boyutlardan (erkeklik, baskınlık, ahlaklı olma gibi) ölçülebilir boyutlara (babaların çocuklarıyla geçirdikleri zaman miktarı) sonrasında ise duyuşsal alana (sarılma, öpme gibi) doğru kayma göstermiştir (Cabrera, 2020; Lamb, 2000; Palkowitz, 2007). Bugüne kadar, ebeveyn-çocuk ilişkilerinin kalitesine ilişkin çalışmaların çoğu yalnızca annelere odaklanmış olsa da araştırmalar babaların da anneler kadar hassas olabileceğini göstermiştir (Cabrera ve ark., 2007). Bununla birlikte ortaya konan teorik ve ampirik çalışmalar aile bağlamının, ekolojik bir bakış

açısının önemine destek sunan, aile süreçlerinin çok önemli bir düzenleyicisi olabileceğini öne sürmektedir (Bronfenbrenner ve Morris, 1998).

Alan için bütünleşik bir model sağlamaya yönelik son girişimler, babalığı zaman içinde gelişen, birbirine bağlı ilişkiler ağı içerisinde kavramsallaştırma çabalarıyla sonuçlanmıştır (Cabrera ve ark., 2014; Volling ve Cabrera, 2019). Göreceli kaynak modelleri, yapısal modeller, aile sistemleri modeli ve ebeveynlerin cinsiyet rolü ideolojisine odaklanan modeller de dahıl olmak üzere, çocuk bakımına katılımda eşlerin değişen katılım düzeylerini tahmin etmek ve açıklamak için çok sayıda teorik model önerilmiştir (Meteyer ve Perry-Jenkins, 2010). Bu modeller temelde babaların kişisel geçmişleri ve farklı kişilikleri olan bireyler olarak görüldüğü gelişimsel ekolojik sistemlere ve aile sistemleri çerçevesine dayanmaktadır (Örneğin; Allen ve Hawkins, 1999; Fagan ve Barnett, 2003; Puhlman ve Pasley, 2013)

Aile sistemleri ve ekolojik çerçeve babaları sadece çocuklarıyla yaptıkları faaliyetler açısından değil, aynı zamanda onlarla kurdukları ilişkiler ve kurulan bu ilişkileri etkileyen faktörler açısından da anlamının kapısını aralar (Cabrera, 2020).

1.3.2. Baba Katılımını Etkileyen Faktörler

Araştırmacılar uzun yıllar babanın çocuk yetiştirilmesi sürecine katılımını, babayla alakalı parametrelerin dâhil olduğu modeller, çocukla ilgili değişkenler ve anneyle ilgili değişkenler üzerinden açıklamaya çalıştılar (Kulik ve Sadeh, 2015). Bununla birlikte son 30- 40 yılda babalar araştırmalarda artan bir şekilde varlık göstermiş (Cabrera, 2020) çocuğun hayatındaki önemi üzerine çalışmalar yoğunluk kazanmıştır.

Babalığın toplumsal inşası, çocukların hayatındaki tüm paydaşların gelişen bir yaratımıdır ve çağdaş babalar bu yaratımda merkezi bir role sahiptir (Doherty ve ark., 1998). Özellikle ilk yıllarda işleyen ebeveyn- çocuk ilişkisinin, birincil alanlarda ve yaşam boyu sağlıklı gelişimi destekleyen bir duygusal güvenlik kaynağı olarak nasıl hizmet edeceğini anlamak önemlidir (Cabrera, 2020). Daha kapsamlı olarak babalığın bireysel anne- baba ve çocuk özellikleri, anne- baba arasındaki ilişki faktörleri ve bağlamsal faktörlerde dâhil olmak üzere çeşitli faktörlerden etkilendiği öne sürülmektedir (Meteyer ve Perry-Jenkins, 2010).

Lamb ve ark. (1985) baba katılımını etkileyen faktörler için sıklıkla kullanılan bir model ortaya koymuşlardır. Bunlar; motivasyon, beceriler, sosyal destek ve kurumsal uygulamalar olarak ifade edilir. Bu dört faktör mevcut olduğunda, diğer bir deyişle bir baba yüksek düzeyde motive olduğunda, yeterli ebeveynlik becerilerine sahip olduğunda, ebeveynliği için sosyal destek aldığında ve iş ve diğer kurumsal ortamlar tarafından baltalanmadığında optimal baba katılımının gerçekleşeceğini ileri sürdüler (Doherty ve ark., 1998). Bu faktörlerin öncelik durumu şartlara göre değişebileceği gibi aynı zamanda birbirinin üzerine inşa edilen ve etkileşimli olarak gelişen bir yapıya sahiptir (Lamb ve ark., 1985).

Kulik ve Sadeh (2015) ise babaların çocuk bakımına çeşitli alanlarda katılımını etkileyen faktörleri değerlendirirken Bronfenbrenner'in ekolojik yaklaşımının üç alt boyutunu temel almışlardır. Ontojenik sistem (bireysel sistem), mikrosistem ve makrosistem. Ontojenik sistem içerisinde babaların yaşı, çocuk sayısı, gelir düzeyleri, cinsiyet rolü ideolojileri ve çocukluk deneyimlerine yer verdiler. Mikrosistem de çocuğun yaşı, cinsiyeti, mizaç türü, anne özellikleri ve annelik bekçiliğini incelemişlerdir. Makrosistem de ise, ailenin yaşadığı topluluk türünü (kentsel ya da kırsal) baba katılımına etkileri açısından değerlendirmeye almışlardır.

Görüldüğü gibi baba katılımını etkileyen faktörlere dair araştırmacılar birbirinden farklı temellere dayanan fakat benzer sonuçlara götüren yolları kullanmışlardır. Baba katılımını etkileyen faktörler şu şekilde sıralanabilir:

Baba Faktörleri: Babaya ait faktörler içerisinde babanın yaşı, eğitim seviyesi (Kulik ve Sadeh, 2015), maddi kazanca ilişkin rolü (Lamb, 2000), sahip olduğu çocuk sayısı, babalık rolündeki özyeterlilikleri (McKelley ve Rochlen, 2016) geleneksel cinsiyet rolü tutumları ve kendi babası ile kurduğu ilişkiler yer almaktadır (Lamb ve Lewis, 2010).

Babanın yaşı; genellikle takip edilecek yolları ve ilgili gelişimsel görevlerin yönetimini belirler (Cabrera ve ark., 2000). Yetişkin erkeklere kıyasla genç erkeklerde ebeveynliğe geçişin ya bir kriz oluşturması ya da baba olmanın kendisinin çok az ötesinde bir anlam ifade etmesi (sorumluluklarının farkında olmaması) olasıdır (Jordan, 1997). Bununla birlikte, genç babalar genellikle geleneksel cinsiyet rollerinin aksine liberal cinsiyet rolü ideolojisine daha fazla maruz kaldıkları için, daha yaşlı babalara göre çocuklarına bakmakla daha fazla ilgilenme eğiliminde oldukları ortaya konmuştur (Kulik ve Sadeh, 2015). Aksine diğer araştırmalar, yaşlı babaların kariyerlerini kurduktan sonra daha çok zamanları olduğu için çocuk bakımına daha fazla katılma eğiliminde olduğu ortaya konulmuştur (Coltrane, 2000). Görüldüğü gibi bir babanın yaşının ve bunun çocuğun gelişimi üzerindeki etkisi hala belirsizdir (Karaduman ve Çığ, 2020).

Babanın eğitimi; baba katılımının tutarlı ve kilit belirleyicisi eğitimidir (Amato ve Booth, 1996; Cooksey ve Craig, 1998). Yüksek eğitilmiş erkeklerin çoğu çok daha az eğitime sahip erkeklerin büyük bir kısmı tarafından uygulanan ve babalık ile çelişen kültürel bir standart benimsemiş görünmektedir (Walker ve McGraw, 2000). Yapılan çalışmalarda görüldüğü gibi babaların eğitim düzeyi arttıkça baba katılımı da artış göstermektedir (Gracia, 2014; Kulik ve Sadeh, 2015).

Babanın ekmek kazanma rolü; baba katılımının bir yönü olarak maddi kazanca ilişkin rolü- evin geçimini sağlama rolü (ekmek kazanma rolü)- neredeyse evrensel olarak tüm kültürlerce babalardan beklenir (Lamb, 1987). Babanın maddi sorumluluklarını gerçekleştirme derecesi, ev ekonomisini etkileyerek dolaylı olarak çocuklarını ve aile yapısını da etkilemektedir (Cabrera, 2000). Bunun yanında babanın maddi durumuna ilişkin algısının, fiili durumundan bile daha fazla babalık davranışını etkilediği vurgulanmıştır (Doherty ve ark., 1998). Gelir eksikliği ve yetersiz mesleki fırsatlar baba katılımı üzerinde özellikle olumsuz bir etkiye sahip gibi görünmektedir (Thomson, 1994). Ayrıca evin geçimini sağlama rolündeki başarısızlık hissi, babalar için moral bozukluğu ile ilişkilidir ve bu da baba katılımı davranışlarının gösterilmesinde zorluklara neden olabilmektedir (Pleck, 1997). Bu noktada, babanın evin geçimini sağlama rolü istediği gibi yerine getirebiliyor olması, babaların çocuklarının yetiştirilmesine ve duygusal sağlığına katkıda bulunmalarının dolaylı ama önemli bir yoludur (Lamb, 2000).

Çocuk sayısı; evde yaşayan çocuk sayısının baba katılımı üzerindeki etkisi konusunda karışık bulgular vardır. Bazı araştırmalar evde yaşayan daha fazla çocuğun çoklu talepleri nedeniyle baba katılımında düşüşler olduğunu göstermektedir (Baker, 2017). Diğer çalışmalar evde yaşayan daha fazla çocuğun olmasının baba katılımını daha çok arttırdığını belirtmiştir (Doherty ve ark., 1998). Ayrıca evde daha çok çocuğun olmasının büyük çocukların sağladığı yardımlar nedeniyle ebeveynlerin taleplerini en aza indirdiği ifade edilmiştir (Baker, 2017; Lamb ve Lewis, 2013).

Babanın öz yeterliliği; babaların ebeveynlik rolündeki öz yeterlilik duygusu, ebeveynliği etkili bir şekilde performans gösterme yeteneklerine olan kendi inançları olarak tanımlanmıştır (McKelly ve Rochlen, 2016). Babalar, yeterli ve etkili bakıcılar olduğunu hissettiklerinde başarı ve tatmin duygusu artmaktadır (Lamb ve ark., 1986). Bununla birlikte çoğu baba çocuk bakımı sorumluluklarına daha fazla dâhil olma konusunda özgüven ve öz yeterlilikten yoksun olduklarını bildirmiş ve bununda

etkili ebeveyn bakımı için engellere yol açtığını belirtmişlerdir (McKelly ve Rochlen, 2016).

Babanın deneyimi; bakım verme yeterliliğini etkileyen faktörlerden biri deneyimdir (Lamb ve ark., 1986). Daha önce de belirtildiği gibi ebeveynlik iş başında kazanılır. Annelerin genellikle birincil bakıcı olarak görülmesi, daha fazla ebeveynlik becerisi kazanması ve bu becerileri geliştirmesi imkânını sunar. Bu sebeple, babalar da oluşan annelerin daha yetkin olduğu algısı, kendilerini yetersiz hissettikleri için babaların özyeterliliklerini etkilemekte ve baba katılımını sınırlandırmaktadır (Lamb, 2000). Böylece baba sorumluluğu anneye bırakmaya devam ederken anneler giderek daha fazla sorumluluk üstlenmeye başlar (Lamb ve ark., 1986). Buna karşılık çocuk bakımıyla uğraşan babalar eşleri kadar yetkin ve etkili olabileceklerini fark ettiklerinde babalık giderek daha ödüllendirici ve zevkli bir deneyim haline gelir (Lamb ve ark., 1987). Ek olarak çeşitli araştırmalar, kendilerini çocuk bakımında daha yetenekli gören erkeklerin daha yüksek düzeyde katılım bildirdiklerini göstermiştir (Sanderson ve Thompson, 2002).

Geleneksel cinsiyet tutumları; erkek ve kadınların cinsiyet rolü konusundaki tutumları, ebeveynlerin çocuk bakımını nasıl bölüştüğünü belirlemektedir (Walker ve McGraw, 2000). Daha eşitlikçi ebeveynler çocuk bakımı sorumluluklarının daha adil bir şekilde bölünmesini tercih etmektedir (Meteyer ve Perry- Jenkins, 2010). Dolayısıyla babalık hakkında daha ilerici veya geleneksel olmayan inançlara sahip babalar, çocuk yetiştirmenin çeşitli yönlerine daha fazla katılım göstermektedir (Cannon ve ark., 2008). Önceki araştırmalarda da belirtildiği gibi daha eşitlikçi cinsiyet ideolojisine sahip anne- babaların geleneksel ideolojilere sahip ebeveynlere kıyasla çocuk bakımını partnerleriyle daha eşit paylaşma eğiliminde olduğu bulunmuştur (Beitel ve Parke, 1998; Bulanda, 2004; Jacobs ve Kelly, 2006). Tüm bunların yanında birçok ebeveyn bir dizi olumsuz fiziksel ve psikolojik sonuçla bağlantılı olan geleneksel cinsiyet rolü ideolojilerine katı bir şekilde bağlı kalmaya devam etmektedir (McKelly ve Rochlen, 2016).

Babanın kendi ailesindeki deneyimleri; bazı araştırmalar, babanın kendi babasıyla ya da baba figürü olarak gördüğü kişiyle olan ilişkisinin ya babasıyla özdeşleşme yoluyla ya da babasının kusurlarını telafi etme yoluyla, kendi rolü ile özdeşimine, bağıllık ve öz yeterlilik duygusuna katkıda bulunan bir faktör olabileceğı ileri sürölmektedir (Cowan ve Cowan, 1987; Daly, 1995). Benzer şekilde, Bowen (1993), kuşaklararası teorisinde, kişinin kendi ebeveynleriyle çocukluk deneyimlerinin yetişkinlikte kişilerarası ilişkiler ve ebeveynlik stilleri için bir model olarak hizmet ettiğini iddia eder (Shannon ve ark., 2005). Bu noktada baba katılımı ve çocukluk deneyimlerinin etkisi iki rakip teori ile açıklanmıştır: telafi teorisi ve modelleme teorisi (Kulik ve Sadeh, 2015).

Telafi teorisine göre, bir babanın kendi çocuklarının bakımına yüksek düzeyde dâhil olması, o babanın çocukken baba katılımından yoksun olduğı hissinden kaynaklanabilir (Barnett ve Baruch, 1987; Lamb ve ark., 1988). Bu durumda baba bu açığı telafi etmek için kendi çocuklarının bakımına önemli miktarda vakit ayıracaktır. Buna karşılık modelleme teorisinde, babanın çocuklukta baba katılımına maruz kalma derecesinin, kendi çocuklarına bakma konusunda ona bir model olarak hizmet edebileceğı iddia edilmektedir (Kulik ve Sadeh, 2015). Çocukken eşitlikçi ebeveynliğe maruz kalan ve babaları ebeveyn rollerini yerine getiren babalar, kendi çocuklarını yetiştirirken daha aktif katılım sağlayacaklardır (William, 1995; Lamb, 2000). Modelleme teorisinde çocukken ebeveyn rollerini yerine getirmeyen baba ile yetişen babaların telafiye başvurmayıp kendi babasını olduğı gibi modelleme olasılığının da mevcut olduğı düşünölmektedir. Modelleme teorisinde birey olumlu ebeveyn davranışlarını modelleme yoluna gidebileceğı gibi olumsuzları da model alabilmektedir. Örneğın, babaların sarsılmış bebek sendromu ve ciddi fiziksel istismar dâhil olmak üzere çocuklara kötü muamelenin daha muhtemel failleri olduğı bulunmuştur (Fagan ve Barnett, 2003). Bu nokta da modelleme teorisinin bu yönünün de göz ardı edilmemesi önerilmektedir.

Görüldüğü gibi babalığın anlamı ve uygulamaları, cinsiyet kimliğiyle ve erkeklerin kendi babaları ve diğer akrabalarıyla olan deneyimleri ile de ilişkilidir (Cowan ve Cowan 1987; Daly, 1993). Babaların kendi çocukluk döneminde tecrübe ettiği bakıcılık deneyimi ve cinsiyete dayalı olmayan kalıplaşmış görev atamaları yetişkinlik döneminde baba katılımı davranışlarını etkilemektedir (Pleck ve Pleck, 1997).

Diğer Faktörler: Ailenin içinde yaşadığı toplumun baba katılım davranışlarına tepkisi ve sosyal destek ile iş hayatında uygulanan politikalar baba katılımını etkileyen diğer faktörleri içermektedir (Doherty ve ark., 1998; Kulik ve Sadeh, 2015; Lamb ve ark., 1987).

Babalık, annelik ve çocukluk hepsi birer sosyal yapıdır (Walker ve McGrow, 2000). Babalara yönelik sosyal destek üzerine yapılan araştırmaların çoğu, sosyal destek kaynağı olarak annelere odaklanmıştır (Doherty ve ark., 1998). Bir erkeğin ebeveynlik rolü, kadının ebeveynlik rolünden daha az sosyal sözleşme tarafından yazıldığı için kadınların destekleyici rollerinin bir erkek ve çocukları arasındaki olumlu ilişkilere aracılık etmede merkezi olduğu öne sürülmüştür (Hoffman ve Moon, 1999). Diğer bir ifadeyle tarihten günümüze annelerin rolü çocuk dünyaya getirmek ve onları sağlıklı bir şekilde büyütebilme temel rolüne karşılık babalar yüzyıllar içerisinde ahlak öğreticisi, evi geçindirme rolü, cinsiyet rolü ve yeni bakıcı baba gibi farklı ve kültürden kültüre bile değişiklik gösteren bir yapıdadır. Bu noktada babalık üzerindeki dış etkiler arasında, annenin rolü özel bir öneme sahiptir (Doherty ve ark., 1998). Çünkü anneler hem evlilik içinde hem de evlilik dışı baba-çocuk ilişkisinde eşler ve bazen bekçi olarak hizmet ederler (De Luccie, 1995). Anneler ebeveynlik ilişkisinin önemli bir alt boyutu olarak babaların çocuk yetiştirmeye katılımını caydırmaya veya teşvik etmeye hizmet edebilirler (Altenburger ve ark., 2018). Bazı akademik çalışmalarda, annelerin babanın çocuk yetiştirme de sınırlı bir öneme sahip olduğuna inandıkları zaman, babaların çocuğun ihtiyaçlarıyla daha az ilgilendikleri tespit edilmiştir (Beitel ve Parke, 1998; De

Luccie, 1995). Aksine annelerin babalara iltifat etmesi, babaları davet etmesi, babalardan ebeveynlik bakış açısı istemesi ve babaları çocuklarla bireysel zaman geçirmeye teşvik etmesi gibi cesaret verici davranışlar göstermesi babaların katılım düzeylerini arttırmaya ve sürdürmeye yönlendirir (Schoppe- Sullivan ve ark., 2008; Puhlman ve Pasley, 2013).

Son olarak erkeklerin işverenleri, babaların istedikleri gibi çocuk bakımına dâhil olmasına engel olabilirler (Lamb ve ark., 1987). Örneğin, ABD’de yapılan aile ve tıbbi izin yasası anketlerinden elde edilen verileri kullanan araştırmacılar erkeklerin %6’sına kıyasla kadınların %38’inin 60 gün veya daha fazla ebeveyn izni aldığını bildirmiştir. Çıkan bu sonucun anne ve babaların tercihlerinden ziyade uygulanan izin politikalarının etkisi olduğunu düşünülmektedir (Klerma ve ark., 2013) Bunun yanında yüksek düzeyde ilgili babaların tanıdıklardan, akrabalarından, iş arkadaşlarından gelen olumsuz tutumlarla karşılaşma eğiliminde olduğu bulunmuştur (Pleck, 1997). Benzer şekilde babalar ailelerine ek zaman ayırırken üretkenliklerini ve mesleki becerilerini sürdürebilseler bile, yüksek katılım gösteren babaların meslektaşları ve üstleri tarafından daha az bağlı veya daha az ciddi olarak algılanması muhtemeldir. Bu nedenle mesleki statüleri ve gelecek beklentileri olumsuz yönde etkilenmektedir (Lamb ve ark., 1986).

Açıklanan tüm bu faktörlere bakıldığında babalığa özgü kişisel, ilişkisel, kültürel ve kurumsal engellerin çocukların yaşamında babaların varlığını engelleyen unsurlar olduğu görülmektedir (Doherty ve ark., 1998). Kavramsal düzeyde birbirleri ile ilişkili bu faktörler babalığa ekolojik bir yaklaşım benimsemenin önemini göstermektedir (Allen ve Connor, 1997).

1.3.3. Baba Katılımının Çocukların Gelişimine ve Aile İlişkilerine Etkileri

Çocukların erken dönem gelişiminin temelinde, okula başlamadan önce evde ebeveynleri ile kurdukları ilişkiler yer alır (Bronfenbrenner, 2005). Çocukların en iyi şekilde büyümeleri için bilişsel, sosyal, duygusal gelişimleri ve güvenliği için başta anne- babaları sonrasında ise çevreleri ile sıcak ve duyarlı ilişkiler kurmaları gerekmektedir (Baker, 2017; Cabrera, 2020). Bu noktada erken ilişkilerin değerlendirilmesi önemlidir zira daha sonraki gelişimsel sonuçlar bu ilişkilerle ilgilidir (Tamis-LeMonda ve ark., 2004).

Ebeveyn- çocuk ilişkileri aynı zamanda biyolojik temellidir, gelişimsel ve bağlamsal koşullardan etkilenir ve yaşam boyu bireysel gelişimi etkiler (Cabrera, 2020). Özellikle yaşamın ilk yıllarındaki bilişsel işleve ilişkin bilgiler, önemli bir tartışmayı ortaya çıkarır. Çünkü bu bilişsel sonuçlar dil gelişimi, daha ileri düşünce süreçleri, dil edinimi için yapı taşları oluşturma ve motor sonuçlar da dâhil olmak üzere daha sonraki çocuk sonuçlarının habercisidir (Ejiri ve Masatake, 2001).

Çocuklar geliştikçe kaynakları sosyal ve fiziksel çevrelerinde aktif olarak kullanırlar. Babalar ve anneler genellikle çocukların sosyal ağlarının merkezi üyeleri olduklarından, çocukların gelişimi, ebeveynlerin sağladığı kaynakların niceliği ve kalitesiyle yakından bağlantılıdır (Amato ve Rivera, 1999). Bu noktada güvenlik ve güven sağlayan hassas ve destekleyici ebeveynler tarafından karakterize edilen yüksek kaliteli ebeveyn- çocuk etkileşimleri, çocukların sosyal ve sosyal olmayan deneyimleri başlatmalarına ve düzenlemelerine yardımcı olur (Sroufe ve ark., 2010). Ayrıca yetkili bir şekilde davranan anne ve babalar çocukların kendi değer ve yeterlilik kavramlarını güçlendirerek sosyal normların yanı sıra pratik becerilerin öğrenilmesini de teşvik ederek çocukların gelişimini kolaylaştırır (Amato ve Rivera, 1999). Ebeveyn- çocuk dinamik etkileşimleri sırasında çocuklar çevrelerini keşfedebilir. Çocuklar aynı zamanda başarıyı öven, çocuk başarısız olduğunda destek sunan ve gelişimsel olarak uygun karşılıklı alışveriş modeli sunan aile içinde

öğrenebilirler (Blair ve ark., 2011). Diğer aile özelliklerinden bağımsız olarak yüksek kaliteli ebeveyn- çocuk ilişkilerinin, çocukların erken beyin olgunlaşması ve gelişimi için uygun bir duygusal bağlam sağlaması muhtemeldir (Bornier ve ark., 2010).

Baba- çocuk ilişkisine gelince hem gözlemsel hem de anket verileri aslında uzun zamandır annelerin ve babaların çocuklarıyla oldukça farklı türde etkileşimlerde bulunduklarını ortaya koymaktadır (Lamb,1997; Lamb, 1981). Annelerin çocuklarıyla olan etkileşimlerine bakıcılık hakîmken babalar davranışsal olarak oyun arkadaşı olarak tanımlanır (Lamb, 2000). Fakat ekmek kazanma rolü bugün toplumun çoğu kesiminde babanın rolünün önemli bir birleşeni olmaya devam ediyor gibi görünmektedir (Lamb, 1985).

Günümüz de erkekler daha eşitlikçi ebeveynlik rollerine doğru ilerlerken babaların sağlıklı çocuk gelişimi için kritik önemi artmaktadır (McKelly ve Rochlen, 2016). Babaların çocuklarına duygusal yatırım yapmaları, çocuklarına bağlanmaları ve onlara kaynak sağlamaları, finansal destek, yeni doğan sağlığı ve anne katılımı gibi potansiyel olarak önemli faktörlerin etkilerinden sonra bile çocukların refahı, bilişsel ve sosyal gelişimi açısından ne kadar önemli olduğu açıktır (Amato ve Rivera, 1999). Sosyoloji ve gelişim psikolojisindeki bakış açıları babaların çocuklarının gelişimine yalnızca finansal sermaye sağlayarak değil, aynı zamanda çocuklarla etkileşimlerinin kalitesiyle de katkıda bulunduğunu varsaymaktadır (Amato ve Rivera, 1999; Lamb, 1997a).

Babaların çocuklarıyla olan ilişkileri, çocuklarını rekabetçi ve bağımsız olmaya yönlendirmesi ve çocuklarıyla eğlenceli ve fiziksel olarak teşvik edici etkileşimlerde bulunması yönüyle anne- çocuk ilişkilerinden farklıdır (Flouri ve Buchanan, 2003). Erken çocukluk döneminde çocuklarının yaşamlarıyla daha fazla ilgilenen babalar, yaşamın bu ilk yıllarında daha güçlü öğrenme ve kontrol kapasiteleri olan çocuklar yetiştirilmesini sağlamaktadır (Lamb ve Lewis, 2013; McWayne ve ark., 2013). Baba- çocuk etkileşimleri sırasındaki duyarlılık, katılım ve

olumlu saygı erken çocukluk döneminde çocukları dış dünyalarıyla etkileşime girmeye ve onlar hakkında bilgi edinmeye, korkularının üstesinden gelmeye ve oyunbaz risk alma davranışlarına katılmaya teşvik ederek keşif sisteminin gelişimini kolaylaştırmaya hizmet eder (Grossmann ve ark., 2002). Yine erken çocukluk döneminde tutarlı bir sıcaklıkla çocuklarıyla meşgul olan babaların daha gelişmiş kelime, dil ve kişilerarası becerilere sahip çocukları olduğunu göstermektedir (Fagan, 2000; Martin ve ark., 2010). Çünkü erkekler kadınlara göre daha zorunlu bir dil (çocukları istediği şeyi ifade etmeye teşvik), daha karmaşık bir kelime dağarcığı ve daha fazla dikkat çekici ifadeler kullanma eğilimindedir (Lewis, 1997). Ayrıca babaların, çocukların duygu düzenleme ve kontrolünün gelişiminde önemli rolleri olduğu tespit edilmiştir (Cabrera ve ark., 2000). Örneğin, Towe- Goodman ve ark. (2014), 24 aylık çocukların serbest oyun etkileşimleri sırasında babaları tarafından gösterilen duyarlılığın çocuklarının üç yaşında yürütücü işlevlerini öngördüğünü tespit etmiştir.

Okul döneminde baba katılımı daha fazla akademik başarı ve çocuklar tarafından okuldan zevk alma ile ilişkilidir (Cabrera ve ark., 2000). Sınıf öğretmenleri tarafından değerlendirildiği üzere, ilkokul döneminde babaların duyarlılığı ile çocukların sınıftaki çatışmalarının azalması daha düşük eyleme geçme oranları ve daha yüksek sosyal beceriler biçimindeki sonuçları arasındaki bağlantıları desteklemektedir (NICHD, 2000). Ayrıca babalar bir sınıf ortamının iletişimsel taleplerini öğrenmek için bir araç olarak hizmet edebilecek daha karmaşık ve zorlu konuşmalar kullanma eğilimindedir (McWayne ve ark., 2013). Dolayısıyla okul döneminde de baba katılımı çocuklardaki dil sonuçlarını benzersiz bir şekilde etkilemeye devam etmektedir (Bronte- Tinkew ve ark., 2008). Özetle, okul döneminde baba katılımının olumlu etkileri arasında, davranış problemlerinde azalma, gelişmiş sosyo- duygusal işlevsellik ve daha iyi akademik sonuçlar bulunmaktadır (McKelley ve Rochlen, 2016).

Ergenlik döneminde ise baba katılımı daha güçlü ve daha yakın bağlanma, daha arzu edilen eğitimsel, davranışsal ve duygusal sonuçlarla ilişkilidir (Cabrera ve

ark., 2000). Çünkü çocuklar yaş aldıkça, babaların kişisel bakım, oyun ve arkadaşlık faaliyetlerine daha az katılım göstermekte ancak başarı ile ilgili ve sosyal aktivitelere daha fazla dâhil olmaktadır (Bronte-Tinkew ve ark., 2008). Babalar ve ergenler arasındaki yüksek katılım ve yakınlık, ergenleri suçlu davranışlarda bulunmaktan ve duygusal sıkıntı yaşamaktan korur (Harris ve ark., 1991). Hawkins ve ark. (2007) çalışmalarında, ergenlerle etkinlikleri ve iletişimi paylaşan babaların daha güçlü akademik başarıyı desteklediğini ve daha az içselleştirme sorunu yaşadıklarını bulmuşlardır. Son olarak Koestner ve ark. (1990), ebeveyn katılımı ve çocuk sonuçları üzerine gerçekleştirdiği 26 yıllık boylamsal çalışmalarında, baba katılımının empatik kaygının veya başkaları için sempati ve şefkat duygularını deneyimleme eğiliminin en güçlü yordayıcısı olduğunu belirlemişlerdir.

Ergenlik döneminde özellikle erkek çocuklarda cinsiyet rolü, cinsiyet kimliği gelişimi ve değişimi ve bu değişimlere uyum göstermek yolunda baba katılımı önem arz etmektedir (Cabrera ve ark., 2000). Babaların biyolojik ve sosyal olarak sergiledikleri güçlendirilmiş erkeksi nitelikleri, kız çocukları üzerinde daha az olmakla birlikte erkek çocuklarını büyük oranda etkilemektedir (Harris ve Furstenberg, 1993). Ayrıca ergen araştırmalarından elde edilen kanıtlar baba- oğul sıcaklığı ve duygusal desteğin daha yüksek benlik saygısı daha düşük depresyon ve daha az yıkıcı ve suçlu davranışlarla ilişkili olduğunu göstermektedir (Baker, 2017).

Baba-çocuk ilişkisine ek olarak diğer bir ilgili araştırma alanı baba katılımının aile dinamiğinin diğer alanlarına başka bir ifadeyle ebeveynlerin birbiriyle ilişkileri ve kendi iyilikleri üzerindeki etkisine ilişkindir (Pleck ve Masciedrelli, 2006). Çocuğun/ çocukların gelişimi, aile ilişkileri ve evlilik içindeki kalite ve dinamiklerin baba katılımının temel belirleyicileri olduğu var sayılmaktadır (Meteyer ve Perry- Jenkins, 2010). Özellikle evlilik uyumunun ebeveyn- çocuk ilişkilerinin kalitesi ve çocuk uyumu ile ilişkili olduğu hipotezi için geniş ampirik destek vardır (Cabrera, 2000). Ayrıca evlilik ilişkisinin baba yeterliliği ile baba katılımı arasındaki ilişkiye aracılık ettiği de öne sürülmektedir (DeLuccie, 1995). Heinicke ve Guthrie (1992), birbirlerine iyi uyum sağlamış çiftlerin, eş uyumu zayıf

veya azalan ebeveynlere göre daha iyi bakım sağladığını ve benzer bulguların çeşitli kültürlerdeki araştırmalar tarafından da rapor edildiğini bildirmişlerdir (Lamb ve Lewis, 2007).

Görüldüğü gibi önceki araştırmalar, bir babanın çocuğunun yaşamına katılımının kalitesinin, babanın çocuklarının annesiyle olan ilişkisine bağlı olduğunu göstermiştir (Sano ve ark., 2008). Dolayısıyla babalar, eşleriyle yüksek etkileşim içinde olduğunda hem birbirleriyle hem de çocukları ile etkileşime daha fazla dâhil olurlar (Lamb ve Lewis, 2010). Böylelikle olumlu bir evlilik ilişkisi hassas ebeveynlik için gerekli desteği ve duygusallığı sağlar (Easterbrooks ve Goldberg, 1984). Eşlerinden sosyal destek ve cesaret alan babalar, daha yüksek bir ebeveyn yeterliliği duygusu hissettiğini bildirmektedir (DeLuccie, 1995). İki ebeveynli ailelerde çiftler birlikte ebeveynlik rollerinde birbirini desteklediğinde, babalar çocuklarıyla düzenli olarak daha fazla ilgilenirler (Altenburger ve ark., 2018). Babaların düzenli olarak çocuk bakımı ile ilgilenmesi annelere duygusal destek sağlar. Böylelikle anne- çocuk arasındaki ilişkinin kalitesini arttırarak çocukların olumlu uyumunu da kolaylaştırır (Lamb, 2000).

Bunun yanında yüksek düzeyde evlilik çatışması, düşük kaliteli ebeveyn- çocuk ilişkileriyle bağlantılıdır ve çocuklar üzerinde olumsuz etkilere sebep olabilir (Cabrera ve ark., 2000). Ebeveyn ilişkilerinin kalitesi ve özellikle evlilik doyumunun yetersiz olması, babaların çocuklarına yönelik empatilerindeki azalmalar, duyarsızlık dâhil olmak üzere babalık davranışlarındaki farklılıklarla ve duyarsız ebeveynlikle de ilişkilendirilmiştir (McKelly ve Rochlen, 2016). İlaveten özellikle son araştırmalar anne bekçiliğinin çocuk bakımına baba katılımını açıklamaya katkıda bulunan önemli bir değişken olduğunu ortaya çıkarmıştır (Kulik ve Tsoref, 2010). Bazı anneler eşlerini anlamlı ebeveyn çocuk etkileşimlerinden bir kol mesafesi uzaklıkta tutarak annelik bekçiliği davranışları sergilerler (Allen ve Hawkins, 1999). Baba katılımına karşı gösterilen bu anne tutumları, babanın kendini bakım görevlerinden geri çekmesine, çocuğuna daha az yakınlaşmasına, anneye duygusal desteklerini de çekmeleri sebebiyle evlilik çatışmasına ve dolayısıyla çocukların gelişimlerinin

olumsuz yönde etkilenmesine sebep olabileceği ifade edilmiştir (Doherty ve ark., 1998; Lamb, 2000).

Görüldüğü gibi babalar ayrı ve bağlantılı nedenlerle önemlidir ve çocukların adım attığı her gelişim dönemindeki hem davranışsal hem de duygusal bileşenlerin anneye birlikte merkezin de bulunur (Bronte-Tinkew ve ark., 2008). Dolayısıyla baba ve anne bu bileşenlere uyum sağlama ölçüsünde memnun ve uyumlu olacaktır. Gelişim psikolojisinde genel olarak bilinen bir şey varsa o da halinden memnun, uyumlu ebeveynlerin memnun ve uyumlu çocuklara sahip olduğudur (Lamb, 1981; Lamb ve ark., 1997; Lamb ve ark., 1986).

1.3.4. Özel gereksinimli Çocukların Gelişim Sürecinde Baba Katılımı

Babalar, özel gereksinimli çocuklarının yaşamında önemli bir rol oynamaktadır ve bu tür güçlükleri olan çocuklar için babaların etkisi özellikle önemlidir (Dollahite, 2004). Literatürde özel gereksinimli çocukların babaları genellikle “görünmez ebeveyn” olarak (West ve ark., 2000) ya da kendi başlarına ebeveynler olarak değil, büyük ölçüde eşleri için destek sağlayıcılar olarak görülseler de (Potter, 2017), özel gereksinimli çocukların babalarının, çocuklarına günlük bakım sağlama konusunda yüksek oranda dahil olduklarını ve genellikle bunu yapmak için çalışma şartlarını yeniden düzenledikleri bulunmuştur (Towers, 2009). Bu da tipik yaşam düzeni günümüzde aile içinde olan özel gereksinimli çocuklar ve ergenlerin artan nüfusu, babaların çocuk bakımına daha fazla katılımı ile birleştiğinde, babaların özel gereksinimli çocuklarını yetiştirilmesi sürecinde muhtemelen daha doğrudan yer almaları ve bundan etkilenmeleri anlamına gelmektedir. Baba- çocuk ilişkisi hem baba hem de çocuğun karmaşık bir aile sistemi içinde birbirini etkilediği işlemler olarak da tanımlanmıştır (Ricci ve Hodapp, 2003).

Son 30 yılda babaların özel gereksinimli çocukları için neler yaptığı ve bunun onların gelişimi için önemli olup olmadığı üzerine yapılan araştırmalar disiplinler arası ilgiyi çekse de (Cabrera, 2020) özel gereksinimli çocukların gelişimi sürecinde baba katılımı ile ilgili tanımlayıcı literatür son derece sınırlıdır. Babaların katılımının özel gereksinimli çocukların esenliğine, bilişsel gelişimine ve sosyal yeterliliğine yol açtığına dair artan bir kabul vardır (Lamb, 1997b; Tamis-LeMonda ve Cabrera, 1999). Yine baba katılımının özel gereksinimli çocukların okul öncesi, ilköğretim ve lise yıllarında daha az davranış sorunu (Sarkadi ve ark., 2008), erken çocukluk döneminde daha olumlu akran ilişkileri (Hintermair ve Sarimski, 2019), öz denetim ve toplum yanlısı becerilerin daha iyi geliştirilmesi ve ergenlik döneminde daha iyi ve pozitif psikolojik uyum ve daha az sıkıntılı (Flouri ve Buchanan, 2003) durumların yaşamasını sağladığı bildirilmektedir.

Çocukların özel ihtiyaçları gelişim evrelerine göre değişir. Ebeveynlerin çocukları bebekken daha yüksek düzeyde fiziksel bakım sağlamaları ve çocukları ergen olduklarında daha yüksek düzeyde çatışma yönetimi sağlamaları gerekmektedir (Doherty ve ark., 1998). Engelli çocuklar ise gelişim alanlarının tümünde (motor, bilişsel, sosyal) yaşitlarına göre daha yavaş gelişim göstermelerine rağmen, aynı gelişim evrelerini yaşarlar (Çifci Tekinarslan ve Eratay, 2013). Fakat uzun yıllar boyunca araştırmalar tarafından bu gelişim sürecine babaların katkıları, büyük ölçüde görmezden gelinmiştir (Ann-Deneault ve ark., 2021; Cabrera ve ark., 2000; Cabrera ve ark., 2014; Cabrera ve ark., 2018). Özel gereksinimli çocuklar ve ailelerine ilişkin bilgi temeli büyük ölçüde anneler üzerinde yapılan çalışmalardan elde edilmiştir (Quinn, 1999). Ayrıca, baba katılımının faydaları geniş çapta kabul edilmesine rağmen, çoğu çalışma tipik olarak gelişen çocukların babalarıyla yapılmıştır (Potter, 2017). Bu uzun ihmal geçmişinin sonucu, gelişimsel engelli bir çocuğun yetiştirilmesinde babaların deneyimleri, ihtiyaçları, katılımları ve özel gereksinimli çocuğun gelişimi üzerine etkileri hakkında nispeten az şey bilinmektedir (Hintermair ve Sarimski, 2019). Bu noktada tipik gelişim gösteren çocuklar için geçerli olan durumların, yavaş da olsa aynı gelişim evrelerinden geçen özel gereksinimli çocuklar içinde geçerli sayılmasının yanlış olmayacağı düşünülmektedir.

Babaların, bebeklik ve erken çocukluk dönemlerinde çocukları ile ilgilenmeleri zaman içerisinde sürekli katılımın temelini oluşturmaktadır (Altenburger ve ark., 2018). Erken çocukluk araştırmalarından elde edilen kanıtlar, çocuklarının yaşamlarıyla daha fazla ilgilenen babaların, yaşamın ilk yıllarında daha güçlü öğrenme ve davranışsal kapasiteleri olan çocuklara sahip olduklarını (Baker, 2017) ve tutarlı bir sıcaklıkla meşgul olan babaların daha gelişmiş kelime, dil, kişilerarası becerilere sahip çocukları olduğunu belirtmişlerdir (Fagan, 2000). Çok sayıda araştırma benzer şekilde erken çocukluk döneminde çocuklar da ortaya çıkacak optimal sonuçların şefkat göstermek, çocukların ihtiyaçlarına cevap vermek, çocukları iyi şeyler yapmaya teşvik etmek, süpervizyon sağlamak, zorlayıcı olmayan disiplin uygulamak ve olumlu davranışlar için rol model olmak ile sağlanabileceğini ortaya koymuştur (Amato ve Rivera, 1999). Dolayısıyla bu dönemdeki baba- çocuk etkileşimleri sırasındaki duyarlılık, katılım ve olumlu saygı, çocukları dış dünyalarıyla etkileşime girmeye ve onlar hakkında bilgi edinmeye, korkularının üstesinden gelmeye ve oyunbaz risk alma davranışlarına katılmaya teşvik ederek keşif sistemini kolaylaştırmaya hizmet eder (Grossmann ve ark., 2002). Böylelikle babalar temel bir güven ve güvenlik duygusu ileterek, çocukların kendi değer ve yeterlilik kavramlarını güçlendirmek yoluyla sosyal normların yanı sıra pratik becerilerin öğrenilmesini teşvik eder ve çocuklarının gelişimini kolaylaştırır (Amato ve Rivera, 1999).

Uzun süreli çalışmaların meta- analizleri (Örneğin; Lamb ve Lewis, 2013; McBride ve ark., 2017) babaların çocuk bakımına katılımının erken çocukluk yıllarında gelişmiş bilişsel becerilerle ilişkili olduğu sonucuna varmıştır (Hintermair ve Sarimski, 2019). Erken çocukluk döneminde babaların benzersiz bir rolü olduğu ifade eden teoriler (Paquette, 2004) ve bu gelişim döneminde babaların katılımının en yüksek olduğunu gösteren veriler (Yeung ve ark., 2001) birleştiğinde babaların küçük çocuklarını erken okul başarısına hazırlamada oynadıkları rolün önemini göstermektedir (McWayne ve ark., 2013). İngiltere'nin Ulusal Çocuk Gelişimi (NICHD, 2000) çalışmasından elde edilen verilerin analizi, erken baba katılımının, anne katılımından bağımsız olarak 20 yaşına kadar eğitim başarısını öngördüğünü ortaya koymuştur (Flouri ve Buchanan, 2004). Görüldüğü gibi çocukların yaşı

ilerledikçe daha sağlıklı bir gelişim için erken dönemde ebeveynler ile kurulan ilişki önem arz etmektedir (Tamis- LeMonda, 2004).

Babaların özel gereksinimli çocuklarla müdahale çabalarına katılımının, onların daha sonraki gelişimleri ve öğrenmeleri üzerinde önemli bir etkisi olabileceği öne sürülmektedir (Pancofar ve ark., 2019). Erken çocukluk döneminde ilgi gören, duygusal açıdan doyumsuzluk çekmeyen, bir birey olarak tepkileri önemsenen ve babasıyla yeterli vakit geçiren çocukların, okula başladığında daha sağlıklı ve uyumlu olacağı söylenebilir (Aslanargun, 2007). Benzer şekilde babaların erken çocukluk döneminde sıcaklık sağlamalarının orta çocukluk döneminde daha iyi okuma ve matematik becerilerini öngördüğü ifade edilmiştir (Coley ve ark., 2011).

Son araştırmalar çocuklar yaş aldıkça babaların kişisel bakım, oyun ve arkadaşlık faaliyetlerine daha az dâhil olduklarını, ancak başarı ile ilgili ve sosyal faaliyetlere daha fazla dâhil olduklarını göstermektedir (Yeung ve ark., 2001). Babalar, özel gereksinimli çocukların akademik yaşamında önemli bir rol oynamaktadır ve bu tür güçlükleri olan çocuklar için babaların etkisi gözardı edilemez (Dollahite, 2004). Dolayısıyla babaların çocuklarını okula hazırlamaları, okulla düzenli bir iletişim ağı kurup bunu sürekli açık tutmaları, okuldaki etkinliklere katılmaları, çocuklarının evdeki eğitsel çalışmalarına katılıp ilgilenmeleri ve okul yönetimi tarafından alınacak kararlarda söz sahibi olmaları çocuklarıyla iletişimlerini güçlendirmekte ve çocukların bilişsel, sosyal ve duygusal becerilerini pozitif yönde etkilemektedir (Baker, 2017; Kirman ve Doğan, 2017). Ayrıca baba- çocuk ilişkilerini güçlendirmenin özellikle erkek çocuklarda ilkökul ve ortaokuldaki olumsuz ve saldırgan davranışları azalttığı bulunmuştur (Caldwell ve ark., 2014). Baba katılımındaki bu farklılığın en çok da daha büyük çocuklarda belirgin olduğu bildirilmektedir (Pleck, 1997). Ortaya konan bu bulgular; babaların, kız çocuklarına kıyasla erkek çocuklarıyla ilişki kurmak için uygun bilgi ve belki de becerilerle daha donanımlı olduklarına, erkek çocukları ile daha rahat etkileşime girdiklerine ve bu konuda daha yeterli olduklarına inanmalarını yansıttığı şeklinde yorumlanabilir (Lamb, 2000; Marsiglio, 1991).

Araştırmalar aynı zamanda baba katılımının çok boyutlu olduğunu ve bireysel boyutların öneminin çocuk refahı üzerindeki etkilerinde çeşitlilik gösterdiğini doğrulamaktadır (Bronte- Tinkew ve ark., 2008). Başka bir ifadeyle babaların kişilik özellikleri ve olaylara yönelik tutumları ile çocukların mizacına yönelik tavırlarının çocukların gelişimine yönelik etkileri de farklılık gösterebilmektedir. Babaların, çocukların duygu düzenleme ve duygu kontrollerinin gelişiminde önemli oyuncular olduğu tespit edilmiştir (Gottman ve ark., 1997). Ayrıca yapılan araştırmalarda baba katılımı ile çocuk bilişsel sonuçları arasında çocuğun gereksinim durumuna göre değişiklik olabileceği tespit edilmiştir. Bu durum baba katılımının yüksek olduğu çocukların, olmayan çocuklara göre bilişsel sonuçlarını daha fazla koruduğunu göstermektedir (Bronte- Tinkew ve ark., 2008). Babaların özel gereksinimli çocukları ile olan ilişkisinin bilişsel gelişimle olumlu bağlantıları olduğunu gösteren veriler, babaların katılımının gelişmiş işlevsellik ve gelişim ile ilişkili olduğunu kanıtlamaktadır (Dubowitz ve ark., 2001). Görüldüğü gibi özel gereksinimli çocukların babaları, özel ihtiyaçları olmayan çocukların babaları kadar çocuklarıyla ilgilenmekte ve çocukların bakımı, oyun zamanı, disiplini ve beslenmesi ile ilgili kararlara katılım göstermektedirler (Simmerman ve ark., 2001).

Sonuç olarak, babalar ayrı ve bağlantılı nedenlerle önemli ve babaların katılımı hem duygusal hem de davranışsal bileşenleri içermektedir (Bronte- Tinkew ve ark., 2008). Çocuklar büyüyüp geliştikçe, yeni bir dizi gelişimsel yükümlölükler sergilemekte ve babalık kavramıda bu yükümlölüklere uyum sağlayarak gelişmektedir (Lamb, 2000). Artan baba katılımı, yaşam boyu süren bir gelişim süreci ve muhtemelen yaklaşılacak ama asla ulaşılamayacak bir hedef olarak ifade edilmektedir (Quinn, 1999).

2. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde, özel gereksinimli çocuğu olan annelerin bekçilik davranışları ile baba katılımı arasındaki ilişkinin incelenmesi yapılan araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin değerlendirilmesi ve analizine yönelik bilgilere yer verilmiştir.

2.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, özel gereksinimli çocuğu olan annelerin bekçilik davranışları ile baba katılımı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda bu bölümünde, araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci, verilerin değerlendirilmesi ve analizi başlıklarına yer verilmiştir.

2.2. Araştırmanın Deseni

Araştırma, okul öncesi dönemde (3-6 yaş) ve ilkokul döneminde (7-11 yaş) özel gereksinimli çocuğu olan annelerin sergiledikleri annelik bekçiliği davranışları ile annelik bekçiliği davranışına maruz kalan babalar arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla nicel desende betimsel bir araştırma olarak planlanmıştır. Betimsel araştırmalarda incelenen bir durumu aydınlatmak, olaylar arasındaki ilişkileri ortaya koymak ve çeşitli değerlendirmeler yapmak amaçlanmaktadır (Büyüköztürk, 2017).

2.3. Araştırma Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Ankara il merkezinde bulunan Huzur özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi, Turkuaz Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi, Kota Değişim özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi, Parla özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi ve Yaman Şirinler özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri olmak üzere toplam da beş okula devam eden, okul öncesi dönemde (3-6 yaş) ve

ilkokul döneminde (7-11 yaş), özel gereksinimi bulunan, herhangi bir kronik hastalığı olmayan çocuğa sahip olan, birlikte yaşayan ve çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden okul öncesi dönemde (3-6 yaş) özel gereksinimli çocuğu olan 121 anne ve 68 baba ile ilkokul döneminde (7-11 yaş) özel gereksinimli çocuğu olan 124 anne ile 80 baba olmak üzere toplamda 393 ebeveyn oluşturmaktadır.

Araştırmaya dâhil edilen anne ve babaların demografik özelliklerine göre frekans ve yüzde dağılımları Çizelge 2.1 ve Çizelge 2.2.'de sunulmuştur.

Çizelge 2.1. Araştırmaya dahil edilen annelerin demografik özelliklerine göre frekans ve yüzde dağılımları

Değişkenler	Grup	Frekans	Yüzde
Çocuk Yaş	3-6 yaş	121	49,4
	7-11 yaş	124	50,6
Ebeveyn Yaş	18-29 yaş	23	9,4
	30-39 yaş	125	51
	40 ve üzeri	97	39,6
Öğrenim Durumu	İlkokul mezunu	102	41,6
	Ortaokul mezunu	35	14,3
	Lise mezunu	55	22,4
	Önlisans mezunu	17	6,9
	Lisans mezunu	28	11,4
	Lisansüstü mezunu	8	3,3
Çalışma Durumu	Çalışıyor	37	15,1
	Çalışmıyor	208	84,9
Sosyo- Ekonomik Düzey	Alt sosyo- ekonomik düzey	90	36,7
	Orta sosyo- ekonomik düzey	145	59,2
	Üst sosyo- ekonomik düzey	10	4,1
Aile Yapısı	Çekirdek aile	207	84,5
	Geniş aile	38	15,5
Çocuk Sayısı	Tek çocuk	39	15,9
	İki çocuk	99	40,4
	Üç çocuk	65	26,5
	Dört çocuk ve üzeri	42	17,1
Özel Gereksinimli Çocuk Cinsiyet	Kız	103	42
	Erkek	142	58
Özel Gereksinimli Çocuk Tanısı	DEHB	18	7,3
	DKB	28	11,4
	Down Sendromu	24	9,8
	FE	40	16,3
	ZE	45	18,4
	ÖG	21	8,6
	YGB	69	28,2

Çizelge 2.1. Devam

Değişkenler	Grup	Frekans	Yüzde
Özel Gereksinimli Çocuk Tanı Yaşı	0-12ay	79	32,2
	13-24ay	43	17,6
	25-36ay	40	16,3
	37-42ay	27	11
	43-54ay	56	22,9
Toplam		245	100

DKB: Dil ve konuşma bozuklukları, FE: Fiziksel engel, ZE: Zihinsel engel, ÖG: Öğrenme güçlüğü, YGB: Yayılgın gelişimsel bozukluk.

Çizelge 2.1. incelendiğinde araştırmaya 245 anne katıldığı görülmektedir. Annelerin çocuklarının %50.6'sı 7-11 yaş, %49.4'ü ise 3-6 yaş aralığındadır. Annelerin %51'i 30-39 yaş, %39.6'sı 40 ve üzeri ve %9.4'ü ise 18-29 yaşındadır. Annelerin öğrenim durumlarına göre dağılımı ilkökul (%41.6), lise (%22.4), ortaokul (%14.3), lisans (%11.4), ön lisans (%6.9) ve lisansüstü (%3.3) olarak elde edilmiştir. Annelerin %84.9'u çalışmazken %15.1'i ise yarı ya da tam zamanlı olarak çalışmaktadır. Annelerin %59.2'si orta, %36.7'si alt ve %4.1'i ise üst sosyoekonomik düzeydedir. Annelerin %84.5'i çekirdek, %15.5'i geniş aile yapısındadır. Çocuk sayısına göre ise dağılım iki çocuk (%40.4), üç çocuk (%26.5), dört çocuk (%17.1) ve tek çocuk (%15.9) olarak elde edilmiştir. Çocukların %58'i kız, %42'si ise erkektir. Çocuklara koyulan tanıya göre dağılım YGB (%28.2), ZE (%18.4), FE(%16.3), DKB (%11.4), Down Sendromu (%9.8), ÖG (%8.6) ve DEHB (%7.3) olarak elde edilmiştir. Çocukların tanı yaşlarına göre dağılım ise 0-12 ay (%32.2), 43-54 ay (%22.9), 13-24 ay (%17.6), 25-36 ay (%16.3) ve 37-42 ay (%11) olarak elde edilmiştir.

Çizelge 2.2. Araştırmaya dahil edilen babaların demografik özelliklerine göre frekans ve yüzde dağılımları.

Değişkenler	Grup	Frekans	Yüzde
Çocuk Yaş	3-6 yaş	68	45,9
	7-11 yaş	80	54,1
Ebeveyn Yaş	18-29 yaş	4	2,7
	30-39 yaş	47	31,8
	40 ve üzeri	97	65,5
Öğrenim Durumu	İlkokul mezunu	27	18,2
	Ortaokul mezunu	13	8,8
	Lise mezunu	37	25
	Önlisans mezunu	14	9,5

Çizelge 2.2. Devam

Değişkenler	Grup	Frekans	Yüzde
Öğrenim Durumu	Lisans mezunu	46	31,1
	Lisansüstü mezunu	11	7,4
Çalışma Durumu	Çalışıyor	131	88,5
	Çalışmıyor	17	11,5
Sosyo- Ekonomik Düzey	Alt sosyo-ekonomik düzey	27	18,2
	Orta sosyo-ekonomik düzey	111	75
	Üst sosyo-ekonomik düzey	10	6,8
Aile Yapısı	Çekirdek aile	137	92,6
	Geniş aile	11	7,4
Çocuk Sayısı	Tek çocuk	27	18,2
	İki çocuk	62	41,9
	Üç çocuk	37	25
	Dört çocuk ve üzeri	22	14,9
Özel Gereksinimli Çocuk Cinsiyet	Kız	57	38,5
	Erkek	91	61,5
Özel Gereksinimli Çocuk Tanısı	DEHB	11	7,4
	DKB	27	18,2
	Down Sendromu	16	10,8
	FE	15	10,1
	ZE	22	14,9
	ÖG	12	8,1
	YGB	45	30,4
Özel Gereksinimli Çocuk Tanı Yaşı	0-12ay	42	28,4
	13-24ay	31	20,9
	25-36ay	26	17,6
	37-42ay	14	9,5
	43-54ay	35	23,6
Toplam		148	100

DKB: Dil ve konuşma bozuklukları, FE: Fiziksel engel, ZE: Zihinsel engel, ÖG: Öğrenme güçlüğü, YGB: Yaygın gelişimsel bozukluk.

Çizelge 2.2. incelendiğinde araştırmaya 148 babanın katıldığı görülmektedir. Babaların çocuklarının %54.1'i 7-11 yaş, %45.9'u ise 3-6 yaş aralığındadır. Babaların %65.5'i 40 ve üzeri, %31.8'i 30-39 yaş ve %2.7'si ise 18-29 yaşındadır. Babaların öğrenim durumlarına göre dağılımı lisans (%31.1), lise (%25), ilkokul (%18.2), ön lisans (%9.5), ortaokul (%8.8) ve lisansüstü (%7.4) olarak elde edilmiştir. Babaların %11.5'i çalışmazken %88.5'i ise yarı ya da tam zamanlı olarak çalışmaktadır. Babaların %75'i orta, %18.2'si alt ve %6.8'i ise üst sosyoekonomik düzeydedir. Babaların %92.6'sı çekirdek, %7.4'ü geniş aile yapısındadır. Çocuk sayısına göre ise dağılım iki çocuk (%41.9), üç çocuk (%25), tek çocuk (%18.2) ve

dört çocuk (%14.9) olarak elde edilmiştir. Çocukların %61.5'i kız, %38.5'i ise erkektir. Çocuklara koyulan tanıya göre dağılım YGB (%30.4), DKB (%18.2), ZE (%14.9), Down Sendromu (%18.8), FE (%10.1), ÖG (%8.1) ve DEHB (%7.4) olarak elde edilmiştir. Çocukların tanı yaşlarına göre dağılım ise 0-12 ay (%28.4), 43-54 ay (%23.6), 13-24 ay (%20.9), 25-36 ay (%17.6) ve 37-42 ay (%9.5) olarak elde edilmiştir.

2.4. Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri toplama aracı olarak, araştırmaya okul öncesi dönemde (3-6 yaş) ve ilkokul döneminde (7-11 yaş) özel gereksinimli çocukların anne ve babalarına ilişkin sosyo-demografik bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu”, ayrıca, Karabulut ve Şendil (2017), Karabulut (2021) tarafından Türkçe’ye uyarlanan okul öncesi ve ilkokul döneminde çocuğu olan annelerin bekçilik davranışları ile baba katılımı arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla okul öncesi dönemde (3-6 yaş) ve ilkokul döneminde (7-11 yaş) “Annelik Bekçiliği (ABÖ)” anne ve baba formları kullanılmıştır.

2.4.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formunda, okul öncesi dönemde (3-6 yaş) ve ilkokul döneminde (7-11 yaş) özel gereksinimli çocuğu olan anne ve babaların yaşları, öğrenim düzeyleri, çalışma durumları, sosyo-ekonomik düzeyleri, aile yapıları, çocuk sayıları ayrıca özel gereksinimli çocuklarını yaşı, cinsiyeti, tanısı ve tanı alma yaşına ilişkin sorular yer almaktadır. Ayrıca ebeveynlere onam formu imzalatılmıştır. Kişisel bilgi formu, okul öncesi dönemde (3-6 yaş) ve ilkokul döneminde (7-11 yaş) özel gereksinimli çocukların anne- babaları tarafından doldurulmuştur. Araştırmada kullanılan Kişisel bilgi formunun örneği Ek-1.’de Onam Formu ise Ek-2.’ de sunulmuştur.

2.4.2 Annelik Bekçiliği Ölçeği 3-6 ile 7-11 yaş Anne ve Baba Formları

Okul Öncesi Dönem (3-6 yaş) Annelik Bekçiliği Ölçeği (OÖABÖ)-Anne

Formu: Toplam 6 maddeden oluşmaktadır. OÖABÖ’de maddeler davranış biçimleri şeklinde olup, beşli likert tipi ölçek üzerinden yanıtlanmaktadır. “Tamamen katılıyorum” seçeneği 5 puan, “Katılıyorum” seçeneği 4 puan, “Kısmen katılıyorum” seçeneği 3 puan, “Katılmıyorum” seçeneği 2 puan, “Hiç katılmıyorum” seçeneği 1 puan almaktadır. Ölçeğin değerlendirilmesinde toplam puan kullanılmaktadır. Annelerin ölçekten yüksek puan alması, kendilerinin daha fazla annelik bekçiliği davranışı sergilediklerine işaret etmektedir. Okul öncesi dönemde çocuğu olan anneler için uyarlanan ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .88’ olarak hesaplanmıştır.

Okul Öncesi Dönem (3-6 yaş) Annelik Bekçiliği Ölçeği (OÖABÖ)-Baba

Formu: Toplam 6 maddeden oluşmaktadır. OÖABÖ maddeler davranış biçimleri şeklinde olup, beşli likert tipi ölçek üzerinden yanıtlanmaktadır. “Tamamen katılıyorum” seçeneği 5 puan, “Katılıyorum” seçeneği 4 puan, “Kısmen katılıyorum” seçeneği 3 puan, “Katılmıyorum” seçeneği 2 puan, “Hiç katılmıyorum” seçeneği 1 puan almaktadır. Ölçeğin değerlendirilmesinde toplam puan kullanılmaktadır. Babaların ölçekten yüksek puan alması, kendilerinin daha fazla annelik bekçiliği davranışına maruz kaldığına işaret etmektedir. Okul öncesi dönemde çocuğu olan babalar için uyarlanan ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .83 olarak hesaplanmıştır.

İlkokul Dönemi (7-11 yaş) Annelik Bekçiliği Ölçeği (İABÖ)-Anne Formu:

Toplam 9 maddeden oluşmaktadır. İABÖ maddeler davranış biçimleri şeklinde olup, beşli likert tipi ölçek üzerinden yanıtlanmaktadır. “Tamamen katılıyorum” seçeneği 5 puan, “Katılıyorum” seçeneği 4 puan, “Kısmen katılıyorum” seçeneği 3 puan, “Katılmıyorum” seçeneği 2 puan, “Hiç katılmıyorum” seçeneği 1 puan almaktadır. Ölçeğin değerlendirilmesinde toplam puan kullanılmaktadır. Annelerin ölçekten yüksek puan alması, kendilerinin daha fazla annelik bekçiliği davranışı

sergilediklerine işaret etmektedir. İlkokul döneminde çocuğu olan anneler için uyarlanan ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı ise .92 olarak hesaplanmıştır.

İlkokul Dönemi (7-11 yaş) Annelik Bekçiliği Ölçeği (İABÖ)-Baba Formu:

Toplam 9 maddeden oluşmaktadır. İABÖ maddeler davranış biçimleri şeklinde olup, beşli likert tipi ölçek üzerinden yanıtlanmaktadır. “Tamamen katılıyorum” seçeneği 5 puan, “Katılıyorum” seçeneği 4 puan, “Kısmen katılıyorum” seçeneği 3 puan, “Katılmıyorum” seçeneği 2 puan, “Hiç katılmıyorum” seçeneği 1 puan almaktadır. Ölçeğin değerlendirilmesinde toplam puan kullanılmaktadır. Babaların ölçekten yüksek puan alması, kendilerinin daha fazla annelik bekçiliği davranışına maruz kaldığına işaret etmektedir. İlkokul döneminde çocuğu olan babalar için uyarlanan ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı ise .91 olarak hesaplanmıştır.

2.5. Veri Toplama Süreci

Çalışmanın evreni Ankara il merkezinde bir tane tanı 3-6 (okul öncesi) yaş ve 7-11 (ilkokul dönemi) yaş aralığındaki özel gereksinimli çocukların, çalışmaya gönüllü olarak katılan anne ve babalarıdır. Ankara ilinde bulunan rastgele seçilmiş 8 ilçe (Yenimahalle, Çankaya, Keçiören, Altındağ, Mamak, Sincan, Etimesgut ve Pursaklar) Rehberlik ve araştırma merkezlerinde 01.01.2019- 31.01.2019 tarihleri arasında 3- 11 yaş aralığında eğitsel değerlendirmesi ve tanınması yapılan tek T.C. kimlik numaralı toplam birey sayısı 13,644 dür (MEB, 2021). Yapılan örneklem hesabına göre formülde 0,5 hata payı ile en az 374 ebeveyni ile araştırmanın yapılması planlanmıştır. Araştırmacı tarafından “Annelik Bekçiliği Ölçeği (ABÖ) okul öncesi dönem (3-6 yaş) ve ilkokul dönemi (7-11 yaş) anne ve baba formları” izni (Ek-3) ve Etik Kurul izni (Ek-4) alındıktan sonra araştırma verileri çevrimiçi formlar kullanılarak toplanmıştır. Covid- 19 salgını sebebiyle verilerin çevrimiçi formlar aracılığıyla toplanması uygun görülmüştür. Araştırmada kullanılacak ölçek ve form maddeleri çevrimiçi forma aktarılmıştır. Çevrimiçi form, araştırma hakkında bilgi yazısı ve onam formu ile başlatılmıştır. Araştırmaya katılmaya gönüllü

ebeveynlerin çalışmaya devam etmesi sağlanmıştır. Çalışmada veriler, basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile araştırmaya katılmayı kabul eden, Ankara il merkezinde yaşayan, bir özel eğitim kurumunda eğitim alan, okul öncesi dönem (3-6 yaş) ve ilkokul döneminde (7-11 yaş) bir engel tanısı bulunan, herhangi bir kronik hastalığı olmayan çocuğa sahip olan, birlikte yaşayan ve çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 393 ebeveynden elde edilmiştir. Araştırma verileri toplandıktan sonra incelenmiş araştırmanın çalışma grubuna uymayan ölçek formları araştırma kapsamı dışında tutulmuş ve okul öncesi dönem (3-6 yaş) ve ilkokul dönemi (7-11 yaş) özel gereksinimli çocuğu sahip 393 anne ve baba araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırmanın verileri Ocak- 2021 ile Mayıs- 2021 tarihleri arasında toplanmıştır.

2.6. Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizi için SPSS-26 paket programı kullanılmıştır. Öncelikle veri kontrolü araştırmacı tarafından yapılmış eksik ya da hatalı veri düzeltilmiştir. Verilerinin değerlendirilmesinde sayı ve yüzdelik değerler hesaplanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin dağılımının analizinde öncelikle normallik testi yapılmıştır. Okul öncesi dönem (3-6 yaş) ve ilkokul döneminde (7-11 yaş) özel gereksinimli çocuğu sahip anne ve baba sayısının 50'den fazla olması nedeniyle Kolmogorov-Smirnov testi kullanılmıştır. Anne bekkiliği ölçeği normallik testi Kolmogorov Smirnov ve çarpıklık ile basıklık değerleri incelenmiştir.

Çizelge 2.3.'de annelik bekkiliği (ABÖ) ölçeği anne ve baba formuna ilişkin Çarpıklık, Basıklık ve Kolmogorov Smirnov sonuçları sunulmuştur.

Çizelge 2.3. Annelik bekkiliği (ABÖ) ölçeği anne ve baba formuna ilişkin Çarpıklık, Basıklık ve Kolmogorov Smirnov sonuçları

Değişkenler	N	Çarpıklık	Basıklık	Ebeveyn	Yaş Grubu	Kolmogorov Smirnov
Anne	245	0,764	-0,06			İstatistik p
Baba	148	0,622	-0,058	Anne	3-6 yaş	0,957 0,051

Çizelge 2.3. Devam

Değişkenler	N	Çarpıklık	Basıklık	Ebeveyn	Yaş Grubu	Kolmogorov Smirnov	
						İstatistik	p
3-6 yaş	189	0,554	0,077	Anne	7-11 yaş	0,969	0,068
7-11 yaş	204	0,311	-0,655		3-6 yaş	0,943	0,054
Tüm Puan	393	0,741	0,013		7-11 yaş	0,994	0,132

Çizelge 2.3. Annelik bekçiliği ölçeğine ilişkin normallik testi sonuçları incelendiğinde, dağılımının normal olduğu belirlenmiştir ($p>0,01$). Değerler ± 1 arasında olduğu için normal dağılım göstermiştir. Dolayısıyla parametrik yöntemlere göre karşılaştırma yapılmış olup veri sayısının az ($n<15$) olduğu değişkenlerin kategorileri istatistiksel analizlere dahil edilmemiştir.

Sürekli puanların normalliği için veri sayısı ($n>50$) büyük olduğunda çarpıklık ile basıklık değerlerine bakılması önerilmekte olup bu değerler ± 1 arasında ise dağılım normaldir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Uç değer kontrolü de yapılmıştır. Bunun için z standart puanları elde edilmiş olup z değeri ± 3.3 aralığı dışında olan 27 cevaplayıcı analizden çıkarılmıştır. İstatistiksel analizler için parametrik yöntemlerden bağımsız gruplar t testi ile tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yöntemi kullanılmıştır. ANOVA sonucunda farkın hangi gruplar arasında olduğu çoklu karşılaştırma yöntemleri ile karşılaştırılmış olup LSD yöntemi kullanılmıştır. Veri sayısının yeterli olmadığı ($n<10$) değişkenlerin kategorisi analizlere dâhil edilmemiştir. Ayrıca veri sayısının yeterli olmadığı durumlarda ise parametrik olmayan yöntemler kullanılarak karşılaştırma yapılmıştır. Araştırmamız normal dağılım gösterse de bazı veri sayılarının küçüklüğü ve homojenliğin sağlanamaması sebebiyle bazı veri setlerinin analizinde non- parametrik testler kullanılmıştır. Bu noktada, ANOVA yönteminin parametrik olmayan yöntemi Kruskal Wallis, bağımsız gruplar t testi yerine ise Mann-Whitney U analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışma içerisinde oluşturulan gruplarda ≥ 3 alt grubun olduğu kategoriler bulunduğu için gruplar arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla ise tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Annelerin bekçilik davranışları ile baba katılımı arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla Pearson

korelasyon testi yapılmıştır. İstatiksel analizler %95 güven aralığı ya da $p<.05$ manidarlık düzeyinde karşılaştırılmıştır.

3. BULGULAR

Bu araştırmada, okul öncesi dönemde (3-6 yaş) ve ilkokul döneminde (7-11 yaş) özel gereksinimli çocuğu olan annelerin sergiledikleri annelik bekçiliği davranışları ile annelik bekçiliği davranışına maruz kalan babalar arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan ‘‘Kişisel Bilgi Formu’’ ve ‘‘Annelik Bekçiliği’’ anne ve baba formları kullanılmıştır. Yapılan uygulamalardan elde edilen bulgulara Çizelge 3.1 ile 3.13. arasında aşağıda yer verilmiştir.

Çizelge 3.1.’de araştırmaya dahil edilen okul öncesi dönem (3-6 yaş) ve ilkokul dönemi (7-11 yaş) özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin, çocukların yaş gruplarına göre ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları sunulmuştur.

Çizelge 3.1. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan annelerin, yaş gruplarına göre ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

Yaş Grubu	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
3-6 Yaş	121	16.14	5.83	-7.982	0.000
7-11 Yaş	124	24.33	9.78		

*p<.05

Çizelge 3.1. incelendiğinde, okul öncesi dönem (3-6 yaş) ve ilkokul dönemi (7-11 yaş) özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin, annelik bekçilik ölçek puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). 7-11 yaş grubunda özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin bekçilik puan ortalamasının daha yüksek olduğu görölmektedir.

Çizelge 3.2.’de Araştırmaya dahil edilen okul öncesi dönem (3-6 yaş) ve ilkokul dönemi (7-11 yaş) özel gereksinimli çocuğa sahip babaların, çocukların yaş gruplarına göre maruz kaldığı annelik bekçiliği davranışlarının ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları babaların, ölçek puanları sunulmuştur.

Çizelge 3.2. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan babaların, çocukların yaş gruplarına göre maruz kaldığı annelik bekkçılığı davranışlarının ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

Yaş Grubu	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
3-6 Yaş	68	15.21	5.09	-7.317	0.000
7-11 Yaş	80	23.33	7.83		

*p<.05

Çizelge 3.2. incelendiğinde, okul öncesi dönem (3-6 yaş) ve ilkokul dönemi (7-11 yaş) özel gereksinimli çocuğa sahip babaların, maruz kaldığı annelik bekkçılığı davranışlarının ölçek puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0.05). 7-11 yaş grubunda özel gereksinimli çocuğa sahip babaların puan ortalaması daha yüksek olduğu görölmektedir.

Çizelge 3.3.'de araştırmaya dahil edilen 3-6 yaş (okul öncesi dönem) ve 7-11 (ilkokul dönemi) yaş özel gereksinimli çocuğu sahip katılımcı ebeveynlerin özel gereksinimli çocuklarının cinsiyetine göre annelerin, annelik bekkçilik ölçeğı puanları ile babaların maruz kaldıkları bekkçilik ölçek puanlarının karşılaştırılmasında ortalamaları, standart sapmaları, karşılaştırılmasında bağımsız gruplar t testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Çizelge 3.3. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin, özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre annelerin, annelik bekkçilik ölçeğı puanları ile babaların maruz kaldıkları bekkçilik ölçek puanlarına ait ortalamaları, standart sapmaları ve t testi sonuçları

Ebeveyn	Yaş Grubu	Özel Gereksinimli Çocuk Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Anne	3-6 yaş	Kız	49	15,9	5	-0,376	0,708
		Erkek	72	16,31	6,37		
	7-11 yaş	Kız	54	24,41	9,95	0,076	0,939
		Erkek	70	24,27	9,72		
Baba	3-6 yaş	Kız	26	15,73	5,48	0,666	0,507
		Erkek	42	14,88	4,87		
	7-11 yaş	Kız	31	22,97	7,85	-0,322	0,748
		Erkek	49	23,55	7,93		

*p<.05

Çizelge 3.3. incelendiğinde, 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan anneler ($t=-0.376$, $p>.05$) ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan anneler ($t=0.076$, $p>.05$) için özel gereksinimli çocuklarının cinsiyetine göre annelik bekçiliği ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan ($t=0.666$, $p>.05$) ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan ($t=-0.322$, $p>.05$) babalar için özel gereksinimli çocuklarının cinsiyetine göre anneler tarafından maruz kaldıkları ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmadığı görülmektedir.

Çizelge 3.4.'de Araştırmaya dahil edilen okul öncesi dönem (3-6 yaş) ve ilkokul dönemi (7-11 yaş) özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşlarına göre, annelerin annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik puanlarının ortalamaları, standart sapmaları, t testi, ANOVA testi analizi sonuçları sunulmuştur.

Çizelge 3.4. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşlarına göre annelerin annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik puanlarının ortalamaları, standart sapmaları, t testi ve ANOVA testi analizi sonuçları

Ebeveyn	Yaş Grubu	Ebeveyn Yaş	N	$\bar{X}$	Ss	F	p
Anne	3-6 yaş	18-29 yaş	17	15,94	5,32	2,672	0,073
		30-39 yaş	77	15,4	5,58		
		40 yaş ve üzeri	27	18,37	6,48		
Anne	7-11 yaş	30-39 yaş	48	22,54	9,24	t -1,301	0,196
		40 yaş ve üzeri	70	24,89	9,85		
Değişkenler	Yaş Grubu	Varyans Kaynağı	Kareler Ort.	sd	Ort. Karesi	F	p
Anne	3-6 yaş	Gruplar Arası	176,855	2	88,427	2,672	0,073
		Grup İçi	3905,757	118	33,1		
		Toplam	4082,612	120			

Çizelge 3.4. Devam

Ebeveyn	Yaş Grubu	Ebeveyn Yaş	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Baba	3-6 yaş	30-39 yaş	31	14,84	4,58	-0,244	0,808
		40 yaş ve üzeri	35	15,14	5,42		
	7-11 yaş	30-39 yaş	16	23,88	7,55	0,356	0,722
		40 yaş ve üzeri	62	23,1	7,84		

*p<.05

Çizelge 3.4. incelendiğinde 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan annelerin yaşına göre annelik bekçilik ölçeği puanları arasında anlamlı bir farklılık oluşmadığı görülmektedir ($F=2.672$, $p>.05$). 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan annelerin yaşlarına göre annelik bekçilik ölçeği puanları arasında benzer şekilde istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t=-1.301$, $p>.05$). 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan ($t=-0.244$, $p>.05$) ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan ($t=0.356$, $p>.05$) babalar için yaşlarına göre anneler tarafından maruz kaldıkları ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.5.'de Araştırmaya dahil edilen okul öncesi dönem (3-6 yaş) ve ilkokul dönemi (7-11 yaş) özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin öğrenim düzeylerine göre annelerin annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik puanlarının ortalamaları, standart sapmaları, ANOVA analizi ve Kruskal Wallis sonuçlarına yer verilmiştir.

Çizelge 3.5. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin öğrenim düzeylerine göre annelerin annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik puanlarına ait ortalamaları, standart sapmaları, ANOVA testi ve Kruskal Wallis H testi sonuçları

Ebeveyn	Yaş Grubu	Öğrenim Düzeyi	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	Fark
Anne	3-6 yaş	İlköğretim ¹	63	18,76	5,58	16,773	0,000*	1 > 2
		Lise ²	28	13,39	4,35			1 > 4
		Lisans ve üzeri ³	30	13,2	5,04			

Çizelge 3.5. Devam

Ebeveyn	Yaş Grubu	Öğrenim Düzeyi	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	Fark
Anne	7-11 yaş	İlköğretim ¹	74	26,41	10,3	4,728	0,011*	1 > 3
		Lise ²	27	22,3	8,18			
		Lisans ve üzeri ³	23	20,04	8,06			
Ebeveyn	Yaş Grubu	Varyans Kaynağı	Kareler Ort.	sd	Ort. Karesi	F	p	
Anne	3-6 yaş	Gruplar Arası	903,704	2	451,852	16,773	0,000*	
		Grup İçi	3178,907	118	26,94			
		Toplam	4082,612	120				
Anne	7-11 yaş	Gruplar Arası	853,02	2	426,51	4,728	0,011	
		Grup İçi	10916,42	121	90,218			
		Toplam	11769,44	123				
Ebeveyn	Yaş Grubu	Öğrenim Düzeyi	N	$\bar{X}$	Ss	H	p	Fark
Baba	3-6 yaş	İlköğretim ¹	12	17,92	4,74	7,885	0,001*	3 > 1
		Lise ²	17	17,71	5,84			3 > 2
		Lisans ve üzeri ³	39	13,28	3,99			
Baba	7-11 yaş	İlköğretim ¹	28	26,79	9,27	4,591	0,013*	1 > 2
		Lise ²	20	21,15	7,21			1 > 3
		Lisans ve üzeri ³	32	21,66	5,81			
Ebeveyn	Yaş Grubu	Varyans Kaynağı	Kareler Ort.	sd	Ort. Karesi	F	p	
Baba	7-11 yaş	Gruplar Arası	519,067	2	259,533	4,591	0,013	
		Grup İçi	4352,483	77	56,526			
		Toplam	4871,55	79				

* $p < .05$; 1: İlköğretim mezunu; 2: Lise mezunu; 3: Lisans ve üstü mezunu

Çizelge 3.5. incelendiğinde, 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan ($F=16.773$, $p < .05$) ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan ($F=4.728$, $p < .05$) anneler için öğrenim düzeylerine göre annelik bekçilik ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre 3-6 yaşında çocuğu olan öğrenim düzeyi ilköğretim olan annelerin bekçilik puan ortalaması öğrenim düzeyi lise ve üstü olan annelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. 7-11 yaşında çocuğu olan öğrenim düzeyi ilköğretim olan annelerin bekçilik puan ortalaması öğrenim düzeyi lisans ve üstü olan annelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan ($H=7.885$, $p < .05$)

ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan ($F=4.591$, $p<.05$) babalar için öğrenim düzeylerine göre anneler tarafından maruz kaldıkları ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir.

Çizelge 3.6.'de Araştırmaya dahil edilen okul öncesi dönem (3-6 yaş) ve ilkokul dönemi (7-11 yaş) özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin çalışma durumlarına göre annelerin, annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların, maruz kaldıkları bekçilik ölçek puanlarının karşılaştırılmasında ortalamaları, standart sapmaları, t testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Çizelge 3.6. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin çalışma durumuna göre annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik ölçek puanlarına ait ortalamaları, standart sapmaları, t testi sonuçları

Ebeveyn	Yaş Grubu	Çalışma Durumu	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Anne	3-6 yaş	Çalışıyor	13	12,77	4,27	-1,994	0,046*
		Çalışmıyor	108	16,55	5,88		
	7-11 yaş	Çalışıyor	24	19,58	8,99	-2,715	0,008*
		Çalışmıyor	100	25,47	9,66		
Baba	3-6 yaş	Çalışıyor	61	15,2	5,16	-0,091	0,927
		Çalışmıyor	7	15,29	4,82		
	7-11 yaş	Çalışıyor	70	22,69	7,45	-1,779	0,075
		Çalışmıyor	10	27,8	9,48		

* $p<.05$

Çizelge 3.6. incelendiğinde, 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan anneler ($t=-1.994$, $p<.05$) ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan anneler ($t=-2.715$, $p<.05$) için çalışma durumuna göre annelik bekçilik ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilmiştir. 3-6 ve 7-11 yaşlarında özel gereksinimli çocuğu olan ve çalışmayan annelerin bekçilik puan ortalaması çalışan annelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan ($t=-0.091$, $p>.05$) ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan ($t=-1.779$, $p>.05$) babalar için çalışma durumuna göre anneler tarafından maruz kaldıkları ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. 3-6 ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan babaların çalışma

durumuna göre anneler tarafından maruz kaldıkları bekçilik puanları benzer olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.7.'da araştırmaya dahil edilen 3-6 yaş (okul öncesi dönem) ve 7-11 (ilkokul dönemi) yaş özel gereksinimli çocuğu olan katılımcı ebeveynlerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre annelerin, annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların, maruz kaldıkları bekçilik ölçek puanlarının karşılaştırılmasında ortalamaları, standart sapmaları, t testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Çizelge 3.7. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin sosyo- ekonomik düzeylerine göre annelerin annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik puanlarına ait ortalamaları, standart sapmaları, t testi sonuçları

Ebeveyn	Yaş Grubu	Sosyo-ekonomik düzey	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Anne	3-6 yaş	Alt	40	19,05	6,4	3,865	0,000*
		Orta	77	14,9	5		
	7-11 yaş	Alt	50	27,98	10,01	3,57	0,001*
		Orta	68	21,76	8,83		
Baba	3-6 yaş	Alt	9	18,44	6,67	2,04	0,046*
		Orta	55	14,84	4,6		
	7-11 yaş	Alt	18	26,39	10,47	1,998	0,049*
		Orta	56	22,14	6,83		

*p<.05

Çizelge 3.7. incelendiğinde, 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğa sahip anneler ($t=3.865$, $p<.05$) ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğa sahip anneler ($t=3.57$, $p<.05$) için sosyo- ekonomik düzeye göre annelik bekçilik ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. 3-6 ve 7-11 yaşlarında özel gereksinimli çocuğa sahip alt sosyo- ekonomik düzeydeki annelerin bekçilik puan ortalaması orta sosyo- ekonomik düzeydeki annelere göre daha yüksek bulunmuştur. 3-6 yaşında çocuğu olan ($t=2.04$, $p<.05$) ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğa sahip ($t=1.998$ $p<.05$) babalar için sosyo- ekonomik düzeye göre anneler tarafından maruz kaldıkları ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. 3-6 ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğa sahip

alt sosyo- ekonomik düzeydeki babaların anneler tarafından maruz kaldıkları bekçilik puanları orta sosyo- ekonomik düzeydeki babalara göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.8.'de araştırmaya dahil edilen 3-6 yaş (okul öncesi dönem) ve 7-11 (ilkokul dönemi) yaş özel gereksinimli çocuğu sahip katılımcı ebeveynlerin aile yapısına göre annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik ölçek puanlarının karşılaştırılmasında ortalamaları, standart sapmaları, t testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Çizelge 3.8. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin aile yapısına göre annelerin, annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik puanlarına ait ortalamaları, standart sapmaları ve t testi sonuçları

Ebeveyn	Yaş Grubu	Aile yapısı	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Anne	3-6 yaş	Çekirdek	98	15,94	5,9	-0,784	0,435
		Geniş	23	17	5,57		
	7-11 yaş	Çekirdek	109	24,28	10,09	-0,169	0,866
		Geniş	15	24,73	7,45		
Baba	3-6 yaş	Çekirdek	63	14,95	4,95	-1,471	0,146
		Geniş	5	18,4	6,35		
	7-11 yaş	Çekirdek	74	23,31	7,72	-0,056	0,955
		Geniş	6	23,5	10,15		

* $p < .05$

Çizelge 3.8. incelendiğinde, 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan anneler ($t = -0.784$, $p > .05$) ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan anneler ($t = -0.169$, $p > .05$) için aile yapısına göre annelik bekçilik ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan ($t = -1.471$, $p > .05$) ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan ($t = -0.056$, $p > .05$) babalar için aile yapısına göre anneler tarafından maruz kaldıkları ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Çizelge 3.9.'de araştırmaya dahil edilen 3-6 yaş (okul öncesi dönem) ve 7-11 (ilkokul dönemi) yaş özel gereksinimli çocuğu sahip katılımcı ebeveynlerin çocuk sayısına göre annelerin, annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların, maruz kaldıkları bekçilik ölçek puanlarının karşılaştırılmasında ortalamaları, standart sapmaları, ANOVA yöntemi ile Kruskal Wallis analiz yöntemi puan sonuçlarına yer verilmiştir.

Çizelge 3.9. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin çocuk sayısına göre annelerin annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik ölçek puanlarına ait ortalamaları, standart sapmaları, ANOVA ve Kruskal Wallis H testi sonuçları

Ebeveyn	Yaş Grubu	Çocuk Sayısı	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	Fark
Anne	3-6 yaş	Tek çocuk ¹	25	13,8	4,11	3,415	0,020*	1 >3
		İki çocuk ²	48	15,48	6,37			1 >4
		Üç çocuk ³	27	17,89	6,17			
		Dört çocuk ve üzeri ⁴	21	18,19	4,73			
Anne	7-11 yaş	Tek çocuk ¹	14	22,43	8,71	1,116	0,345	
		İki çocuk ²	51	24,71	10,07			
		Üç çocuk ³	38	22,89	9,77			
		Dört çocuk ve üzeri ⁴	21	27,29	9,67			
Değişken	Yaş Grubu	Varyans Kaynağı	Kareler Ort.	sd	Ort. Karesi	F	p	
Anne	3-6 yaş	Gruplar Arası	328,728	3	109,576	3,415	0,02	
		Grup İçi	3753,884	117	32,084			
		Toplam	4082,612	120				
Ebeveyn	Yaş Grubu	Çocuk Sayısı	N	$\bar{X}$	Ss	H	p	Fark
Baba	3-6 yaş	Tek çocuk ¹	13	14,77	3,96	3,272	0,153	
		İki çocuk ²	33	15,48	4,97			
		Üç çocuk ³	15	13,2	5,48			
		Dört çocuk ve üzeri ⁴	7	19	5,32			
Baba	7-11 yaş	Tek çocuk ¹	14	22,36	7	2,736	0,434	
		İki çocuk ²	29	22,31	6,79			
		Üç çocuk ³	22	23,36	10,33			
		Dört çocuk ve üzeri ⁴	15	26,13	6,22			

*p<.05

Çizelge 3.9. incelendiğinde, 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuk sayısına göre annelik bekçilik ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark elde edilmiştir ($F=3,415$, $p<.05$). Farkın hangi kardeş sayısı grupları arasında olduğu ikili olarak çoklu karşılaştıran yöntemlerden biri olan LSD yöntemi ile karşılaştırılmıştır. Buna göre 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan ve toplamda üç ve dört çocuğu olan annelerin bekçilik puan ortalaması tek çocuğu olan annelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuk sayısına göre annelik bekçilik ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir ($H=1.116$, $p>.05$). 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuk sayısına göre anne bekçilik ölçeği puan ortalaması benzer olduğu görülmektedir. 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan babalar ($H=3.272$, $p>.05$) ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan babalar ($H=2.736$, $p>.05$) için çocuk sayısına göre anneler tarafından maruz kaldıkları bekçilik puanları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

Çizelge 3.10.'da araştırmaya dahil edilen 3-6 yaş (okul öncesi dönem) ve 7-11 (ilkokul dönemi) yaş özel gereksinimli çocuğu sahip katılımcı ebeveynlerin özel gereksinimli çocuklarının tanı türüne göre annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik ölçek puanlarının karşılaştırılmasında ortalamaları, standart sapmaları, t testi ile Kruskal Wallis H analiz yöntemi puan sonuçlarına yer verilmiştir. Ayrıca bazı tanı türlerinde veri sayısı az olduğundan ($n<10$) yapılan bu karşılaştırmaya dahil edilmemiştir.

Çizelge 3.10. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin tanı türüne göre annelerin annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik ölçek puanlarına ait ortalamaları, standart sapmaları, t testi ve Kruskal Wallis H testi sonuçları

Ebeveyn	Yaş Grubu	Tanı türü	N	$\bar{X}$	Ss	H	p
Anne	3-6 yaş	DKB	17	14,59	4,06	1,712	0,152
		Down Sendromu	12	15	5,43		
		FE	21	16,67	5,02		
		MR & ÖG	21	18,76	6,21		
		YGB	43	15,6	6,21		

Çizelge 3.10. Devam

Ebeveyn	Yaş Grubu	Tanı türü	N	$\bar{X}$	Ss	H	p
Anne	7-11 yaş	DEHB	11	21,45	11,34	4,93	0,424
		DKB	11	21,27	7,6		
		Down Sendromu	12	24,67	9,01		
		FE	19	22,37	10,12		
		ZE & ÖG	45	26,13	10,2		
		YGB	26	25	9,3		
						t	
Baba	3-6 yaş	DKB	19	15,21	4,24	0,567	0,573
		YGB	25	14,4	5,01		
						H	
Baba	7-11 yaş	FE	12	24,67	8,5	1,897	0,157
		ZE & ÖG	25	25,08	8,21		
		YGB	20	19,7	7,02		

* $p<.05$; DKB: Dil ve konuşma bozuklukları, FE: Fiziksel engel, ZE: Zihinsel engel, ÖG: Öğrenme güçlüğü, YGB: Yaygın gelişimsel bozukluk.

Çizelge 3.10. incelendiğinde, 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan anneler ($H=1.712$, $p>.05$) ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan anneler ($H=4.93$, $p>.05$) için çocuklarına konulan tanı türüne göre annelik bekçilik ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmadığı görülmektedir. 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan babalar ($t=0.567$, $p>.05$) ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan babalar ($H=1.897$, $p>.05$) için çocuklara konulan tanı türüne göre anneler tarafından maruz kaldıkları bekçilik puanları arasında anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Çizelge 3.11.'da araştırmaya dahil edilen 3-6 yaş (okul öncesi dönem) ve 7-11 (ilkokul dönemi) yaş özel gereksinimli çocuğu sahip katılımcı ebeveynlerin özel gereksinimli çocuklarının tanı yaşına göre annelerin, annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik ölçek puanlarının karşılaştırılmasında ortalamaları, standart sapmaları, ANOVA testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Çizelge 3.11. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin, tanı yaşına göre annelerin annelik bekkilik ölçeği puanları ile babaların maruz kaldıkları bekkilik ölçek puanlarına ait ortalamaları, standart sapmaları ve ANOVA testi sonuçları

Ebeveyn	Yaş Grubu	Tanı yaşı	N	$\bar{X}$	Ss	F	p
Anne	3-6 yaş	0-12ay	38	16,71	5,4	0,39	0,761
		13-24ay	26	15,12	5,44		
		25-42ay	39	16,18	7,04		
		43-54ay ve üstü	18	16,33	4,49		
Anne	7-11 yaş	0-12ay	41	25,37	9,04	0,234	0,873
		13-24ay	17	24,18	9,64		
		25-42ay	28	23,71	9,23		
		43-54ay ve üstü	38	23,74	11,21		
Değişkenler	Yaş Grubu	Varyans Kaynağı	Kareler Ort.	sd	Ort. Karesi	F	p
Anne	3-6 yaş	Gruplar Arası	40,398	3	13,466	0,39	0,761
		Grup İçi	4042,213	117	34,549		
		Toplam	4082,612	120			
Anne	7-11 yaş	Gruplar Arası	68,378	3	22,793	0,234	0,873
		Grup İçi	11701,07	120	97,509		
		Toplam	11769,44	123			
Ebeveyn	Yaş Grubu	Tanı yaşı	N	$\bar{X}$	Ss	F	p
Baba	3-6 yaş	0-12ay	16	15,63	6,06	0,491	0,69
		13-24ay	15	15,33	4,43		
		25-42ay	22	14,18	4,97		
		43-54ay ve üstü	15	16,13	5		
Baba	7-11 yaş	0-12ay	26	26	6,66	2,253	0,089
		13-24ay	16	20,31	8,72		
		25-42ay	18	21,5	7,39		
		43-54ay ve üstü	20	23,9	8,25		
Değişkenler	Yaş Grubu	Varyans Kaynağı	Kareler Ort.	sd	Ort. Karesi	F	p
Baba	3-6 yaş	Gruplar Arası	39,028	3	13,009	0,491	0,69
		Grup İçi	1696,089	64	26,501		
		Toplam	1735,118	67			
Baba	7-11 yaş	Gruplar Arası	397,812	3	132,604	2,253	0,089
		Grup İçi	4473,738	76	58,865		
		Toplam	4871,55	79			

* $p < .05$

Çizelge 3.11. incelendiğinde, 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan anneler ($F=0.39$, $p>.05$) ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan anneler

($F=0.234$, $p>.05$) için özel gereksinimli çocuklarının tanı yaşına göre annelik bekçilik ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan babalar ($F=0.491$, $p>.05$) ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan babalar ($F=2.253$, $p>.05$) için özel gereksinimli çocuklarına tanı yaşına göre anneler tarafından maruz kaldıkları bekçilik puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Çizelge 3.12.'de araştırmaya dahil edilen 3-6 yaş (okul öncesi dönem) ve 7-11 (ilkokul dönemi) yaş özel gereksinimli çocuğu sahip katılımcı annelerin, annelik bekçiliği puanları ile babaların, maruz kaldıkları bekçilik davranışları ölçek puanları arasındaki ilişkilere dair Pearson Korelasyon katsayısı sonuçları yer verilmiştir.

Çizelge 3.12. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan annelerin, annelik bekçiliği puanları ile babaların, maruz kaldıkları bekçilik davranışları ölçek puanları arasındaki ilişkilere dair Pearson Korelasyon katsayısı sonuçları

Ebeveyn		Anne (3-6 yaş)	Baba (3-6 yaş)	Anne (7-11 yaş)	Baba (7-11 yaş)
Anne (3-6 yaş)	r	1			
Baba (3-6 yaş)	r	0,578	1		
Anne (7-11 yaş)	r	0,512	0,221	1	
Baba (7-11 yaş)	r	0,544	0,838	0,596	1
Ebeveyn (Tüm grup)		Baba			
	r	0,602			
Anne	p	0.007			

Çizelge 3.12 incelendiğinde, annelerin bekçilik puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik puanları arasında orta düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı ilişki elde edilmiştir ($r=0.602$, $p<.01$). Annelerin bekçilik puanları arttıkça babaların maruz kaldıkları bekçilik puanları da artmaktadır. Ayrıca her bir yaş grubunda anne bekçilik ile babaların maruz kaldıkları bekçilik puanları arasında ilişki incelenmiştir. 3-6 yaş grubundaki özel gereksinimli çocukların annelerinin bekçilik puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik puanları arasında orta düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı ilişki elde edilmiştir ($r=0.578$, $p<.01$). 7-11 yaş grubundaki özel gereksinimli çocukların annelerinin bekçilik puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik puanları arasında orta düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı ilişki elde edilmiştir

($r=0.596$, $p<.01$). Hem 3-6 yaşındaki özel gereksinimli çocukların hem de 7-11 yaşındaki özel gereksinimli çocukların annelerinin bekçilik puanları arttıkça her bir yaş grubundaki babaların maruz kaldıkları bekçilik puanlarının da artmakta olduğunu göstermektedir.

4. TARTIŞMA

Bu araştırma, 3-6 (okul öncesi dönem) ve 7-11 (ilkokul dönemi) yaş özel gereksinimli çocuğu olan annelerin bekçilik davranışları ile baba katılımı arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla planlanmıştır. Araştırmada ilk önce parametrik koşulların sağlanıp sağlanmadığını belirlemek amacıyla normallik testleri yapılmış, annelerin çocuk bakımına ve çocuklarla ilgili faaliyetlere babanın katılımını sınırlamaya veya teşvik etmeye yönelik tutumlarını değerlendirmek amacıyla “Annelik Bekçiliği” ölçeğinin, anne ve baba formları arasındaki fark değerlendirilip çeşitli sosyo-demografik değişkenlere göre ölçek puan ortalamalarının farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Araştırmamız sonucunda, 3-6 (okul öncesi dönem) ve 7-11 (ilkokul dönemi) yaş özel gereksinimli çocuğu olan katılımcı annelerin, annelik bekçiliği ölçek puanlarının karşılaştırılmasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). 7-11 yaş grubunda özel gereksinimli çocuğu olan annelerin puan ortalaması 3-6 yaşa göre daha yüksek olarak bulunmuştur. 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan anneler 3-6 yaşa göre daha fazla annelik bekçiliği davranışı gösterdiği belirlenmiştir (Çizelge 3.1). Bu bulgu alan yazında özel gereksinimli çocukların annelerinin çocuklarının yaş dönemlerine göre annelik bekçiliği davranışlarının farklılık gösterip göstermediğine göre daha önce yapılmış bir çalışmaya ulaşılabilmesi nedeniyle başka bulgularla kıyaslanamamıştır. Fakat elde edilen bu bulgunun sebebinin çocuklarının özel gereksinimli olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Özel gereksinimli çocuklar, bir yetişkine devamlı bağımlı olabilir ve hayatı süresince bakım desteğine ihtiyaç duyabilirler. Özellikle bu bağımlılık okul yaşamının başlaması, ev dışındaki geçirilen zamanın artması ve yine güvenli ortamlarından, evlerinden çıkmaları ile daha dikkatli olunmasını gerektirebilmektedir. Bu sebeple, annelerin göstereceği bekçilik davranışlarında artış olabilmekte sonucunda çocuğun güvenliği söz konusu olduğundan annelik bekçiliği davranışları koruyucu bir doğaya bürünebilmektedir (Kaufman ve Pickar, 2017).

Araştırma sonucunda okul öncesi dönem (3-6 yaş) ve ilkokul dönemi (7-11 yaş) özel gereksinimli çocuğa sahip babaların, maruz kaldığı annelik bekçiliği davranışlarının ölçek puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. 7-11 yaş grubunda özel gereksinimli çocuğa sahip babaların puan ortalamasının daha yüksek olduğu görülmektedir (Çizelge 3.2). Bu bulgu, alan yazında özel gereksinimli çocukların babalarının çocuklarının yaş dönemlerine göre annelik bekçiliği davranışlarına maruz kalıp kalmama durumunu ölçen başka bir çalışmaya ulaşılamaması nedeniyle başka bulgularla kıyaslanamamıştır. Genel olarak birçok çalışma annelik bekçiliği davranışları ile baba katılımı arasında anlamlı bir farklılık olduğunu (Barry ve ark., 2011; Stevenson ve ark., 2014) annelik bekçiliği davranışları ile baba katılımı arasında negatif ilişki olduğunu belirtmiştir (Altenburger ve ark., 2018; Kulik ve Tsoref, 2010; Stevenson ve ark., 2014). Fakat bir önceki bulguyu destekler nitelikteki bu sonuç, annelerin okul ve diğer faaliyetlerde çoğunlukla çocukları ile birlikte olmasının, çocukları üzerinde uzman olduğu algısını arttırdığını düşündürmektedir. Çocuklarını birçok açıdan kontrol etmek ve korumak için bekçilik davranışlarını sergilemesi sebebiyle baba katılımının olumsuz yönde etkilendiği düşünülmektedir. Günümüzde, ülkemizde ve dünyada aile merkezli programlara büyük önem verilmesine rağmen bu hizmetlerin çoğu hala annelere odaklanmıştır (McWilliam, 2010). Dolayısıyla oluşturulan bu hizmetlerde babalar yer alamamakta özel gereksinimli çocuklarının eğitim süreçlerinden mahrum kalmalarına sebep olabilmektedir. Bu durumun, özellikle ilkokul dönemi çocuklarda babaların bekçilik davranışlarına maruz kalmasındaki artışın sebeplerinden biri olduğunu düşünülmektedir. Ayrıca, babaların geçimini sağlayan ve annelerin bakıcı rolünü üstlendiği geleneksel tutumların da etkisi ile annelerin çocuğun büyük sorumluluğunu üstlenmesi babaları çocuğa dair bilgilerden mahrum bırakabilmektedir. Anneler, eşlerinin geleneksel olarak kadın alanlarına katılımı nedeniyle kendilerini tehdit altında hissedebilmektedirler (Lamb, 1986). Elbette, genellikle yoksulluk, dil veya eğitimsizlik gibi nedenlerle sunulan bu hizmetlere ilgisiz kalan babalarda mevcuttur. Fakat genele bakıldığında kadın hakîm bir sistem olduğu düşünülmektedir. Ek olarak, babalar çalışma programları nedeniyle evde olmamaları sebebiyle yapılan bu çalışmalara katılımları düşük kalmaktadır (Hintermair ve Sarimski, 2019). Bu nokta da babalara ulaşmak ve yapılan bu

çalışmalara dahil etmenin zorlayıcı olduğu dűřűnűlmektedir Artan baba katılımı çocuk yetiştirme alanındaki anne egemenliğini azaltacak ve belkide ortadan kaldıracaktır. Dolayısıyla birçok kadın için öz saygı ve doyumun birincil kaynağı olan ocuk bakım faaliyetleri sorumluluğunu babalarla paylaşmak istemediği belirlenmiş ve bunu babalar da bu durumu ortaya çıkan sonuçlar ile onaylamıştır.

Araştırma sonucunda 3-6 ve 7-11 yaşlarında özel gereksinimli çocuğu olan anneler için özel gereksinimli çocuklarının cinsiyetine göre bekçilik puan ortalamasının benzer olduğu tespit edilmiştir. 3-6 ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan babalar için özel gereksinimli çocuklarının cinsiyetine göre anneler tarafından maruz kaldıkları bekçilik puan ortalaması ise benzer bulunmuştur. (izelge 3.3). Engelli ocukların cinsiyetine göre annelerin gösterdiği bekçilik davranışları ile babaların karşılaştıkları bekçilik davranışlarının yine engelli bir çocuğa sahip olunmasından kaynaklandığı dűřűnűlmektedir.  nceki hiçbir çalışma, engelli çocukların cinsiyetinin annelik bekçiliğini ortaya çıkarıp çıkarmadığını değerlendirmemiştir. Yalnızca, Türkiye’de özel gereksinimli çocuklarla yapılan ilk annelik bekçiliği ölçek çalışmasında Kırաcı (2021), baba katılımı üzerinde doğrudan etkisi olan annenin bekçilik davranışlarının ise özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti değerışkeninden etkilendiğini saptanmıştır. Genel olarak çalışmalarda baba katılımının cinsiyete göre tipik gelişim gösteren çocuklarının etkileri konusuna değerinilmiştir. şöyle ki baba katılımı miktarından erkek çocukların kızlardan daha fazla etkilendiği ve özellikle bilişsel ve dil gelişimi alanında erkek çocuklarının baba katılımından daha çok kazanım elde ettiği bildirilmiştir (Bronte- Tinkew ve ark., 2008). Dolayısıyla annelerin bekçilik davranışları göstermesi baba katılımını azaltacağından çocuklarının özellikle erkek çocuklarının gelişimini olumsuz etkileyeceği ifade edilmiştir. Engelli ocuklar engellerinin sınırları içerisinde de olsa tipik gelişim gösteren akranları ile geç de olsa aynı evrelerden geçerler. Bu sebeple, tipik gelişim gösteren çocuklar için yapılan bu değerlendirmelerin engelli çocuklar için de doğru olacağı dűřűnűlmektedir.

Araştırmamızda, 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan annelerin yaşlarına göre annelik bekçilik ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Benzer şekilde, 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan annelerin yaşlarına göre annelik bekçilik ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak yine anlamlı farklılık bulunmamıştır. Aynı zaman da 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan babaların yaşlarına göre anneler tarafından maruz kaldıkları ölçek puanları arasında annelerle benzer şekilde istatistiksel olarak anlamlılık bulunamamıştır. Ebeveynlerin yaşlarına göre 3-6 yaş ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan anne ve babalar için annelik bekçilik ölçeği puanları ile babaların bekçilik davranışlarına maruz kalma durumlarına yönelik ölçek puanları ise benzer bulunmuştur (Çizelge 3.4). Görüldüğü gibi anne ve baba yaşının daha önceki araştırmalarla tutarlı olarak, annelik bekçiliği davranışları ve babaların bu davranışlara maruziyeti üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı ifade edilmektedir (İzci ve Jones, 2021; Ahmedduzzaman ve Roopnaine, 1992). Ayrıca belirtilen verilerin aksine bazı çalışmalar genç babaların çocuklarının bakım faaliyetleriyle daha yaş almış babalara göre daha fazla ilgilenme eğiliminde olduğunu (Russell, 1999) bazı çalışmalar ise yaş almış babaların çocuk bakımına daha fazla katılma eğiliminde olduklarını ortaya koymuştur (Coltrane, 2000). Bilhassa özel gereksinimli çocuklara verilen fiziksel bakım sürecinde anneler bekçilik davranışları göstermediğinde babanın yaşı ile fiziksel bakıma katılma eğilimi arasında bir ilişki bulunmamıştır. Bununla birlikte anne bekçiliği yüksek olduğunda, yaş almış babalar fiziksel bakıma katılma konusunda daha düşük bir eğilim göstermişlerdir (Kulik ve Sadeh, 2015). Bulgulardaki bu farklılığın babalar yaş aldıkça çocuk bakımı konusunda daha fazla deneyim kazanmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Ayrıca çocuklar büyüdükçe, resmi bakım görevlerinde daha az beceri gerektiren oyun gibi baba katılımının daha tipik biçimleri, gelişimsel olarak daha uygulanabilir ve dolayısıyla daha sık hale gelebilir, sonucunda baba katılımında genel bir artışa yol açabileceği düşünülmektedir.

Araştırmamızda, 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan ve öğrenim düzeyleri ilköğretim olan annelerin, annelik bekçilik puan ortalaması öğrenim düzeyi lise ve üstü olan annelere göre daha yüksek olarak saptanmıştır. 7-11 yaşında özel

gereksinimli çocuğu olan ve öğrenim düzeyi ilköğretim olan annelerin bekçilik puan ortalaması öğrenim düzeyi lisans ve üstü olan annelere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. 3-6 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan ve öğrenim düzeyi ilköğretim ve lise olan babaların, anneler tarafından maruz kaldıkları bekçilik puan ortalaması öğrenim düzeyi lisans ve üstü babalara göre daha yüksek olarak belirlenmiştir. 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan ve öğrenim düzeyi ilköğretim olan babaların, anneler tarafından maruz kaldıkları bekçilik puan ortalaması öğrenim düzeyi lise ve üstü babalara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. (Çizelge 3.5). Bulgulardan anlaşılabacağı üzere özel gereksinimli çocuğun yaşından bağımsız olarak annelerin eğitim düzeyi arttıkça bekçilik davranışı gösterme oranının düştüğü bu verilere paralel olarak babaların eğitim düzeyi yükseldikçe bekçilik davranışlarına maruz kalma olasılığının da düştüğü belirlenmiştir. Aynı doğrultuda annenin eğitim seviyesinin yüksek olması, annenin eğitim seviyesinin düşük olma durumuna göre babanın çocuk bakımıyla daha fazla ilgilenme eğiliminde olduğu yapılan çalışmalarla da ortaya konmuştur (Kulik ve Tsoref, 2010). Benzer şekilde İzci ve Jones (2021) yaptıkları çalışmalarında, üniversite seviyesinin altında eğitim alan babaların, üniversite eğitimi alan babalara göre çocuklarıyla daha az meşgul olduğunu bulmuştur. Araştırmalar eğitim seviyesi yüksek annelerin daha eşitlikçi cinsiyet rolü ideolojilerini benimsediğini göstermektedir (Hauser, 2012). Yapılan bu araştırmalara paralel olarak diğer araştırmalar eşitlikçi cinsiyet rolü ideolojisine sahip annelerin, çocuk bakımına baba katılımını teşvik etme konusunda önemli ölçüde daha büyük bir eğilim gösterdiğini ortaya koymuştur (Hoffmann ve Moon, 1999). Çalışmamız da ortaya konan, eğitim seviyesine göre annelerin bekçilik davranışları gösterme durumu ile babaların bu davranışlara maruz kalma durumları arasındaki bu sonuç eğitim düzeyi yüksek annelerin daha eşitlikçi ebeveynlik kalıplarını benimsediğini düşündürmektedir. Bunun yanında eğitim seviyesi azaldıkça geleneksel cinsiyet tutumlarını gerek annelerin gerekse babaların benimseme olasılıklarının da yüksek olduğu söylenebilir. Böylece bekçilik davranışlarını sergileme ve bu davranışlara maruz kalma durumlarının da artacağı düşünülmektedir.

Araştırmamız sonucunda, 3-6 ve 7-11 yaşlarında özel gereksinimli çocuğu olan ve çalışmayan annelerin bekçilik puan ortalaması çalışan annelere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Lakin, 3-6 ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan babaların çalışma durumuna göre anneler tarafından maruz kaldıkları bekçilik puanlarının benzer olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 3.6). Çalışmamızda ortaya konulan verilerle babalık üzerine yapılan diğer çalışmalarla da tutarlı olarak annelerin istihdam özelliklerinin babaların istihdam özelliklerinden ziyade babaların katılımı ile daha güçlü bir şekilde ilişkili olduğu göstermiştir. Anneleri çalışan iki ebeveynli ailelerde, babaların katılımı tek gelirli ailelere göre daha fazladır (Meteyer ve Perry-Jenkins, 2010). Yine anne ev dışında daha fazla çalıştığında babanın çocuk bakımıyla daha fazla ilgilendiği diğer çalışmalarla da ortaya konmuştur (Baxter ve Smart, 2010). Önceki araştırmalara da dayanarak, anne ve babaların ekonomik katkıları benzer olduğunda çocuk bakım faaliyetlerine katılımında daha adil olacağı tahmin edilmektedir. Fakat bunun aksine bazı çalışmalar yaptıkları çocuk bakımı ve aile işleri için takdir edilme duygusunun, annelerin ev işleri ve çocuk bakımındaki adalet algılarının en önemli yordayıcısı olduğunu belirtmişlerdir (Yeung ve ark., 2001; Lamb, 1997a). Aynı zamanda çalışan anneler çocuk bakımında merkezi bir rol oynarken kendilerini daha olumlu hissetmektedirler (Ehrenberg ve ark., 2001). Bu düşünce çalıştıkları işler ve elde ettikleri maddi kazançların, kadınların kendilerini yeri dolduramaz hissedebilecekleri ve önemli ölçüde özerklik ve güç uygulayabilecekleri eşler ve anneler olarak değerli rollerinin yerini alamayacağı fikrinden kaynaklanıyor gibi görünmektedir. Dolayısıyla, değerli rollerini babaları anlamlı ebeveyn- çocuk etkileşimlerinden belirli bir mesafe de tutarak bekçi olarak hareket etmeye devam etmeyi tercih ederler. Böylelikle babaların çocuklarının bakım ve sorumluluklarına daha az katılım gösterdiği düşünülmekte bu da tespit ettiğimiz veriler ile tutarlılık göstermektedir.

Araştırmamız sonucunda, 3-6 ve 7-11 yaşlarında özel gereksinimli çocuğu olan alt sosyo- ekonomik düzeydeki annelerin bekçilik puan ortalaması orta sosyo- ekonomik düzeydeki annelere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 3-6 ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan alt sosyo- ekonomik düzeydeki babaların anneler tarafından maruz kaldıkları bekçilik puanları orta sosyo- ekonomik

düzeydeki babalara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 3.7). Özellikle özel gereksinimlilik alanındaki literatürde annelerin beklentileri tipik olarak ailelerinin iç dinamiklerine odaklanırken, babaların beklentilerini öncelikle çalışma hayatına odaklanmak olduğu ifade edilmektedir (Macdonald ve Hasting, 2010). Böylelikle anneler özel gereksinimli çocuklarının bakımını büyük oranda karşılamak yoluyla çocuklarındaki alışılmadık dile, duygulanıma ve davranışlara karşı daha donanımlı hale gelirler. Bu donanım sayesinde anneler çocukları hakkında uzman olduklarına inanabilir aynı zamanda çocukla ilgili en doğru kararı kendilerinin verileceği izlenimine kapılabilirler. Dolayısıyla baba aşına olmadığı çocuk davranışlarına müdahale edemediğinden annelerin bekçilik davranışı gösterme olasılığının artabileceği düşünülmektedir. Bilhassa, engel derecesi orta veya yüksek olduğunda babanın olumsuz tutumuna karşı annenin olumsuz tutum sergilemesi ve babanın davranışlarının dikkatli bir şekilde anne tarafından değerlendirilmesi ile bazı öngörülebilir bekçilik davranışları ortaya çıkabilir. Ayrıca, Olsson ve Hwang (2006) yaptıkları çalışmalarında evde özel gereksinimli bir çocuğun varlığının ücretli işe katılım ve ebeveyn refahı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ve özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin ücretli işe daha az dâhil olduğunu dolayısıyla daha düşük refah seviyesine sahip olduğunu doğrulamıştır. Daha iyi ekonomik kaynaklara sahip ailelerin özel gereksinimli çocukları için daha iyi eğitim ve sosyal destek alabilmekte ve ayrıca daha iyi bakım hizmetlerine ulaşabildiği bilinmektedir (Hazar ve Bütün-Ayhan, 2021). Bu hizmetlere ulaşamamasının önündeki engel, annelerin babalar hakkındaki inançları ve bilhassa geleneksel cinsiyet tutumları doğrultusunda babadan beklentilerinin karşılanmaması olarak görülebilmekte ve sonucunda da babayı çocuktan uzak tutabilmektedirler. Yapılan birçok çalışmada da ortaya konan babaların mali katkılarının, babaların çocuklarla geçirdikleri zaman üzerindeki annelik kısıtlamalarıyla ilişkili olduğu bulgusu çalışmamızın bulgularını destekler niteliktedir (Fagan ve Barnett, 2003; Gaunt, 2005).

Araştırmamızda, 3-6 ve 7-11 yaşlarında özel gereksinimli çocuğu olan annelerin, aile yapısına göre bekçilik puan ortalaması benzer bulunmuştur. 3-6 ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan babalar için aile yapısına göre anneler tarafından maruz kaldıkları bekçilik puan ortalaması da yine aynı şekilde benzer

bulunmuştur. (Çizelge 3.8). Bulgularda da görüldüğü gibi ailenin çekirdek ya da geniş olmasının annelik bekçiliği davranışlarını şekillendirmede herhangi bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Alan yazında özel gereksinimli çocuğa sahip anne ve babaların aile yapısına göre annelik bekçiliği davranışlarının ve maruziyetlerinin farklılık gösterip göstermediğine göre daha önce yapılmış bir çalışmaya ulaşılamaması nedeniyle başka bulgularla kıyaslanamamıştır. Ulaştığımız bu bulgunun, örneklemimize büyükşehir merkez ilçelerinin dâhil edilmesinden kaynaklandığını düşünülmektedir. Günümüzde büyük şehirlerde genel itibarıyla çekirdek aile yapısı hakimdir. Dolayısıyla, ulaşılan katılımcıların büyük bir çoğunluğu çekirdek aile olduğundan, anlamlı bir sonuca ulaşamadığı düşünülmektedir. Kulik ve Tsoref (2015) çalışmalarında öne sürdükleri hipotezlerinin aksine, geniş aileden algılanan destek ile annenin bekçiliği düzeyleri arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır. Yazarlar, çıkan bu sonucun annenin çocuk bakımı konusunda yardım almaya yönelik genel eğiliminden kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Anne, aile üyelerinden yardım aldığı anda, başkalarının çocuklarını büyütmesine yardımcı olma yeterliliğine ilişkin olumlu bir tutum geliştirir. Bu nedenle, kendisini çocuk yetiştirmenin zorlu rolünü yerine getirebilecek tek kişi olarak görme olasılığı daha düşüktür. Annelerin çocuk bakımı ile ilgili konulara yönelik tutumları geniş ailelerinden yardım aldıklarında daha esnek olduklarından, çocuk bakımına babanın katılımı açısından da daha düşük düzeyde annelik bekçiliği davranışları sergilemelerine sebep olduğu düşünülmektedir.

Araştırmamızda, 3-6 yaşında üç ve dört çocuğu olan annelerin bekçilik puan ortalaması tek çocuğu olan annelere göre daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. 7-11 yaşında çocuğu olan annelerin toplam çocuk sayısına göre anne bekçilik ölçeği puan ortalaması benzerdir. 3-6 ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan babaların çocuk sayısına göre anneler tarafından maruz kaldıkları bekçilik puanları ortalaması benzer bulunmuştur. (Çizelge 3.9). Bazı araştırmalar, evde yaşayan daha fazla çocuğun, çoklu talepler nedeniyle olumlu ebeveynliklerdeki düşüşlerle ilişkili olduğunu göstermektedir (Crnic ve Greenberg, 1990). Diğer çalışmalar ise evde yaşayan daha fazla çocuğun, daha büyük çocuklar tarafından sağlanan yardım nedeniyle ebeveynlerin bakım yükünü en aza indirdiğini bildirmişlerdir (Baker,

2017). Fakat çalışmamızda beklentilerin aksine 3-6 yaş çocuğu olan annelerin çocuk sayısı ile annelik bekçiliği arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Başka bir ifadeyle çocuk sayısı arttıkça annelerin bekçilik davranışı gösterme olasılıkları da arttığı belirlenmiştir. Bu bulgu özel gereksinimli çocuğun kaçınıcı çocuk olduğu bilgisine bağlanabilir. Araştırmamıza katılan annelerin büyük çoğunluğu orta yaş aralığındadır. Bu sebeple, 3-6 yaşındaki özel gereksinimli çocuğun evin en küçüğü olması, dolayısıyla annenin en çok odaklandığı çocuk olması muhtemel gözükmektedir. Bu noktada ablalar veya abiler kendi başlarına birçok noktada anneden bağımsız hareket edebilmektedirler. Bu nedenle anneler neredeyse tüm ilgisini özel gereksinimli çocuğuna vermek suretiyle annelik bekçiliği davranışlarını gösterebilir. Yaş aralığı fark etmeksizin babaların özel gereksinimli çocuklarının annelerinin gösterdiği bekçilik davranışları arasındaki farkın benzer olması gerek çalışmamızdaki baba katılımcı sayısının azlığından gerekse çocuğun yaşı ne olursa olsun annenin her daim göstereceği ilginin engel durumundan dolayı aynı kalmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Babalar da bulgularımızda da görüldüğü gibi, gösterilen bu davranışlara aynı oranda maruz kalmaktadır.

Araştırmamızda, 3-6 ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan annelerin, özel gereksinimli çocuklarına konulan tanı türüne göre annelik bekçilik ölçeği puanları ortalaması benzer olarak bulunmuştur. 3-6 ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan babaların, özel gereksinimli çocuklarına konulan tanı türüne göre anneler tarafından maruz kaldıkları bekçilik puanları ortalamasının ise benzer olduğu tespit edilmiştir. (Çizelge 3.10). Bulgularımız açıkça göstermektedir ki, annelerin gösterdiği bekçilik davranışları ile babaların maruz kaldığı bekçilik davranışları arasında çocuğun tanısına göre herhangi bir farklılaşma olmamıştır. Alan yazında yapılan çalışmalarda ise farklı özel gereksinimin türlerine göre bekçilik davranışları ve baba katılımı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak, belli özel gereksinim durumları seçilerek o gereksinim grubuna sahip çocukları olan babaların katılımı ve yaşadıkları süreçler ve annelik bekçiliği davranışlarıyla ilgili çalışmalar yer almaktadır (Ör. Hintermair ve Sarimski, 2019; MacDonald ve Hastings, 2010). Bu çalışmalarda annelik bekçiliği davranışlarının özellikle özel gereksinimli çocuğu hassas bakım ve özen gerekmesinden kaynaklanabileceği

vurgulanmıştır. Bunun olası sebepleri olarak da annelerin bakış açısına göre babanın engelli çocuğa yeterli bakımı sağlayamayabileceğini ve/veya kendilerini bu sorunlarla başa çıkmak için daha nitelikli düşünmeleri olarak ifade edilmiştir. Sonucunda annelerin bekçilik davranışlarının, babalar ve çocukları arasındaki ilişkide ciddi mesafelere yol açabileceği aşikâr olduğu düşünülmektedir.

Araştırmamız sonucunda, 3-6 ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan annelerin, özel gereksinimli çocuklarının tanı yaşına göre annelik bekçilik ölçeği puanları ortalaması benzer olduğu bulunmuştur. 3-6 ve 7-11 yaşında özel gereksinimli çocuğu olan babaların çocuklarının tanı yaşına göre anneler tarafından maruz kaldıkları bekçilik puanları ortalamasının ise yine benzer olduğu tespit edilmiştir. (Çizelge 3.11). Bulgularımızda, çocuğun tanı aldığı yaşın şu andaki yaşı ne olursa olsun annenin gösterdiği bekçilik davranışları ile babanın bu davranışlara maruz kalma durumunda farklılıklara sebep olmadığı bulunmuştur. Yapılan literatür taramasında tanı yaşı ile ilgili herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Çıkan bu sonucun özel gereksinimli çocuğun tanıyı aldığı yaştan ziyade annelerin özel gereksinimli çocuklarının geleceğine yönelik planlarına ve engel durumunun çocukta ve aile içinde ortaya çıkaracağı adaptasyon problemlerine daha çok odaklanması ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Son olarak araştırmamız sonucunda, okul öncesi dönemde (3-6 yaş) ve ilkökul döneminde (7-11 yaş) özel gereksinimli çocuğu olan annelerin sergiledikleri annelik bekçiliği davranışları ile annelik bekçiliği davranışına maruz kalan babalar arasındaki korelasyon sonuçlarına bakıldığında, annelerin bekçilik puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik puanları arasında orta düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı ilişki elde edilmiştir (Çizelge 3.12). Annelerin bekçilik puanları arttıkça babaların maruz kaldıkları bekçilik puanları da arttığı belirlenmiştir. Yapılan birçok çalışmaya benzer şekilde elde edilen bu bulgular göstermektedir ki annelerin bilerek ya da bilmeyerek gösterdiği, çocuğu kollama ve korumayı amaçlayan annelik bekçiliği davranışlarının babanın çocuk ile olan birlikteliğine, çocuğun hayatına katılımına engel teşkil edebilmektedir. Annelerin, geleneksel cinsiyet tutumları, özsaygısı, babalar

hakkındaki inançları ve ek olarak özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmanın getirdiği sorumluluğun bekçilik davranışı göstermelerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bazı ihmal ve istismar durumlarında çocuk için yüksek bir yarar sağlasada genel itibari ile babaların çocukların hayatına katılımına olumsuz etkisi olduğu ifade edilebilir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, 3-6 (okul öncesi) yaş ve 7-11 (ilkokul dönemi) yaş grubunda özel gereksinimli çocuğu olan annelerin bekçilik davranışları ile baba katılımı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmamız kapsamında, okul öncesi dönemde (3-6 yaş) ve ilkokul döneminde (7-11 yaş) özel gereksinimli çocuğu olan annelerin sergiledikleri annelik bekçiliği davranışları hem annelerin kendi bildirimleri hem de annelik bekçiliği davranışlarına maruz kalan babaların kendi bildirimlerinden yola çıkarak değerlendirilmiştir

Araştırmanın amacı doğrultusunda ilk önce parametrik koşulların sağlanıp sağlanmadığını belirlemek amacıyla normallik testleri yapılmıştır. Annelik bekçiliği ile babaların maruz kaldıkları bekçilik puanları arasındaki korelasyon değerlendirilip çeşitli sosyo-demografik değişkenlere göre ölçek puan ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Araştırmamızın sonuçları incelendiğinde, annelik bekçilik puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik puanları arasında orta düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı ilişki elde edilmiştir. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan annelerin, annelik bekçiliği davranışları gösterme durumu; öğrenim düzeyi, çalışma durumu, gelir düzeyi, sosyo- ekonomik düzeyi ve çocuk sayısına göre anlamlı farklılık elde edilirken; aile yapısı, özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti, özel gereksinimli çocuğun tanı türü ve tanı yaşına göre anlamlı farklılık belirlenmemiştir. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan babaların annelerden maruz kaldığı bekçilik davranışları ise; öğrenim düzeyi ve sosyo- ekonomik düzeye göre anlamlı farklılık elde edilirken; çalışma durumu, gelir düzeyi, çocuk sayısı, aile yapısı, özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti, özel gereksinimli çocuğun tanı türü ve tanı yaşına göre anlamlı farklılık belirlenmemiştir.

Bekçilik davranışlarıyla ilgili yapılan birçok çalışma yalnızca annelerin bekçilik davranışlarını gösterme tutumlarına ve annelerin baba katılımı raporlarına güvenerek oluşturulmuştur (Allen ve Hawkins, 1999; De Luccie, 1995). Bu sebeple, araştırmamızda babaların vekili olarak annelerden ziyade erkeklerin kendilerinden de veri toplanarak bekçilik davranışları ve etkileri bağlamında daha net sonuçlara ulaşıldığı düşünülmektedir. Ayrıca çalışmamızın, sınırlılıklarına rağmen önceki araştırmalarda genellikle ihmal edilen bir popülasyon olan özel gereksinimli çocuk anne ve babalarını ele almak ve hem anne hem de babanın bildirimlerine yer vermek suretiyle anne- baba- çocuk ilişkisini etkileyen faktörleri daha iyi anlamamızı sağladığı düşünülmektedir.

Çalışmamız sonucunda elde edilen bulgularımız doğrultusunda öncelikle anne-babalara, çocukla çalışan eğitimcilere, uzmanlara ve araştırmacılara şu önerilerde bulunmak mümkündür:

- Babaların annelik bekçiliğine ilişkin değerlendirmelerinin, babanın çocuk bakımına katılımını açıklayan kilit bir değişken olduğu bulgusunun ışığında profesyonellerin yüksek annelik bekçiliğinin kaynaklarını anlamaya odaklanması gerektiği düşünülmektedir.
- Annelerin kişisel özelliklerinin ve tutumlarının, babaların özel gereksinimli çocuklarıyla kendi katılımlarına ilişkin raporları üzerindeki etkileri ele alınabilir.
- Tek ebeveynli, boşanmış aileye sahip özel gereksinimli çocukların annelerinin bekçilik davranışları ile genelde uzakta olan babalarının katılımına dair çalışmalar planlanabilir.

- Bu çalışmada sunulan nicel verilere ek olarak, daha sonraki araştırmalarda, ailelerin özel ihtiyaçları ve katılım için mevcut olabilecek engeller hakkında daha derin bir fikir edinmek için yine hem anne hem de babadan elde edilecek nitel veriler kullanılabilir.
- Benzer şekilde nitel araştırma, anne ve babalar arasındaki etkileşimli süreci ve belirli anne inanç ve davranışlarının niyet ve sonuçlarını daha fazla aydınlatacaktır.
- Özel gereksinimli çocukların babalarını içeren ve özellikle de çocuklara uygulanacak klinik müdahalelerde babaların faydalarına yönelik boylamsal araştırmaların yapılması önerilmektedir.
- Özel gereksinimli çocukların babaları, erken müdahale programlarına ve çocuklarının eēitimlerine daha fazla dahil edilmelidir. Bunu yapmak için babaların kendi bakış açılarını ve özel gereksinimli çocuklarının eēitimiyle ilgili ihtiyaçlarını ifade edebilecekleri ortamlar oluşturulabilir.
- İşverenlerin ve politika yapıcıların belki de daha esnek çalışma programları ve arttırılmış babalık izni sunarak hem annelerin hem de babaların ebeveyn sorumluluklarını ortaklaşa paylaşabilme fırsatları sunmaları yoluyla baba katılımını arttırmak, annelik bekiliēi davranışlarının azaltılmasının nn açabilir.
- Babaların zel gereksinimli çocukları etkileyen anneler dışındaki sosyal baēlamlar (okul, devlet destek sistemleri, eēitim düzenlemeleri, yasal

haklar vb.) hakkında bilgimiz sınırlıdır bu noktada babaların yaşamları boyunca çocuklarının esenliğine uzun vadeli katkı sağlama yollarını daha net bir şekilde detaylandıran ek araştırmalar faydalı olacağı söylenebilir.

- Gelecekteki çalışmalarda etnik kökeni farklı (Örn. Göçmen) çocukların gelişimi için önemli olabilecek diğer demografik özellikler ile annelik bekçiliği ile baba katılımı kavramlarının araştırılabileceği düşünülmektedir.

Özet

Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Bekçilik Davranışları ile Baba Katılımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Bu araştırmada, okul öncesi dönemde (3-6 yaş) ve ilkokul döneminde (7-11 yaş) özel gereksinimli çocuğu olan annelerin sergiledikleri annelik bekçiliği davranışları hem annelerin kendi bildirimleri hem de annelik bekçiliği davranışlarına maruz kalan babaların kendi bildirimlerinden yola çıkarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya; Ankara il merkezinde, 3-6 yaş ve 7- 11 yaş aralığında özel gereksinimli çocuğa sahip 393 anne ve baba dâhil edilmiştir. Araştırmaya katılan 3-6 (okul öncesi) yaş ve 7-11 (ilkokul dönemi) yaş özel gereksinimli çocukların anne ve babalarına ilişkin sosyo-demografik bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan “Genel Bilgi Formu” ayrıca, Fagan ve Barnett (2003) tarafından geliştirilen, Karabulut ve Şendil (2017), Karabulut (2021) tarafından Türkçe’ye uyarlanan 3-6 (okul öncesi) yaş ve 7-11 (ilkokul dönemi) yaş “Annelik Bekçiliği (ABÖ)” anne ve baba formları kullanılmıştır. Araştırmamız sonucunda annelik bekçilik puanları ile babaların maruz kaldıkları bekçilik puanları arasında anlamlı ilişki elde edilmiştir. Ayrıca 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan annelerin, annelik bekçiliği davranışları gösterme durumu; öğrenim düzeyi, çalışma durumu, gelir düzeyi, sosyo- ekonomik düzeyi ve çocuk sayısına göre anlamlı farklılık elde edilirken; aile yapısı, özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti, özel gereksinimli çocuğun tanı türü ve tanı yaşına göre anlamlı farklılık belirlenmemiştir. 3-6 ve 7-11 yaş özel gereksinimli çocuğu olan babaların annelerden maruz kaldığı bekçilik davranışları ise; öğrenim düzeyi ve sosyo- ekonomik düzeye göre anlamlı farklılık elde edilirken; çalışma durumu, gelir düzeyi, çocuk sayısı, aile yapısı, özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti, özel gereksinimli çocuğun tanı türü ve tanı yaşına göre anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Annelik bekçiliği ölçeği (ABÖ), Özel gereksinimli çocuklar, Baba katılımı.

SUMMARY

A Research of the Relationship Between Gatekeeping Behaviors of the Mothers with Special Needs Children with Father Involvement

In this study, it was aimed to evaluate the maternal gatekeeping behaviors exhibited by mothers with special needs children in the preschool (3-6 years), and primary school period (7-11 years) based on both the mothers' own reports and the fathers' own reports who were exposed to maternal gatekeeping behaviors. This research conducted in the city center of Ankara. 393 mothers and fathers with children with special needs between the ages of 3-6 and 7-11 were included. The "General Information Form" prepared by the researcher was used to obtain socio-demographic information about the parents of the 3-6 (pre-school) and 7-11 (primary school) children with special needs who participated in the study. In addition, "*Annelik Bekçiliği Ölçeği (ABÖ)*" (The Maternal Gatekeeping Scale) for 3-6 (pre-school) ages, and 7-11 (primary school) ages and the forms of mothers and fathers were applied seperately. The scale was developed by Fagan and Barnett (2003), and adapted to Turkish by Karabulut, and Şendil (2017), Karabulut (2021). As a result of this research, a moderate significant relationship was obtained between the gatekeeping behaviors scores of the mothers and the scores of fathers who are exposed to maternal gatekeeping behaviors. In addition, the maternal gatekeeping behaviors of mothers with special needs children differed significantly according to their education level, employment status, income level, socio-economic level and the number of children in the family. On the other hand, there were no significant difference according to family structure, gender of the child with special needs, type of diagnosis of the child with special needs and age at diagnosis. However, while maternal gatekeeping behaviors that fathers are exposed to differed significantly according to education level and socio-economic level, it was determined that there were no significant difference between the working status, income level, number of children in the family, family structure, gender of the child with special needs, diagnosis type of the child with special needs, and age at diagnosis.

Keywords: Maternal Gatekeeping Scale, Children with Special Needs, Father Involvement

KAYNAKÇA

- ADAMSONS K (2010). Using identity theory to develop a midrange model of parental gatekeeping and parenting behavior. *Journal of Family Theory & Review*, **2(2)**: 137-148.
- AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞINDAN: Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik (2012) Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/01/20120114-10.htm> Erişim Tarihi: 14/10/2022.
- AKGÖZ- AKTAŞ G ve AYDIN A (2020). Babaların gözünden anne bekçiliği: Bir ölçek uyarlama çalışması. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, **16(Özel Sayı)**: 565-3590.
- AKGÖZ-AKTAŞ G ve AYDIN A (2020). Anne bekçiliği ölçeği anne formunun Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, **23(45)**: 63-77.
- ALLEN SM ve HAWKINS AJ. (1999). Maternal gatekeeping: Mothers' beliefs and behaviors that inhibit greater father involvement in family work. *Journal of Marriage and Family*, **61**: 199-212.
- ALLEN WD ve CONNOR M (1997). An African American perspective on generative fathering. In A. J. Hawkins & D. C. Dollahite (Eds.), *Generative fathering: Beyond deficit perspectives* (52-70). Sage Publications, Inc.
- ALTENBURGER LE, SCHOPPE-SULLIVAN SJ ve KAMP DUSH CM (2018). Associations between maternal gatekeeping and fathers' parenting quality. *Journal of Child and Family Studies*, **27(8)**: 2678-2689.
- AMATO P R ve RIVERA F (1999). Paternal involvement and children's behavior problems. *Journal of Marriage and the Family*, 375-384.
- AMATO PR (1994). Father-child relations, mother-child relations, and offspring psychological well-being in early adulthood. *Journal of Marriage and the Family*, 1031-1042.
- AMATO PR ve BOOTH A (1996). A prospective study of divorce and parent-child relationships. *Journal of Marriage and the Family*, 356-365.
- AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION (APA). (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.
- ARAL N, GÜRSOY F (2012). Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş. Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.

- ASLANARGUN E (2007). Okul-aile iş birliği ve öğrenci başarısı üzerine bir tarama çalışma. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, **9(18)**: 119-135.
- ATAMAN A (2003). Özel Eğitime Muhtaç Olmanın Nedenleri: *Özel Eğitime Giriş* içinde. Editör: Ayşegül Ataman. Gündüz Eğitim Yayıncılık. Ankara.
- AUSTIN WG (2008). Relocation, research and forensic evaluation, part 1: Effects of residential mobility on children of divorce. *Family Court Review*, **46(1)**: 137-150.
- AYDIN A ve AKTAŞ GA (2017) Anne bekçiliği üzerine bir derleme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*: **24 (3)**: 283-292.
- BAKER CE (2017). Father-son relationships in ethnically diverse families: Links to boys' cognitive and social emotional development in preschool. *Journal of Child and Family Studies*, **26(8)**: 2335-2345.
- BALLARD K. BRAY A. SHELTON EJ ve CLARKSON J. (1997). Children with disabilities and the education system: the experiences of fifteen fathers. *International Journal of Disability, Development and Education*, **44**: 229-241.
- BARKLEY RA (2015). Attention-deficit hyperactivity disorder. New York: Guilford.
- BARNETT RC ve BARUCH GK, (1987). Determinants of fathers' participation in family work. *Journal of Marriage and the Family*, 29-40.
- BASCOE SM, DAVIES PT, STURGE-APPLE ML ve CUMMINGS EM. (2009). Children's representations of family relationships, peer information, processing, and school adjustment. *Developmental Psychology*, **45**: 1740-1751.
- TC. BAŞBAKANLIK ÖZÜRLÜLER İDARESİ BAŞKANLIĞI (2008). Dil ve Konuşma Özürlüler, *Aile Eğitim Rehberi*, Genel Yayın No: 28. Ankara: Mattek Matbaacılık.
- BEITEL AH ve PARKE RD (1998). Paternal involvement in infancy: The role of maternal and paternal attitudes. *Journal of Family Psychology*, **12(2)**: 268.
- BELLINI S, HOPF A (2007). The development of the autism social skills profile: A preliminary analysis of psychometric properties. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, **22(2)**. 80-87
- BELSKY J, ROBINS E, GAMBLE W (1984). The determinants of parental competence. In *Beyond the dyad*, 251-279. Springer, Boston, MA.
- BELSKY, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, **55**: 83-96.
- BERNIER A, CARLSON SM ve WHIPPLE, N. (2010). From external regulation to self-regulation: Early parenting precursors of young children's executive functioning. *Child Development*, **(81)**: 326-339.

- BLAIR C, GRANGER DA, WILLOUGHBY M, MILLS-KOONCE WR, COX MJ, GREENBERG MT, KIVLIGHAN KT, FORTUNATO CK ve FLP INVESTIGATORS. (2011). Salivary cortisol mediates effects of poverty and parenting on executive functions in early childhood. *Child Development*, **(82)**:1970–1984.
- BLAIR SL, HARDESTY C (1994). Paternal involvement and the well-being of fathers and mothers of young children. *Journal of Men's Studies*, **3**: 49-65.
- BOWLBY J (2013). Bağlanma: Bağlanma ve Kaybetme 1, *Pinhan Yay.İstanbul*.
- BOWLBY J (2015) Bağlanma: Bağlanma ve Kaybetme 2, *Pinhan Yay.İstanbul*.
- BRONFENBRENNER U (2005). Making human beings human: Bioecological perspectives on human development. Thousand Oaks, CA: Sage.
- BRONFENBRENNER U ve MORRIS PA (1998). The ecology of developmental processes. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development* (pp. 993–1028). John Wiley & Sons Inc.
- BRONFENBRENNER U, CROUTER A (1983). The evolution of environmental models in developmental psychology. In P. Mussen (Ed.), *The handbook of child psychology*. New York: Wiley, 357- 414.
- BRONTE-TINKEW J, CARRANO J, HOROWITZ A ve KINUKAWA A (2008). Involvement among resident fathers and links to infant cognitive outcomes. *Journal of Family Issues*, **29(9)**: 1211-1244.
- BULANDA RE (2004). Paternal involvement with children: The influence of gender ideologies. *Journal of Marriage and Family*, **66(1)**: 40-45.
- BÜYÜKÖZTÜRK Ş (2017). Veri analizi el kitabı (23. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- CABRERA N, TAMIS-LEMONDA CS, BRADLEY RH, HOFFERTH S ve LAMB ME (2000). Fatherhood in the twenty- first century. *Child development*, **71(1)**: 127-136.
- CABRERA NJ (2020). Father involvement, father-child relationship, and attachment in the early years. *Attachment & human development*, **22(1)**:134-138.
- CABRERA NJ, FITZGERALD HE, BRADLEY RH ve ROGGMAN L (2014). The ecology of father- child relationships: An expanded model. *Journal of Family Theory & Review*, **6(4)**: 336-354.
- CABRERA NJ, SHANNON JD, TAMIS-LEMONDA C (2007). Fathers' influence on their children's cognitive and emotional development: From toddlers to pre-K. *Applied Development Science*, **11(4)**:208-213.
- CABRERA NJ, VOLLING BL ve BARR R (2018). Fathers are parents, too! Widening the lens on parenting for children's development. *Child Development Perspectives*, **12(3)**:152-157.
- CALDWELL CH, ANTONAKOS CL, ASSARI S, KRUGER D, LONEY EH ve NJAI, R. (2014). Pathways to prevention: improving nonresident African American fathers'

- parenting skills and behaviors to reduce sons' aggression. *Child Development*, **(85)**: 308–325.
- CANNON EA, SCHOPPE- SULLIVAN SJ, MANGELSDORF SC, BROWN GL ve SZEWCZYK SOKOLOWSKI M (2008). Parent characteristics as antecedents of maternal gatekeeping and fathering behavior. *Family process*, **47(4)**:501-519.
- CİN FM, ARSLAN- AYDIN M ve ARI E (2017). Zihinsel engelli bireye sahip olan ebeveynlerin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.**31(1)**:19-32.
- CİNDÖĞLU D, CEMREK M, TOKTAŞ S, ZENCİRCİ G (2008). “The Family in Turkey: The Battleground of the Modern and the Traditional.” In *Families in a Global Context*, edited by C. B. Hennon and S. M. Wilson, New York, NY: Routledge, 235–265.
- CLARKE-STEWART KA (1978). And daddy makes three: The father's impact on mother and young child. *Child development*, 466-478.
- COLEY RL (1998). Children's socialization experiences and functioning in single-mother households: The importance of fathers and other men. *Child development*, **69(1)**: 19-230.
- COLEY RL, CARRANOJ ve LEWIN-BIZAN S (2011). Unpacking links between fathers' antisocial behaviors and children's behavior problems: Direct, indirect, and interactive effects. *Journal of abnormal child psychology*, **39(6)**: 791-804.
- COLTRANE S (2000). Research on household labor: Modeling and measuring the social embeddedness of routine family work. *Journal of Marriage and Family*, **62**: 1208-1233.
- COLTRANE S. (1989). Household labor and the routine production of gender. *Social Problems*, **36**: 473-490.
- COLTRANE S. (1996). *Family man: Fatherhood, housework, and gender equity*. New York: Oxford University Press.
- COOKSEY EC ve CRAIG PH (1998). Parenting from a distance: The effects of paternal characteristics on contact between nonresidential fathers and their children. *Demography*, **35(2)**: 187-200.
- COWAN CP ve COWAN PA (1987). Men's involvement in parenthood. *Men's transitions to parenthood longitudinal studies of early family experience*,145-174.
- COWAN CP, COWAN PA, KLINE PRUETT M ve PRUETT K (2007). An approach to preventing coparenting conflict and divorce in low- income families: Strengthening couple relationships and fostering fathers' involvement. *Family process*, **46(1)**:109-121.
- CRAIG L ve MULLAN K (2011). How mothers and fathers share childcare: A cross-national time-use comparison. *American sociological review*, **76(6)**, 834-861.
- DALY KJ. (1993). Reshaping fatherhood: Finding the models. *Journal of Family Issues*, **14**: 510-530.

- DALY KJ (1995). Reshaping fatherhood. *Finding the Models. Teoses W. Marsiglio (toim.) Fatherhood. Contemporary Theory, Research and Social Policy*, 21-40.
- DE LUCCIE MF (1995). Mothers as gatekeepers: A model of maternal mediators of father involvement. *The Journal of Genetic Psychology*, **156 (1)**: 115-131.
- DEMİR ŞY (2009). Otizmlı çocukların sosyal becerilerinin farklı değişkenler açısından değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilimdalı, Doktora Tezi.
- DENEALUT AA, BAKERMANS- KRANENBURG MJ, GROH AM, FEARON PR ve MADIGAN S (2021). Child- father attachment in early childhood and behavior problems: A meta- analysis. *New Directions for Child and Adolescent Development*, **180**: 43-66.
- DIENHART A ve DALY K. (1997). Men and women cocreating father involvement in a non-generative culture. In A. J. Hawkins and D. C. Dollahite (Eds.) *Generative fathering: Beyond deficit perspectives*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 202-225.
- DOHERTY WJ, KOUNESKI EF ve ERICKSON MF. (1998). Responsible fathering: An overview and conceptual framework. *Journal of Marriage and the Family*, **60**: 277–292.
- DOHERTY WJ (1991). Beyond reactivity and the deficit model of manhood: A commentary on articles by Napier, Pittman, and Gottman. *Journal of Marriage and Family Therapy*, **17**: 2.
- DOLLAHITE DC (2004). A narrative approach to exploring responsible involvement of fathers and their special-needs children. In R. D. Day & M. E. Lamb (Eds.), *Conceptualizing and measuring father involvement*, 109-128. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- DOOHAN EM, CARRERE S, SILER C ve BEARDSLEE C (2009). THE link between the marital bond and future triadic family interactions. *Journal of Marriage and Family*, **71**: 892–904.
- DOWNER J, CAMPOS R, MCWAYNE C ve GARTNER T (2014). Father involvement and children’s early learning: A critical review of published empirical work from the past 15 years. *Family factors and the educational success of children*, 72-113.
- DOWNER J, CAMPOS R, MCWAYNE C ve GARTNER T (2008). Father involvement and children’s early learning: a critical review of published empirical work from the past 15 years. *Marriage & Family Review*, **43(1/2)**: 67-108.
- DÖNMEZ Ö (2019). Babasavar annelik öleği’nin geliştirilmesi ve okul öncesi çağda çocuğu olan anne-babaların etkileşim davranışlarının incelenmesi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. YL. Tezi. İstanbul.
- DUBOWITZ H, BLACK M ve COX C (2001). Father involvement and children’s functioning at age 6 years: A multisite study. *Child Maltreatment: Journal of the American Professional Society on the Abuse of Children*, **(6)**: 300-309.

- DURU S (2016). Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddetin incelenmesi. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- DUYGUN T ve SEZGİN N. Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi, *Türk Psikoloji Dergisi*, **18 (52)**: 37- 52.
- EASTERBROOKS MA ve GOLDBERG WA (1984). Toddler development in the family: Impact of father involvement and parenting characteristics. *Child Development*, **(55)**: 740-752.
- EJIRI K ve MASATAKA N (2001). Co-occurrence of preverbalvocal behavior and motor action in early infancy. *Develop-mental Science*, **(4)**:40-48.
- ENGELLİ VE YAŞLI HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2016). Otizm Spektrum Bozukluğu. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/5616/otizm-spektrum-bozuklugu-kitabi-2016-indirmek-icin-tiklayiniz.pdf> Erişim tarihi: 24. 09.2022.
- ENGELLİ VE YAŞLI HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2008- 2013). http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf. Erişim Tarihi: 28/10/2022.
- ENGELLİLER HAKKINDA KANUN (2005). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf> Erişim Tarihi: 12/11/2022.
- FAGAN J (2000). African American and Puerto Rican American parenting styles, paternal involvement, and Headstart children's social competence. *McCrill-Palmer Quarterly*, **46**: 592-612.
- FAGAN J, BARNETT M (2003). The relationship between maternal gatekeeping, paternal competence, mothers' attitudes about the father role, and father involvement. *Journal of Family Issues*, **24(8)**: 1020-1043.
- FLOURIE E ve BUCHANAN A (2003). The role of mother involvement and father involvement in adolescent bullying behavior. *Journal of Interpersonal Violence*, **18(6)**: 634-644.
- FLOURIE ve BUCHANAN A (2004) Early father's and mother's involvement and child's later educational outcomes. *Br J Educ Psychol*. **74**: 141-153.
- FOGIEL-BIAOUI S (2006). Motherhood and Revolution. *A Historical Achievement and its Evolution*, 595-615.
- GANONG L, COLEMAN M ve CHAPMAN A (2012). Gatekeeping after separation and divorce. *Parenting plan evaluations: Applied research for the family court*, 369-398.
- GAUNT R (2006). Couple similarity and marital satisfaction: Are similar spouses happier? *Journal of Personality*, **74**: 1-20.

- GAUNT R, PINHO M (2018). Do sexist mothers change more diapers? Ambivalent sexism, maternal gatekeeping, and the division of childcare. *Sex Roles*, **79(3)**: 176-189.
- GAUNT R (2008). Maternal gatekeeping: Antecedents and consequences. *Journal of family issues*, **29(3)**: 73-395.
- GOTTMAN JM, KATZ LF ve HOOVEN C (1997). Meta-emotion: How families communicate emotionally. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- GRACIA P (2014). Fathers' child care involvement and children's age in Spain: A time use study on differences by education and mothers' employment. *European Sociological Review*, **30(2)**: 137-150.
- GROSSMANN K, GROSSMANN KE, FREMMER-BOMBIK E, KINDLER H, SCHEUERER-ENGLISCH H ve ZIMMERMANN P (2002). The uniqueness of the child-father attachment relationship: Fathers' sensitive and challenging play as a pivotal variable in a 16-year longitudinal study. *Social Development*, **(11)**: 307-331.
- HAAS L (1992). Equal parenthood and social policy. Albany: State University of New York.
- HARRIS KH ve MORGAN SP (1991). Fathers, sons, and daughters: Differential paternal involvement in parenting. *Journal of Marriage and the Family*, **(53)**: 531-544.
- HARRIS KM ve MORGAN SP (1991). Fathers, sons and daughters: Differential paternal involvement in parenting. *Journal of Marriage and the Family*, 531-544.
- HARRIS KM, FURSTENBERG FF ve MARMER JK (1998). Paternal involvement with adolescents in intact families: The influence of fathers over the life course. *Demography*, **35(2)**:201-216.
- HAUSER O (2012). Pushing daddy away? A qualitative study of maternal gatekeeping. *Qualitative Sociology Review*, **(3)1**: 35- 59.
- HAWKINS AJ ve ROBERTS T (1992). Designing a primary intervention to help dual-earner couples share house- work and child care. *Family Relations*, **41**: 169.
- HAWKINS AJ ve DOLLAHITE DC (1997). Beyond the role-inadequacy perspective. In AJ Hawkins ve DC Dollahite (Eds.), *Generative fathering: Beyond deficit perspectives*. Thousand Oaks, CA. 3-16.
- HAWKINS DN, AMATO PR ve KING V (2007). Nonresident father involvement and adolescent well-being: Father effects or child effects? *American Sociological Review*, **72(6)**: 990-1010.
- HAZAR Z ve AYHAN AB (2021). Ergenlik döneminde zihinsel engelli çocuğu olan annelerin deneyimlerinin incelenmesi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, **5(9)**: 215-238.
- HEINICKE CM ve GUTHRIE D (1992). Stability and change in husband-wife adaptation and the development of the positive parent-child relationship. *Infant Behavior and Development*, **15(1)**:109-127.

- HENWOOD K ve PROCTER J (2003). The ‘good father’: Reading men's accounts of paternal involvement during the transition to first-time fatherhood. *British Journal of Social Psychology*, **42(3)**: 337-355.
- HERBERT E ve CARPENTER B (1994). Fathers the secondary partners: Professional perceptions and a father’s recollections. *Children and Society*, **8**: 31-41.
- HERNANDEZ DONALD J (1993). America’s children: Resources from family, government and the economy. New York: Russell Sage.
- HINTERMAIR M ve SARIMSKI K (2019). Fathers of deaf and hard-of-hearing infants and toddlers—experiences, needs, and challenges. *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, **24(2)**:84-94.
- HOFFMAN CD ve MOON M (1999). Women's characteristics and gender role attitudes: Support for father involvement with children. *The Journal of Genetic Psychology*, **160(4)**: 411-418.
- JACOBS JN ve KELLEY ML (2006). Predictors of paternal involvement in childcare in dual-earner families with young children. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers*, **4(1)**: 23-47.
- KARAAĞAÇ Ş (2017). Sosyal Belediyecilik Anlayışı Üzerinden Engellilere Yönelik Hizmetler: İBB Engelliler Müdürlüğü Örneği. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- KARABULUT H (2019). Annelerin Bildiriminden Annelik Bekçiliği: Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *2nd International Congress On New Horizons In Education And Social Sciences (ICES)*, 355-360.
- KARABULUT H (2021) Okul Öncesi Dönem (3-6 Yaş) ve İlkokul Dönemi (7-11 Yaş) için Annelik Bekçiliği Ölçeği’nin (ABÖ) Uyarlanması: Anne ve Baba Formu. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, **4(7)**: 34-53.
- KARABULUT H, ŞENDİL G (2017). Annelik bekçiliği ölçeği’nin (ABÖ) Türkçe’ye uyarlanması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, **16(61)**: 686-699.
- KARADUMAN MA ve ÇİĞ O (2020). Babaların çocukların hayatına katılımını etkileyen faktörler. Ş. Ünlü-Çetin (Ed.), Erken çocukluk gelişimi ve eğitiminde baba katılımı (2.baskı, s.47-61) içinde. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- KARAGÖZ Y (2010). Nonparametrik tekniklerin güç ve etkinlikleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, **9(33)**, 18-40.
- KAUFMAN RL ve PICKAR DB (2017). Understanding parental gatekeeping in families with a special needs child. *Family Court Review*, **55(2)**:195-212.
- KAYTEZ N, DURUALP E ve KADAN G (2015). Engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin ve stres düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, **4(1)**: 197-214.

- KIRAÇCI B (2021). Okul öncesi dönemdeki özel gereksinimli çocuklarda baba katılımı ile anne bekçiliğinin ilişkisi Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- KIRMAN A ve DOĞAN Ö (2017). Anne-Baba Çocuk İlişkileri: Bir Meta-Sentez Çalışması. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, **4(1)**: 28-49.
- KOESTNER R, FRANZ C ve WEINBERGER J (1990). The family origins of empathic concern: A 26-year longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology*, **(58)**: 709–717.
- KOL S (2011). Erken çocuklukta bilişsel gelişim ve dil gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, **21(21)**.
- KULIK L ve SADEH I (2015). Explaining fathers' involvement in childcare: an ecological approach. *Community, Work & Family*, **18(1)**: 19-40.
- KULIK L, TSOREF H (2010). The entrance to the maternal garden: Environmental and personal variables that explain maternal gatekeeping. *Journal of Gender Studies*, **19(3)**: 263–277.
- KULIK L ve RAYYAN F (2003). Spousal relations and well- being: A comparative analysis of Jewish and Arab dual- earner families in Israel. *Journal of Community Psychology*, **31(1)**: 57-73.
- KULIK L ve TSOREF H (2010). The entrance to the maternal garden: Environmental and personal variables that explain maternal gatekeeping. *Journal of Gender Studies*, **19(3)**: 263–277.
- LAMB ME (1981). Developing trust and perceived effectance in infancy. *Advances in Infancy Research* 1, 101–127.
- LAMB ME (1995). The changing roles of fathers. In J. L. Shapiro, M. J. Diamond, & M. Greenberg (Eds.), *Becoming a father: Contemporary, social, developmental, and clinical perspectives* (pp. 18–35). Springer Publishing Co. (Reprinted in modified form from M. Lamb (Ed.), "The Father's Role: Applied Perspectives," New York, Wiley, 1986,) 3–27.
- LAMB ME (1997). Fathers and child development: An introductory overview. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development*, New York: Wiley. 3rd ed., 1-18.
- LAMB ME (1997). The development of father–infant relationships. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development*, John Wiley & Sons Inc. 104–120.
- LAMB ME (2000). The history of research on father involvement: An overview. *Marriage & family review*, **29(2-3)**: 23-42.
- LAMB ME ve LEWIS C (2010). The development and significance of father-child relationships in two-parent families. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development*, John Wiley & Sons Inc. 94–153

- LAMB ME ve LEWIS C (2013). Father-child relationships. In *Handbook of father involvement*, Routledge. 119-134.
- LAMB ME, BRONSON SK (1980). Fathers in the context of family influences: Past, present and future. *School Psychology Review*, **9(4)**: 336-353.
- LAMB ME, GAENSBAUER TJ, MALKIN CM ve SCHULTZ LA (1985). The effects of child maltreatment on security of infant-adult attachment. *Infant Behavior and Development*, **8(1)**: 35-45.
- LAMB ME, HWANG CP, BOOKSTEIN FL, BROBERG A, HULT G ve FRODI M (1988). Determinants of social competence in Swedish preschoolers. *Developmental Psychology*, **24(1)**: 58-70.
- LAMB ME, LEWIS C (2010). The development and significance of father-child relationships in two-parent families. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development*, John Wiley & Sons Inc. 94-153.
- LAMB ME, PLECK JH ve LEVINE JA (1986). Chapter 6: Effects of paternal involvement on fathers and mothers. *Marriage & Family Review*, **9(3-4)**: 67-83.
- LAMB ME, PLECK JH, CHARNOV EL, LEVINE JA (1987). A biosocial perspective on paternal care and involvement. *Lancaster, JB; Altmann, J; Rossi, A*, 111-142.
- LAMB ME (2000). The history of research on father involvement: An overview. *Marriage & Family Review*, **29(2-3)**: 23-42.
- LAROSSA R (1997). Fatherhood and social change. *Family Relations*, **36**: 451-458.
- LEVINE JA ve PITTINSKY TL (1997). Working fathers: New strategies for balancing work and family. *Addison-Wesley Publishing Company, Inc, One Jacob Way, Reading*, 86-92.
- LEWIS C (1997). Fathers and preschoolers. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development*, New York: John Wiley. 121-142.
- LINDEMAN M ve VERKASALO M (2005). Measuring values with the short Schwartz's Value Survey. *Journal of Personality Assessment*, **85**: 170-178.
- LOPEZ S, MCWHIRTER A, ROSENCRANS M, GIULIANI NR ve MCINTYRE LL (2019). Father involvement with children with developmental delays. *Global Education Review*, **6(1)**: 40-62.
- MACDONALD EE ve HATINGS RP (2010). Fathers of children with developmental disability. The role of the father in child development, içinde. 486- 516.
- MARSIGLIO W, AMATO P, DAY R ve LAMB ME (2000). Scholarship on fatherhood in the 1990s and beyond. *Journal of Marriage and the Family*, **62**: 1173-1191.
- MARSIGLIO, W. (1991). Paternal engagement activities with minor children. *Journal of Marriage and the Family*, **53**: 973-986.

- MARTIN A, RYAN RM ve BROOKS-GUNN J (2010). When fathers' supportiveness matters most: Maternal and paternal parenting and children's school readiness. *Journal of Family Psychology*, **24**: 145–155.
- MCBRIDE BA (1990). The effects of a parent education/play group program on father involvement in child rearing. *Family relations*, 250-256.
- MCBRIDE BA, CURTISS SJ, UCHIMA K, LAXMAN DJ, SANTOS RM, WEGLARZ-WARD J ve KERN J (2017). Father involvement in early intervention: Exploring the gap between service providers' perceptions and practices. *Journal of Early Intervention*, **39**(2): 71-87.
- MCBRIDE BA, SCHOPPE-SULLIVAN SJ ve HO MH (2005). The mediating role of fathers' school involvement on student achievement. *Journal of Applied Developmental Psychology*, **26**(2): 201-216.
- MCKELLEY RA ve ROCHLEN AB (2016). Furthering fathering: What we know and what we need to know. In *APA handbook of men and masculinities*, 525-549.
- MCMULLIN JA, CAIRNEY J (2004). Self-esteem and the intersection of age, class and gender. *Journal of Aging Studies*, **18**: 75-87.
- MCWAYNE C, DOWNER JT, CAMPOS R ve HARRIS RD (2013). Father involvement during early childhood and its association with children's early learning: A meta-analysis. *Early Education and Development*, **24**(6): 898–922.
- METEYER K ve PERRY-JENKINS M (2010). Father involvement among working-class, dual-earner couples. *Fathering*, **8**(3): 379.
- Millî Eğitim Bakanlığı, Aile ve Tüketici Hizmetleri (2011) Erişim Tarihi: 24.06.2021: http://www.megep.meb.gov.tr/dokumanlar/%C3%87er%C3%A7eve%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1/A%C4%B0LE%20VE%20T%C3%9CKET%C4%B0C%C4%B0%20H%C4%B0ZMETLER%C4%B0_%C3%87%C3%96P_10.pdf
- NICHD- Early Child Care Research Network (2000). Factors associated with fathers' caregiving activities and sensitivity with young children. *Journal of Family Psychology*, **14**: 200–219.
- OKTAR MN ve YILDIZ R (2019). Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin ölüm kaygısı ile sosyal politikalara güven ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2019, **14-1**: 463-498.
- ÖZEN E (2019). Görme engelliler için iş oryantasyon yöntemlerinin belirlenmesi ve uygulanması. Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- ÖZMEN D ve ÇETİNKAYA A (2012). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı sorunlar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, **28**(3), 35-49.
- PALKOVITZ R (1997). Reconstructing involvement: Expand-ing conceptualizations of men's caring in contemporary families. In A. J. Hawkins & D. C. Dollahite (Eds.), *Generative fathering: Beyond deficit perspectives*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- PALKOVITZ R (2007). Challenges to modeling dynamics in developing a developmental understanding of father-child relationships. *Applied Development Science*, **11(4)**:190-195.
- PANCOSOFAR N, PETROFF JG, RAO S ve MANGEL A (2019). What I want to do as a father is be there: Constructions of school involvement for fathers of children with complex disabilities. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, **44(3)**:153-168.
- PAQUETTE D (2004). Theorizing the father-child relationship: Mechanisms and developmental outcomes. *Human Development*, **47**: 193–219.
- PEDERSEN DE ve KILZER G (2014). Work-to-family conflict and the maternal gatekeeping of dual-earner mothers with young children. *Journal of Family and Economic Issues*, **35(2)**: 251-262.
- PICKAR DB ve KAUFMAN RL (2019). The special needs child after separation or divorce. *Evidence-informed interventions for court-involved families: Promoting healthy coping and development*, 325-354.
- PLECK EH ve PLECK JH (1997). Fatherhood ideals in the United States: Historical dimensions. *The role of the father in child development*, **3**: 33-48.
- PLECK JH (1981). *The myth of masculinity*. Cambridge, MA, MIT Press.
- PLECK JH (2010). Paternal involvement. In, *The role of the father in child development*, 5th edition, 58-93.
- PLECK JH ve MASCIADRELLI BP (1997). Paternal involvement: Levels, sources, and consequences. *The role of the father in child development*, **3**: 66-103.
- PLECK JH (1983). Husbands' paid work and family roles: Current research issues. In H. Z. Lopata ve J. H. Pleck (Eds.), *Research in the interweave of social roles: Families and jobs*. (Vol. 3) Greenwich, CT: JAI, 251-333.
- PLECK JH. (1985). *Working wives/Working husbands*. Beverly Hills, CA: Sage.
- POTTER CA (2017). Father involvement in the care, play, and education of children with autism. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, **42(4)**:375-384.
- PRUETT MK, ARTHUR LA ve EBLING R (2007). The hand that rocks the cradle: Maternal gatekeeping after divorce. *Pace Law Review*, **27**: 709–739.
- PUHLMAN DJ ve PASLEY K (2013). Rethinking maternal gatekeeping. *Journal of family theory & review*, **5(3)**: 176-193.
- PUHLMAN DJ ve PASLEY K (2017). The maternal gatekeeping scale: constructing a measure. *Family Relations*, **66(5)**: 824-838.
- QUINN P (1999). Supporting and encouraging father involvement in families of children who have a disability. *Child and Adolescent Social Work Journal*, **16(6)**:439-454.

- RICCI LA ve HODAPP RM (2003). Fathers of children with Down's syndrome versus other types of intellectual disability: perceptions, stress and involvement. *Journal of intellectual disability research*, **47(4-5)**: 273-284.
- ROBINSON J ve GODBEY G. (2010). Time for life: The surprising ways Americans use their time. *Penn State Press*. 35- 47.
- ROY KM, DYSON OL (2005). Gatekeeping in context: Babymama drama and the involvement of incarcerated fathers. *Fathering: A Journal of Theory, Research & Practice about Men as Fathers*, **3(3)**: 289.
- RUTTER M (1972) Maternal Deprivation Reassessed. Harmondsworth: Penguin.
- SANDERSON S ve THOMPSON VLS (2002). Factors associated with perceived paternal involvement in childrearing. *Sex roles*, **46(3)**: 99-111.
- SANO Y, RICHARDS LN ve ZVONKOVIC AM (2008) Are mothers really “gatekeepers” of children? Rural mothers' perceptions of nonresident fathers' involvement in low-income families. *Journal of Family Issues*, **29(12)**:1701-1723.
- SARKADI A, KRISTIANSSON R, OBERKLAD F ve BREMBERG S (2008). Fathers' involvement and children's developmental outcomes: A systematic review of longitudinal studies. *Acta Paediatrica* **97**: 153-158.
- SCHAFFER HR ve EMERSON PE (1964). The Development of Social Attachments in Infancy. Monographs of the Society for Research in Child Development **29**: 94.
- SCHOPPE-SULLIVAN SJ, ALTENBURGER LE ve LEE MA (2015) Who are the gatekeepers? Predictors of maternal gatekeeping. *Parenting* **15**: 166-186.
- SCHOPPE-SULLIVAN SJ, BROWN GL ve CANNON EA (2008) Maternal gatekeeping, coparenting quality and fathering behavior in families with infants. *Journal of Family Psychology* **22**: 389-398.
- SHANNON JD, TAMIS-LEMONDA CS ve MARGOLIN A (2005). Father involvement in infancy: Influences of past and current relationships. *Infancy*, **8(1)**: 21-41.
- SİVRİKAYA T, ÇİFCİ-TEKİNARSLAN İ (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi. Özel Eğitim Dergisi*.**14(2)**: 17-29.
- SROUFE LA, COFFINO B ve CARLSON EA (2010). Conceptualizing the role of early experience: Lessons from the Minnesota Longitudinal Study. *Developmental Review*, **30(1)**:36-51.
- SZABO N, DUBAS JS, KARREMAN A, VAN TUIJL C, DEKOVIC M ve VAN AKEN MAG. (2011). Understanding human biparental care: Does partner presence matter? *Early Child Development and Care*, **181**: 639-647.
- TABACHNICK BG ve FIDELL LS (2013). Using Multivariate Statistics. Boston: Pearson.

- TAMIS-LEMONDA C ve CABRERA N (1999). Perspectives on father involvement: Research and policy. *Social Policy Report, Society for Research in Child Development*. Vol. XIII. Number:2.
- TAMIS-LEMONDA CS (2004). Conceptualizing fathers roles. *Human development* **47(4)**:220-227.
- TAMIS- LEMONDA CS, SHANNON JD, CABRERA NJ ve LAMB ME (2004). Fathers and mothers at play with their 2 and 3 year olds: İnvolments to language and cognitive development. *Child development*, **75(6)**:1806-1820.
- TEKİNARSLAN İÇ ve ERATAY E (2013). Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ergenlik dönemine uyum sürecinde ebeveyn davranışlarının incelenmesi. *Education Sciences*, **8(3)**:363-374.
- THOMAS A, CALDWELL CH ve DE LONEY EH (2014). Black like me: The race socialization of African American boys by nonresident fathers. In J. M. Sullivan & A. M. Esmail (Eds.), *African American identity: Racial and cultural dimensions of the Black experience*, Lanham, MD: Lexington Books, 249–272.
- THOMPSON L ve WALKER AJ (1989). Gender in families: Women and men in marriage, work and parenthood. *Journal of Marriage and Family*, **51**: 845-871.
- THOMPSON VLS (1994). Socialization to race and its relationship to racial identification among African Americans. *Journal of Black Psychology*, **20(2)**: 175-188.
- TOWE-GOODMAN NR, WILLOUGHBY M, BLAIR C, GUSTAFSSON HC, MILLS-KOONCE WR ve COX MJ (2014). Fathers' sensitive parenting and the development of early executive functioning. *Journal of Family Psychology*, **28**: 867–876.
- TOWERS C (2009). Recognising fathers: A national survey of fathers who have children with learning disabilities. London, UK: Foundation for People with Learning
- TU YC, CHANG JC ve KAO TF (2014). A study on the relationships between maternal gatekeeping and paternal involvement in Taiwan. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, **122**: 319-328.
- TÜİK (2022) İş gücü İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Mart-2022-45647>. Erişim Tarihi: 09 Haziran, 2022.
- TÜİK (2010). Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması/Survey on Problems and Expectations of Disabled People. Yayın No: 3636. Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası. Ankara.
- UYAROĞLU AK, BODUR S (2009). Zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarında kaygı düzeyi ve bilgilendirmenin kaygı düzeyine etkisi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, **8(5)**.
- VOLLING BL ve CABRERA NJ (2019). Advancing research and measurement on fathering and child development: Introducing the issues and a conceptual

framework. *Monographs of the Society for Research in Child Development*. **84(1)**:7–17.

WALKER AJ ve MCGRAW LA (2000). Who is responsible for responsible fathering? *Journal of Marriage and family*, **62(2)**: 563-569.

WEST J, DENTON K ve GERMINO-HAUSKEN E (2000). America's kindergartners. NCES 2000-070. Washington, DC: National Center for Education Statistics.

WHITESIDE MF (1998). The parental alliance following divorce: An overview. *Journal of Marital and Family Therapy*, **24**: 3- 24.

WILLIAMS EL (1995). Father and grandfather involvement in childrearing and the school performance of Ojibwa children: An exploratory study. *Dissertation Abstracts International Section A: Humanities & Social Sciences*, **56**, pp. 1530.

YARALILAR T (2010). Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin psiko-sosyal sorunları. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

YEUNG WJ, SANDBERG JF, DAVIS- KEAN PE ve HOFFERTH SL (2001). Children's time with fathers in intact families. *Journal of Marriage and Family*, **63(1)**: 136-154.

YILDIRIM-SARI H (2007). Family burden on families of children with intellectual disability. *CÜ Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, **11**: 1-7.

EKLER

Ek 1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu	
➤ Yaşınız * ☐ 18-29 yaş ☐ 30-39 yaş ☐ 40-49 yaş ve üstü	➤ Özel gereksinimli çocuğunuzun cinsiyeti* ☐ Kız ☐ Erkek
➤ Öğrenim Durumunuz * ☐ İlkokul mezunu ☐ Ortaokul mezunu ☐ Lise mezunu ☐ Ön lisans mezunu ☐ Lisans mezunu ☐ Yüksek Lisans- Doktora	➤ Özel gereksinimli çocuğunuzun yaşı* ☐ 3-6 ☐ 7-11
➤ Çalışma Durumunuz* ☐ Çalışmıyor ☐ Yarı zamanlı çalışıyor ☐ Tam zamanlı çalışıyor	➤ Özel gereksinimli çocuğunuzun tanısı* ☐ YGB (Yaygın gelişimsel bozukluk, Otizm, Ret sendromu vb.) ☐ Zihinsel engel (MR) ☐ Down Sendromu ☐ Frajil- X ☐ Dikkat Eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) ☐ Öğrenme güçlüğü ☐ Dil ve konuşma bozuklukları ☐ Fiziksel engel ☐ Diğer:.....
➤ Ailenizin Aylık Geliri* ☐ 4.253 TL - altı ☐ 4.254 TL - 6.000 TL ☐ 6.001 TL ve üstü ☐ Diğer:.....	
➤ Aileniz algıladığınız sosyoekonomik düzeyi* ☐ Alt sosyoekonomik düzey ☐ Orta sosyoekonomik düzey	

☐ Üst sosyoekonomik düzey	
➤ Aile yapınız* ☐ Çekirdek aile ☐ Geniş aile	➤ Özel gereksinimli çocuğunuzun tanı alma yaşı* ☐ 0-12 ay ☐ 13-24 ay ☐ 25- 36 ay ☐ 37 -42 ay ☐ 43-54 ay ve üstü ☐ Diğer.....
➤ Çocuk sayısı* ☐ Tek çocuk ☐ İki çocuk ☐ Üç çocuk ☐ Dört çocuk ve üstü	

Ek 2. Onam Formu

Onam Formu

Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Bekçilik Davranışları ile Baba Katılımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Sayın Katılımcı,

Bu araştırma Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Yüksek Lisans Programı tez çalışması kapsamında yürütülmektedir. Araştırmada “Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Bekçilik Davranışları ile Baba Katılımı Arasındaki İlişkinin incelenmesi” amaçlanmaktadır. Anne ve babalara çocuklarının bulunduğu yaş aralığına göre farklı iki anket uygulanacaktır. Çalışmaya toplamda 393 ebeveyn katılacaktır.

Elinizdeki bu anket **3-6 yaş/ 7-11** özel gereksinimli çocuğu olan **anneler/babalar** tarafından doldurulacaktır. Anketin max. 5 dakika sürmesi planlanmaktadır. Araştırmanın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için yanıtlarınızı gerçek duygu ve düşüncelerinizi yansıtacak bir şekilde, içtenlikle vermeniz önemlidir. Yanıtlarınızı verirken özel gereksinimli çocuğunuzu göz önünde bulundurunuz.

Bu formu okuyup onaylamanız ve devam butonuna basmanız araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Araştırmada vereceğiniz yanıtlar gizli kalacaktır. İsmınızı vermeniz istenmemektedir. Vereceğiniz yanıtlar sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecektir. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak isterseniz zehraazar01@gmail.com adresinden iletişime geçebilirsiniz. Katılımınız için teşekkür ederim.

Zehra HAZAR (Ankara Üniversitesi- YL Öğrencisi)

➤ Bu çalışmaya katılmak için onay veriyorum *

☒ Evet

☐ Hayır

➤ Bu anket aracılığıyla toplanan bilgilerin gizli tutulacağını anladım *

☐ Evet

☐ Hayır

Ek 3.

Ölçek İzni

Hilal Karabulut 11.03.2021

Alıcılar: ben ▾

Yeniden Merhaba.

Ölçekleri çalışmanızda kullanabilirsiniz. Henüz yayınlanmamış olanların kaynakçaları literatür dosyasında mevcut. Ekte ölçekle ilgili bilgileri gönderiyorum. Annelerle çalışacağınızı belirttiğiniz için okul öncesi ve ilkokul dönemi için anne formlarını ekledim. Lise dönemi için de sadece baba formu mevcut. İyi çalışmalar dilerim.

Ek 4. Etik Kurul İzni

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu Başkanlığı

Sayı : 56786525-050.04.04 / 279624
Konu : Etik Kurul Kararı Hakkında

13.10.2021

Sayın Zehra HAZAR
Sağlık Bilimleri Enstitüsü

İlgi: 29/09/2021 tarihli başvurunuz.

"Özel Gereksinimli Çocuk Annelerinin Bekçilik Davranışlarının Çocuk Yetiştirme Sürecinde Baba Katılımına Etkileri" başlıklı teziniz ile ilgili olarak Ankara Üniversitesi Etik Kurulunun 11/10/2021 tarihli toplantısında alınan 15/171 sayılı kararın bir örneği ilişikte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi saygılarımla rica ederim.

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

EKLER:
Karar Örneği (1 sayfa)

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 11/10/2021
Toplantı Sayısı : 15
Karar Sayısı : 171

171- Üniversitemiz Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü öğretim üyesi **Prof. Dr. Aynur Bütün Ayhan**'ın danışmanlığını yaptığı yüksek lisans öğrencisi **Zehra Hazar**'ın "Özel Gereksinimli Çocuk Annelerinin Bekçilik Davranışlarının Çocuk Yetiştirme Sürecinde Baba Katılımına Etkileri" başlıklı tezi ile ilgili 29/09/2021 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelenmiştir.

Yapılan görüşmeler ve incelemeler sonucunda, **Prof. Dr. Aynur Bütün Ayhan**'ın danışmanlığını yaptığı yüksek lisans öğrencisi **Zehra Hazar**'ın "Özel Gereksinimli Çocuk Annelerinin Bekçilik Davranışlarının Çocuk Yetiştirme Sürecinde Baba Katılımına Etkileri" başlıklı tezi ile ilgili COVID-19 salgını nedeniyle; çalışma takviminiz de dâhil araştırmanızda oluşabilecek tüm değişikliklerin Etik Kurulumuza yazılı olarak bildirilmesi, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Prof. Dr. Muharem **OZEN**
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı